

**OSMAN BEDRÜDDÎN ERZURÛMÎ'NİN HAYATI,
ESERLERİ VE TASAVVUF ANLAYIŞI**

Ahmet Ziyauddin KARAKURAN

**Yüksek Lisans Tezi
Tasavvuf Anabilim Dalı
Prof.Dr. İsa ÇELİK
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TASAVVUF ANABİLİM DALI**

Ahmet Ziyauddin KARAKURAN

**OSMAN BEDRÜDDİN ERZURÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE
TASAVVUF ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof.Dr. İsa ÇELİK**

ERZURUM - 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

03/03/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Osman Bedrüddîn Erzurûmî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

03/03/2016

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Ahmet Ziyaeddin KARAKURAN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. İsa GELİK... danışmanlığında, A-2... KARAKURAN tarafından hazırlanan bu çalışma 27/11/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İsa GELİK İmza:
Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Muhammed CENGİZ İmza:
Jüri Üyesi Prof. Dr. Murat Küçükoguzlu İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMİNİN HAYATI VE ESERLERİ

1. 1. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN HAYATI.....	3
1. 1. 1. Doğumu ve Aile Çevresi.....	3
1. 1. 2. Tahsili, Yetiştirilmesi ve Hocaları	3
1. 1. 3. Şahsiyeti ve Kişiliği	8
1. 1. 4. Vefatı	9
1. 2. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN ESERLERİ	11
1. 2. 1. Sohbetler	11
1. 2. 2. Mektubât	22

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMİNİN TARİKAT ANLAYIŞI

2. 1. TASAVVUF İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ	26
2. 1. 1. Tasavvuf Nedir?.....	26
2. 1. 2. Tasavvufun Konusu.....	27
2. 1. 3. Tasavvufun Özellikleri	30
2. 1. 4. Tasavvufun Gayesi.....	31
2. 1. 5. Bazı Tasavvufî Kavramlar	33
2. 1. 5. 1. Tahalluk Kavramları	33
2. 1. 5. 2. Tahakkuk ve Vicdani Kavramlar	36
2. 2. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI	37
2. 2. 1. Tasavvuf İlmiyle Tanışması	37
2. 2. 2. Bağlı Olduğu Tasavvufî Anlayış ve Özellikleri	38
2. 2. 2. 1. Nakşibendiyye Tarikatı ve Prensipleri	42
2. 2. 2. 1. 1. Kurucusu	43
2. 2. 2. 1. 2. Nakşibendiyye ve Özellikleri	43
2. 2. 2. 1. 3. Nakşibendiyye Kolları ve Temsilcileri	46
2. 2. 2. 1. 4. Nakşibendiyye'de Tasavvufî Eğitim	48
2. 2. 2. 2. Halidiyye Tarikatı Usul ve Adabı.....	55
2. 2. 3. Yetiştirdiği Müridleri.....	55
2. 2. 4. Müridlerine Mirası	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN MEKTUB-U ŞERİFLERİ VE SOHBETLERİ ÇERÇEVESİNDE TASAVVUF VE TARİKAT İLE İLGİLİ KAVRAMLARIN İNCELENMESİ

3. 1. TASAVVUF	58
3. 2. ALLAH	59
3. 3. VAHDET	64
3. 4. İMAN	66

3. 5. İNSAN -----	68
3. 6. İNSAN-I KAMİL -----	72
3. 7. TAKVA -----	76
3. 8. TARİKAT -----	77
3. 9. NAKŞİLİK -----	80
3. 10. MÜRŞİD/ŞEYH -----	82
3. 11. MÜRİD/SALİK -----	84
3. 12. İNTİSÂB -----	86
3. 13. MUHABBET -----	88
3. 14. HAKİKAT -----	89
3. 15. İBADET -----	91
3. 16. NAMAZ -----	93
3. 17. ZİKİR -----	94
3. 18. İLİM -----	97
3. 19. SOHBET -----	99
3. 20. GAFLET -----	101
3. 21. NEFS -----	102
3. 22. HEVA VE HEVES -----	104
3. 23. MA'RİFET -----	106
3. 24. TEVBE -----	109
3. 25. AHLAK -----	111
3. 26. HAYÂ -----	112
3. 27. TECELLİ-İ İLAHİ -----	113
3. 28. DÜNYA VE UKBA -----	113
SONUÇ -----	116
KAYNAKÇA -----	121
ÖZGEÇMİŞ -----	124

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUF ANLAYIŞI

Ahmet Ziyauddin KARAKURAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsa ÇELİK

2015, 124 sayfa

Jüri: Prof. Dr. İsa ÇELİK

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU

Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİZ

İslâm dini vahdet inancına göre şekillenmiştir. Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. Bu dünya ise insanın imtihana tutulduğu bir âlemdir. İslam dini itikadı bu kadar net belirlendiği halde bu inanç içinde Hz. Peygamber'den sonra fikri ayrılıklar görülmeye başlanmıştır. Esasen bu ayrılıklar İslam dininin karakteristiği üzerine olmayıp ibadet ve taatin uygulanışı konusunda farklı görüşlerin ileri sürülmesiyle tarikatler ortaya çıkmıştır. Her tarikatın kendine mahsus usulü, adabı vardır ve nice büyük âlimler bu tarikatler içinde yetişmiştir. Bu âlimlerden biri de Nakşibendiyye tarikatı içinde yetişen Osman Bedrüddin Erzurûmî'dir.

Çalışmamız Harput ulemasından büyük bir zat olan Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı eserleri ve tasavvuf anlayışı üzerine şekillenecektir. İmam Efendi adıyla da anılan bu büyük alimin bağlı bulunduğu tarikat anlayışına yer verilecektir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı, çevresi ve yetişmesi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Erzurûmî'nin tasavvuf anlayışı irdelenmiştir. Tasavvufun ne olduğu ve müellifimizin tasavvufa bakış açısına yer verilmiştir. Yine aynı bölüm içinde bu zatın bağlı olduğu tarikat anlayışına ve bu tarikatın özelliklerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümü ise Erzurûmî'nin eserlerinin özünü ihtiva etmektedir. Görüşlerinin ifade bulduğu eserleri onun tanınmasında başlıca kaynak olarak ele alınmıştır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışının konu edildiği bu çalışmada, Erzurûmî'nin tasavvuf felsefesi ortaya konmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tarikat, Nakşibendiyye.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****BEDRÜDDÎN ERZURÛMÎ OSMAN'S LIFE, WORKS AND UNDERSTANDING
OF SUFI****Ahmet Ziyauddin KARAKURAN****Advisor: Prof. Dr. İsa ÇELİK****2015, page: 124****Jury: Prof. Dr. İsa ÇELİK
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
Assist. Prof. Dr. Muammer CENGİZ**

Unity has been shaped by the faith of Islam. Creator of all things is God. If this world is a universe where people kept trial. Islamic religious beliefs even though this belief is so well defined in Hz. The Prophet began to happen after the separation. These differences emerged within the sect and human effort has been made to allocate the path of God. Each sect's peculiar style, there are manners and nice big scholars have grown up in this cult. One of these scholars, in order to Nakşibendiyy Osman Bedrüddin Erzurumica is grown.

A great person to work with experimental stages Harpoot ul Bedrüddin Erzurûmî'n Osman's life and works will be determined on Sufism. Referred to by the name of this great Imam Effendi ulama will be given to understanding the particular sect.

The study consists of three parts. In the first part Osman Bedrüddin Erzurûmî'n life, there is information about the environment and upbringing. Sufism is examined in the second part of Erzurûmî'n. What is mysticism and Sufism great person's point of view is presented. In the same section, the cult that is connected to the understanding of this great ulema and is given to the characteristics of this sect. If the last chapter contains the essence of the works of Erzurûmî'n. Found that the expression of opinions in recognition of his major works are discussed as the source.

Osman Bedrüddin Erzurûmî'n life, works and has been the subject of Sufism in this study were asked to put forward the philosophy of Erzurûmî.

Keywords: Mysticism, Priory of Nakşibendiyy.

KISALTMALAR DİZİNİ

a. g. e	: Adı Geçen Eser
b.	: Bin, ibn
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Basım
c.	: Cilt
(c. c)	: Celle Celâluh
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
ks.	: Kısım
md.	: Maddesi
nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
ra.	: Radiyallahu Anh
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy	: Sayı
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Tasavvuf konusu İslâm dünyasında önemli bir yer edinen ve günümüzde de hala ehemmiyetini koruyan bir mevzudur. Bu kültür üzerine sayısız araştırma yapılmış ve hala yapılmaya devam etmektedir. Tasavvufun önemli bir unsuru olan tarikatlar ve bu tarikatların önderleri bu araştırmaların konusu olmuştur. Yapılan çalışmalarda tasavvufun farklı yönlerine dikkat çekilmiştir.

Tasavvuf, kulun gafletten uzaklaşarak Hakk'a râm olmasıdır. Kusur ve hata insanlar için yaratılmıştır. İşte tasavvuf da insanın bu kusur ve hatalarını kabul ederek hatalarından dönebilmesive gerçek kulluğu yakalayabilmesi için geliştirilmiş manevi bir yoludur.

Çalışmamız Harput ulemasından büyük bir zat olan Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı eserleri ve tasavvuf anlayışı üzerine şekillenecektir. İmam Efendi adıyla da anılan bu büyük alimin bağlı bulunduğu tarikat anlayışı Nakşibendiyye'nin Halidiye koludur. İmam Efendi bu tarikat anlayışı çerçevesinde yetişmiş müridlikten mürşidliğe yükselmiştir. Nakşibendiyye tarikatı özü itibariyle Hz. Peygambere ve onun sünnetine dayanmaktadır. İslam itikadı dışında bir görüş benimsememiştir. Bu tarikat ehli Allah'ı bulmak için çeşitli taatlerde bulunmuştur. Sohbetler, zikirler ve benzeri bu tarikatın taat şekillerini oluşturmuştur.

Osman Bedrüdî Erzurûmî zatı itibariyle tam bir gönül ehlidir. Allah'a olan bağlılığı, inancı ve sevgisi onun tüm yaşamını şekillendirmiştir. Bu büyük zat tüm hayatı boyunca İslâmi bir hayat yaşamış ve Hz. Peygamberin sünnetine uymuştur. Çevresinde uyarıcı görevinde bulunmuş öğütler vermiştir. Kur'an-ı Kerim'i kendisine rehber edinen bu zat tüm hayatını ilme adamıştır. Tasavvufun derinliklere inen, ilim uğruna tüm sıkıntılara katlanan bu zat-ı muhterem büyük bir takva sahibidir.

Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışının konu edildiği bu çalışmada, Erzurûmî'nin tasavvufi hayatı ortaya konmak istenmiştir. Bu çalışma İslam âleminin büyük âlim ve hâl ehli bir zatını anlamak ve anlatmak amacıyla meydana getirilmiştir.

Tez çalışmam boyunca desteğini benden esirgemeyen, danışmanım Prof. Dr. İsa ÇELİK hocama ve değerli eşim Zeynep Büşra KARAKURAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Varlığı anlamlandırma çabası ve hakikat arayışı insanın fitratından gelmektedir. Bu eğilim, ruhsal yapıdan kaynaklanan anlam ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç ilk insandan günümüze kadar kendisini hissettirmiştir. İnsan Yüce Rabbi bilmek ve tanımak için dünyaya gönderilmiştir. Tasavvuf ise insanın varlığı anlamlandırmasında ona yardımcı olan bir yoldur.

İslâm'ın eğitim anlayışına göre, insanlar iyi ahlak ve davranışları eğitimle kazanabilmektedir. Ancak insanın yaratılıştan gelen özelliklerinin dışında yeni bir özellik kazandırılması mümkün değildir. İslâm eğitimine göre insan iyiye yönelmeli ve kötülüklerden arınmalıdır. (Ayhan, 1986: 25) Tasavvufun gayesi de, insanı kötü ahlaktan uzaklaştırarak Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklandırmaktır. Tasavvuf ehli Hz. Peygambere tam ittibâ etmektedir. İnsan-ı kâmil olmanın yolu yine tasavvuftan geçmektedir. (Gözütok, 1996: 73-74) bu sebeple İslam itikadını kazanma doğrultusunda tasavvuf önemli bir yol olarak görülmektedir.

İnsan mahlûkat içinde eşref-imahlûkat olarak yaratılmıştır. Nitekim Yüce Allah *“Yüceliğimize yemin olsun ki Biz Âdemoğullarını şerefli kıldık, karada ve denizde binitlere yükledik ve hoş hoş nimetlerle besledik ve yarattıklarımızdan çoğunun üzerine hâkim kıldık”*¹ buyurmuştur.

Allah insana hakikati idrak edebileceği akıl ile sırrı ihtiva edeceği gönlü bahşetmiştir.”*O, odur ki, sizi yeryüzünün halifeleri yaptı ve bazınızı diğer bazınıza derecelerle üstüne çıkardı. Bunun hikmeti ise, sizi, size verdiği şeylerde sınamaktır. Kuşku yok ki Rabbin, cezası çok hızlı olandır. Yine kuşku yok ki O, biricik bağışlayıcı, biricik merhamet edicidir.*”² buyurmuştur. Tasavvuftaki insan-ı kâmil örneği Hz. Muhammed'dir. Her ne kadar bütün nebiler ve veliler birer insan-ı kâmil sayılsa da insan-ı kâmilin asıl örneği Hz. Peygamber'dir. Bu sebeple her insan O'nu örnek alarak yaşmalıdır. Tarikatler de insanı “insan-ı kâmil” olma konusunda bilinçlendiren ve gafletten sakındıran bir anlayış olarak vucut bulmuştur. Nitekim bir mürşide tabi olan kimse her an onu dinleyecek ve gaflette bulunmayacaktır.

¹İsrâ Sûresi, 17/70.

²En'âm, 6/165.

Osman Bedrüddin Erzurûmî Harput ulemasından büyük bir zattır. O Allah'a olan sevgisi ve bağlılığı ile tanınmıştır. Onun insan-ı kâmil olma yolunda örneği Hz. Peygamber yolu da Nakşibendiyye tarikatının Halidiyye kolu olmuştur. Erzurûmî, İslam itikadından asla sapmamış kısa zamanda büyük bir âlim vasfı kazanmıştır. Günümüzde eser olarak basılan sohbetleri ve mektuplarında her insanın bir tarikata intisabını gerekli görmüştür. Tarikatlerde asıl olan zühd ve takva hayatı yaşayarak ruhu temizlemektir. Kalbi kötülüklerden arı olan insan o tertemiz gönle sadece İlahi aşkı nakşetmelidir. Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, ibadet ve taatte bulunmak kulun vazifesidir. Nakşibendiyye tarikatının içinde yetişen bir zat olarak usul ve adabın önemini açıklayarak Allah'a ulaşmada ibadet ve taatin yanında bir mürşide tabi olmayı gerekli görmüştür. Mürşid kılavuzdur. Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah mürşid olarak insanlığa Hz. Peygamber'i göndermiştir. Ona inanmak, onun gibi yaşamak her kulun vazifesidir. Erzurûmî de Yüce Allah'a ulaşmada tarikat yolunun kolaylığı ve güzelliğinden ısrarla bahsetmiştir.

İslam'da insanın eğitimi Allah'a kulluk ve itaat olarak esas alınmıştır. Saadet dini olan İslam insanın ruhunu eğitirken aynı zamanda Allah'ın razı olduğu davranışları kazandırmayı amaç edinerek gerçek bir kul örneği ortaya koymak istemiştir. (Eşref, 1991: 13) Osman Bedrüddin Erzurûmî de İslam itikadı içerisinde örnek bir kul davranışı sergilerken tek gayesi Allah'ın rızasını kazanmak olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. 1. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN HAYATI

Çalışmamızın ilk bölümde “İmam Efendi” adıyla da bilinen Osman Bedrüddîn Erzurumî'nin hayatı hakkında bilgi verilecektir.

1. 1. 1. Doğumu ve Aile Çevresi

Osman Bedrüddîn Erzurumî Hazretleri 1850 yılında Erzurum'un Abdurrahman Ağa Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Selman-ı Sükûti Efendi, annesi ise Esmâ hanım olduğu bilinmektedir. Osman Bedreddin üç yaşında iken babasını kaybederek küçük yaşta yetim kalmıştır. (Kılıç, 2006: 1). Osman Bedreddin Erzurumî hazretleri hayatı boyunca iki defa evlenmiştir. İlk eşinden 7 çocuğu ikinci eşinden de 2 çocuğu dünyaya gelmiştir. (Aydoğmuş, 2009: 136).

1. 1. 2. Tahsili, Yetiştirilmesi ve Hocaları

Erzurumî Hazretleri ilk eğitimini Erzurum'daki hocası Mehmet Tahir Efendi'den almıştır. Mehmet Tahir Efendi'den Arapçayı öğrenen Erzurumî, tefsir, hadis ve fıkıh ilimleriyle ilgilenmiştir. Bu ilimler hakkında derin bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca Osman Bedrüddin dokuz yaşına geldiğinde Kuran-ı Kerim'i ezberleyerek hafız olmuştur. Mehmet Tahir Efendi ilime doymak bilmeyen bu din âşığına bildiği her şeyi öğretmiştir.”*Molla Hafız, bütün bildiklerimi sana öğrettim. Ayrıca bilmediklerimi de öğrettim. Çünkü sana öğretmek için ben de okudum. Bundan ötesine gidemiyorum. Artık senin benden fazla ilme sahip olan bir hocaya ihtiyacın var. Bugünden itibaren sana daha ders vermeyeceğim.*” der. Bu konuşma üzerine Erzurumî yeni bir mürşid bulmanın zamanının geldiğini anlamıştır. (Aydoğmuş, 2009: 136).

Bu eğitiminden sonra Erzurumî, Buhara'dan Erzurum'a gelen ve Ebulkasım köyünde yaşayan Seyyid Ahmed Meramî'nin eğitimi altına girmiştir. Seyyid Ahmed

Merami, mübârek bir zât olup Ebulkasım köyünde imamlık vazîfesinde bulunmuştur. Ahmet Meramî Hazretleri'nin Osman Bedrüddin'e müşid olması kendisinin Buhara'dan ayrılarak Erzurum'da imam olmasıyla başlamaktadır. Hasankale'de ilminin üstünlüğü ile ismi duyulan Meramî, Bedrüddin hazretlerinin yanına gitmesine vesile olmuştur.

Ahmet Meramî'nin kalbinde vuku bulan bir hal ile Osman Bedrüddin kendisine tanıtılmıştır. Bedrüddin'i evine götüren yeni hocası, onu imtihan eder. Onda gördüğü ilime pek memnun olan Merami Hakk'a ulaşma yolunda tasavvuf ilmini ona öğretmek ister. Bu yolun zor olduğunu ve ulaşılmaması için büyük bir çaba ve diri bir gönül sahibi olması gerektiğini ifade eder. İlim için çıktığı bu yolda Meramî'nin yanına giderken tüm ulaşım sıkıntılarına rağmen dersleri aksatmamış ve eğitimini tamamlamıştır. Son dersini alan Erzurumî hocasının görevini tamamlayarak Buhara'ya dönmesi üzerine kendisine ışık tutacak yeni bir müşid aramaya koyulmuştur. (Aydoğmuş, 2009: 139)

Erzurumî ilmini tahsil için müşid aradığı vakitlerde "93 Harbi" olarak anılan Osmanlı-Rus savaşı meydana gelmiştir. Bu savaş sırasında tanıştığı büyük zatlardan biri olan ayakkabı tamircisi ona yarenlik etmeye başlar. Kısa süren bu dostlukta tamirci müşid olamamışsa da Erzurumî'ye yoldaş olmuştur. Osman Bedrüddin'in tasavvuf ilminde önemli bir yere sahip olan bir diğer ilim hocası Mahmud Samini Hazretleridir. Saminî büyük Nakşi mutasavvufudur.

Samini Hazretleri'nin asıl adı Mahmud Ziya'dır. Büyük dedesi Seyyid Yusuf Pirbab, Bağdat'tan Mardin'in Derik ilçesine, oradan da Palu'nun Hun Köyüne yerleşerek, uzun yıllar halkın irşadına çalışmıştır. Yusuf Pirbab hazretlerinin birkaç göbekten torunu olan Hacı Ahmet Efendi 1700'lü yılların ortalarına doğru Palu'ya gelmiştir. Burada evlenen Hacı Ahmet Efendi'nin Mahmud Ziya Efendi, Molla Yasin Efendi ve Mustafa Efendi adlarında üç erkek evladı olduğu bilinmektedir. İlk eğitimine babasının yanında başlayan Mahmud Ziya, 13 yaşında babasını kaybettikten sonra, tasavvufa ilgi duyar ve Palu'da mukim Şeyh Aliyüssebti hazretlerine intisap ederek, onun rehberliğinde nefsinin terbiye ve kalbini tezkiye etmeye çalışmıştır. Osman Bedreddin Erzurumi, Miyadınlı Şeyh Muhammed Şakir Efendi, Kiğili Hacı Yusuf Efendi, Diyarbakırlı Abdülcelil Efendi, Erzurumlu Tevfik Efendi ve Perili Mustafa Naci

Efendi'nin bulunduğu birçok halife ile sayıları binleri bulan mürid yetiştirmiştir. (www.mahmudsamini.com)

Şeyhinin vefatından sonra (H. 1287) 27 yıl boyunca halkı irşat eden Mahmud Samini Hazretleri Nakşibendi tarikatı silsilesinin sekizinci müceddidi olduğu için ‘‘Samini’’ adıyla anılmıştır. (www.mahmudsamini.com)

Osman Bedrüddin ve Mahmut Saminî'nin tanışması; Osman Bedrüddin'in Diyarbakır'daki görevi sırasında bir arkadaşının; Palu'da bir şeyh olduğunu, onun yanına gideceğini ve kendisinin de onunla gelmesini istediğini söylemesi üzerine Palu'ya gitmeleriyle gerçekleşmiştir. İki arkadaş yola koyulmuş Palu'ya gelirken, bu esnada Palu'da onu bekleyen Saminî de yanındaki yardımcısı Mustafa Naci Efendi'yle konuşmaktadır. Bu büyük zat, Naci Efendiye geçmişte gördüğü bir rüyayı hatırlamasını ister. Rüyasını hatırlayan Naci Efendi anlatmaya başlar: *‘‘Bir şehir meydanında gökyüzünden aşağıya doğru bir ip sarkıtılmıştı. O sırada bir nida yükseldi: -Kim ki, bu ipi sıçrayarak tutarsa, o kurtuluşa erecektir ve cennete girecektir. - Meydanı dolduran herkes ipi tutmak için sıçırıyordu. Ama hiç kimse ipin ucunu yakalayamıyordu. O sırada kalabalığın içinden biri sıçrayarak ipi tuttu. Kendisini aşağıda seyredenlere seslenerek: -Benim cübbeme sarılın sizi de çıkarayım. - dedi. Meydanda bulunan herkes o kişinin cübbesine tutunmaya çalışıyordu’’* dedi. Mustafa Naci Efendi bu kişinin yola koyulmuş gelen Osman Bedrüddin hazretleri olduğunu henüz bilmiyordu. Mahmut Saminî Hazretleri Mustafa Naci Efendi'nin gördüğü bu rüyayı ona hatırlattıktan sonra bir önceki gün kendisinin gördüğü rüyayı anlatmaya başlar: *‘‘Murat nehri kenarında bir bostan tarlamız var. Bu tarlaya su bağlamak için Murat'tan ark açıyoruz. O sırada hiç görmediğimiz biri bizden daha yukarıda bir bostan yeri hazırlıyor. Ben sana: -Mustafa, şu garibe söyle oraya su çıkmaz. Bostanını bizim bostanın yanına yapsın ki, bu arktan ona da su verelim. - diyorum. Sen o garip kişiye durumu anlatıyorsun. Önce gelmek istemiyor. Ama sonunda o da gelip bizim bostanın yanını kazmaya başlıyor. İşte senin rüyanda gördüğün o zat, benim rüyamda bostan yapan zattır. Şimdi Gülüşkür'ü geçerek bize doğru gelen iki kişi vardır. Sen yukarı düzlükte bunları karşıla, bir bak. Şayet senin rüyanda gördüğün ipe sarılan kişi onlardan biri ise geriye dönerek onlardan önce gel ve bana haber ver. Öyle anlaşılıyor ki, bu zat bize bağlanmakta biraz zorluk çıkaracaktır, ilmimizi de alıp gidecektir,’’* der. Mahmut Saminî'nin bu sözleri üzerine temaşaya başlayan Mustafa Naci Efendi yolda Palu'ya doğru gelmekte olan iki kişiden

birinin kendi rüyasında gördüğü zat oluşunu anlar. Şeyhine durumu haber verir. Gitmek istedikleri menzilin son durağı olan Mahmut Saminî Hazretlerinin kapısına varırlar. İmam Efendi, zâhiri ve bâtini ilimleri iyi bilen manevi olarak belli bir dereceye gelmiş ve Ahmet Meramî'den tasavvuf dersleri alarak karşısına gelmiştir. Büyük âlim Saminî Hazretleri'ni incelemeye başlar. Şeyh Mahmut Saminî Hazretleri, esmer, zayıf, dişleri dökülmüş ve çürümüş biridir. İçtiği tütün sebebiyle sakalı ve bıyığı sarıya dönmüştür. Bu hal üzere karşısında duran şeyhe Bedrüddin hazretleri bir mana veremez ve tütün içen bir şeyhin olamayacağını düşünür.

Erzurumî hazretleri bu düşünceler içindeyken önlerine kahve gelir ve Efendi kahvesini içerken cübbesine bir miktar kahve dökülür. Buna üzülen Erzurumî'ye, Mahmut Saminî Hazretleri cübbesini çıkarmasını ve temizlenmesi için Mustafa Naci Efendi'ye vermesini söyler. Cübbesini veren Erzurumî birkaç dakika sonra temizlenmiş olarak teslim alır. O akşam Osman Bedrüddin Erzurumî hazretleri rüyasında; dünyadaki bütün nebatların yüce Allah'a ibadet etmekte olduğunu ve tanımadığı bir bitkinin ise Allah'a secde etmediğini görür. Sabah olduğu vakit Osman Bedrüddin, kahvesini içmekte olan Saminî Hazretleri'nin yanına varır. Çok geçmeden Mahmut Saminî "*Hafız bir ateş getir de şu Allah'a ibadet etmeyen otu yakalım*" der. Bu konuşma üzerine Erzurumî rüyasında gördüğü nebatın tütün olduğunu anlamıştır. Ve Saminî devam eder: "*Hafız, biz bu tütünü şunun için içiyoruz: buraya tütün içen birçok ihvan gelmektedir. Şayet ben içmemiş olsam, tütün içen ihvanların çoğu beni dinlemeyip tütün içmek için dışarı çıkacaklar. Halbuki şimdi hem tütünlerini içiyor, hem de oturup beni dinliyorlar. Bunun keyifçisi değilim. Sırf bunun için içiyorum.*" diyerek Erzurumî'nin karşılaştıkları gün kalbinden geçenlere cevap vermiş olur. Osman Bedrüddin Erzurumî ve arkadaşı Mahmut Saminî'nin Dergâhında üç gün geçirdikten sonra dördüncü gün dönmek isterler. Saminî Hazretleri bu esnada Erzurumî'ye; bahçede kurumak üzere olan sebzeleri havuzdan su alarak sulamasını söyler. Erzurumî, Mahmut Saminî'nin isteğini gerçekleştirirken henüz sebzelerin yarısı sulanmıştır ki, havuzun suyunun bittiğini görür. Saminî Hazretleri'ne giderek durumu bildirir. Şeyh hazretleri ise havuzdaki suyun bahçeye yettiğini ve tekrar inip bakmasını söyler. Bunun üzerine havuza geri dönen Erzurumî havuzun ağzına kadar dolu olduğunu görünce Saminî Hazretleri ile ilgili düşünceleri değişmeye başlar. Bu şekilde dördüncü gün bitmiş ve beşinci gün olmuştur. Mahmut Saminî Hazretleri; bu kez de akşama pişirecekleri yemek için

bahçeden biraz sebze toplamasını ister. Osman Bedrüddin bahçeyi dün suladığını sebzelerin hepsinin henüz çiçek olduğunu düşünürken Şeyhin ısrarı üzerine bahçeye iner ve gördükleri karşısında şaşırır. Henüz dün suladığı sebzeler bugün; domates, patlıcan, biber olmuştur. Gördükleri üzere İmam Efendi, Mahmut Saminî Hazretlerinin büyük bir mürşid ve makam sahibi bir velî olduğunu anlar. Dergâhtan ayrılarak geri dönmeyi düşünen Osman Bedrüddin ve arkadaşına o esnada bir telgraf ulaşır. Telgrafta, birliklerinin Çemişgezek'e gideceği, bu sebeple on gün yol izni verildiği yazılıdır. Okuduklarına şaşırın bu iki arkadaş kimseye haber vermeden çıktıkları bu yolda gelen telgrafın Diyarbakır'daki arkadaşları tarafından çekilmiş olmasına şaşırırlar. Bu hal üzere bir kaç gün daha dergâhta kalırlar. O günün akşamı; Saminî Hazretleri; Erzurumî'ye: *"Hafız, bir insan mağrur olmamalıdır. İlim alçak gönüllülük gerektirir, ilim bir mürşide tam teslimiyettir. Bir insanın başına, dişine değil, gönlüne bakacaksın. Gönlün kırılacak ama gönül kırmayacaksın. Bu çileli yolda çileni doldurup, insan-ı kâmil olmak için çok çalışacaksın. Ama asla mürşidsiz yola çıkmayacaksın."* der. Aralarında geçen bu konuşma üzerine Osman Bedrüddin Erzurumî, bir şeyhinin olması gerekliliğini anlar ve Şeyh Mahmut Saminî'ye tabi olarak Çemişgezek'e geri döner. (Aydoğmuş, 2009: 140-144)

Osman Bedrüddin Erzurumî'nin bir başka dostu da Nuzhed Dede'dir. Kendileri Nuzhed Dede ile Çemişgezek'te tanışır. Erzurumî, aralarında büyük bir dostluk oluşan bu zatı, şeyhi Mahmud Samini Hazretleri'ne tabi olması için dergâhta geçirdiği 18 günlük ilim misafirliğinde tanımıştır. Bu misafirlikte aynı zamanda İmam Efendi'nin eğitimi de tamamlanmış olur. Osman Bedrüddin hazretleri, şeyhine zor bağlanmıştır ancak bu bağlılığı ona Hakka ulaşma yolunda ışık olmuştur. Şeyhine hürmette kusurdan kaçınan Erzurumî ilmi yolculuğu tamamlandıktan sonra da hocasının ziyaretine gitmiş her daim dua ile anmıştır. Şeyhi için şu şiiri yazmıştır: (Aydoğmuş, 2009: 144-146).

"Sâminiyiz, aşk iledir dâima ahvâlimiz

Vecd-i Ahmed'le kurulmuş bezmimiz, meydânımız:

Sâminî'yiz, kârımız şeb'de değil gün şebpere,

Biz gulâm-î âfitab'ız ruz'dadır cevlânımız.

Sâminî'yiz, dâima ünsü huzurdur kârımız,

Vahdeti kesrette bulmakdır bizim etvâr'ımız.

*Sâminî'yiz, seyri'imiz enfüstedir, âfâka biz,
Etmeyiz atf-î nazar, cari içredir cananımız.*

*Sâminî'yiz, hemdem olmuş aşk ile kalb-î hazin,
Zevkeder dâim Huzûr-u Hakk'ladır esrarımız.*

*Sâminî'yiz, kalmadı gayr, hem zuhur etti Cemâl,
Enfüsû âfâk'da birdir hem bizim seyrânımız.*

*Sâminî'yiz, dide'den, dilden bıraktır gayri'yî,
Veririz zâte sıfât'î, böyledir bâzâr'ımız.*

*Sâminî'yiz, bilmişiz biz "Küntü kenzen" sırrını,
"Men Aref'den ders alub bulduk bugün "Dildâr"ımız.*

*Sâminî'yiz, Badriyâ, biz gayriye baş eğmeyiz.
Dû cihanda kâfi, vâfi südde-î Sultân'ımız.*

İmam Efendi şeyhinin ölümünden sonra Harput'a yerleşmiş ve burada yaşamaya başlamıştır. Harput'ta şeyhinden aldığı ilimle insanları Hakka ulaştırmaya çalışmıştır.

1. 1. 3. Şahsiyeti ve Kişiliği

Aldığı eğitim doğrultusunda çok az konuşmayı kendisine adet edinmiştir. Bu sessizlik üzerine kendisine; "Sessiz Hâfız Osman Bedreddîn" denilmiştir. Osman Bedrüddin yüksek bir kabiliyet ve kavrayışa sahipti. Etrafında hiç kimseyi kırmayan incitmeyen hoşgörülü bir kişidir. Kendisini tasavvuf yolunda yetiştirmiş âlim bir zâttır. Sosyal hayatı ile de çevresindekilere örnek olmuştur. Erzurumî hazretleri temizliğine çok dikkat ederdi. Temiz elbise giymeye özen gösterirdi. Giyimi sade ve güzeldi. Giyiminde özellikle; yeşil, beyaz, lacivert ve siyah renkleri tercih ederdi.

Kişiler arasında ayırım yapmadan tüm davetlere icabet ederdi. Kibir ve gururu aldığı ilim vesilesiyle hayatından uzaklaştırmıştır. Misafirperver bir kişiydi. Peygamberimizin sünnetlerinden biri olan hediyeleşmeye de hayatında yer vermiştir. Çocuklara sevgi ile yaklaşır, talebelerine şefkatli davranırdı. Diz çökerek sofraya oturmayı adet haline getirmiştir. Osman Bedrüddin Erzurumî Hazretleri dış görünüş olarak; ortadan uzun boylu bir zattı. Göz rengi ela ve bakışları heybetliydi. Mütevazi bir kişiliğe sahiptir. Sakalı, sarığı ve cübbesi beyazdı. Vücutundan etrafına gül kokusu saçtığı rivayet edilirdi.

Bu büyük zat tüm hayatı boyunca İslâma uygun bir şekilde yaşamış ve Peygamberin sünnet-i seniyyesine uymuştur. Çevresinde uyarıcı görevinde bulunmuş öğütler vermiştir. Kur'an-ı Kerim'i kendisine rehber edinen bu zat tüm hayatını ilme adanmıştır. Tasavvufun derinliklere inen, ilim uğruna tüm sıkıntılara katlanan bu zat-ı muhterem büyük bir takva sahibidir. (Aydoğmuş, 2009: 148)O halk arasında çok sevilen ve sayılan biri olmuş, sevenleri Harput'ta gelerek ziyaretini aksatmamışlardır. Dini sohbetlerde etrafına hep ışık saçmıştır.

1. 1. 4. Vefatı

Osman Bedreddin Erzurumî vefatına kadar ömrünü Harput'ta geçirmiştir. Halka sohbetler veren Osman Bedreddin ilmiyle halkı eğitmeyi amaçlamıştır. Bunun yanında çevre il ve ilçelerdeki halka da vaazlar vermiş ve sohbetlerde bulunmuştur. Bu esnada da pek çok talebe yetiştirmiştir. 1911 yılında Hac vazifesini yerine getiren Osman Bedreddin, 17 Ekim 1924 yılında Harput'ta vefat etmiştir. Harput'ta gömülmüştür.

Osman Bedreddin yakınlarına bazı vasiyetlerde bulunmuştur: *“Ey benim evlâd, birâder ve akrabâlarım! İslâmiyette ve doğru yolda bulunan kardeşlerim! Benim Ehl-i sünnet vel-Cemâat mezhebi üzere bir müslüman olduğuma Cenâb-ı Hak şâhidimdir. Lütuf ve ihsânına karşı Allahü Teâlâ'ya hamd ederim. Şâyet ömrüm tamam olup, Allahü Teâlâ'nun emri üzerine âhirete geçüp, ilâhî rahmete nâil olursam, son ömrümde düşmanımız olan nefis ve şeytan tarafından şaşırtılmak istenirsem, inşâallah ben onları dinlemem. Ancak, İslâm dîninde olduğumu şimdiden işitip, kıyâmet gününde müslümanlığımıza şâhitlik etmenizi istiyorum.*

Allahü Teâlânın birliğine inanıyorum, elhamdülillah. Allahü Teâlâ'dan başka ilâh yoktur. Muhammed Aleyhisselâm O'nun kulu ve resûlüdür. Yalnız Allahü Teâlâ vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kâdirdir. Sizden Allahü Teâlânın birliğine olan bu îmânıma şahid olmanızı istirhâm ediyorum. Ben âciz ve günahkâr bir kulum."Allahü Teâlânın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allahü Teâlâ (şirkten tövbe ve îmân etmek sûretiyle) bütün günahları affeder." (Zümer sûresi: 53) meâlindeki âyet-i kerîmesini kendime delil edinip tövbe ederek, Rabbimin rahmetine sığınıyor, Peygamber efendimizin şefâatına kavuşmayı ümid ederek gidiyorum. Evliyâullahın, Allahü Teâlânın sevdiği kullarının ve Nakşibendiyye büyüklerinin bu günahkâr kula mânevî yardımlarını ümid ederim. Bilhassa Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, Muhammed Behâeddîn Buhârî, pîrim Mevlânâ Hâlid, Şeyh Ali Sebî, hocam Mahmûd Sâmîni ve babamın mânevî yardımlarını ve Allahü Teâlâ'nın katında bu fakîre şefâatçı olmalarını ihsân ve ikrâmlarından ümîd ederim. Vefât ettiğimde üzerime Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Allahü Teâlâ bu âcize ve bütün din kardeşlerime îmân ve hüsn-ı hatîme nasîb eylesin! Âmin."

Osman Bedrüddin hazretleri için ölüm, hasretliğin bitişi ve vuslat anlamı taşımaktaydı. Öleceği güne hazırlanarak vasiyetini ölümünden bir kaç gün önce yastığının altına koymuştu. Hastalığı uzun sürmedi. Vefat edeceği gece çevredeki âlimler ve sevenleri Osman Bedrüddin'in yanındaydı. Bir süre geçtikten sonra kendisinin yalnız bırakılmasını istedi. Yanındaki âlimler vaktin geldiğini anlamışlardır. Bunun üzerine odadan çıkarak bir süre beklediler. Odaya geri döndüklerinde İmam Efendi'nin beklediği anın gerçekleştiğini gördüler. Onun ölüm haberi bir gecede tüm çevreye yayıldı. Ertesi gün Harput'ta büyük bir kalabalık toplandı. Onu Meteris Mezarlığı'na defnettiler. Mezarı günlerce ziyaretçi akınına uğrayan bu mübarek zat günümüzde de unutulmayarak ziyaret edilmektedir. (Aydoğmuş, 2009: 147-148)

İmam Efendi, Harput'ta Meteris Mezarlığı'nın üst kısmına defnedilmiştir. Türbesinin üzerinde büyük bir kubbe vardır. Türbe kare şeklinde inşa edilmiştir. Aydınlatması için küçük bir pencere plana dâhil edilmiştir. Türbe etrafında önemli zatlar yatmaktadır. (Aydoğmuş, 2009: 136)

1. 2. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMİNİN ESERLERİ

Osman Bedreddin'nin Sobetname, Gülzâr-ı Sâminî adlı eseri, Gülbin-i İrşâd ve Mecâlis-i Samiye adlı kaside tarzında eserleri vardır. Gülzâr-ı Sâminî adlı eseri Erzurumî'nin talebeleri tarafından sohbetleri not edilerek bir araya getirilmiştir. (Soysaldı, 2003: 275)

1. 2. 1. Sohbetler

Osman Bedrüddîn Erzurûmî'nin "Sohbetler" adlı eseri üç defter şeklinde tasnif edilmiştir. Bu defterlerin hepsi bir cilt altında toplanmıştır. Fevzi Özçimi'nin tasnif ederek düzenlediği bu eserde yer alan defterlerin içerikleri şu şekilde sıralanmıştır: (Özçimi, 2009: 5-15)

BİRİNCİ DEFTER:

1. Selef-ı Sâlihîn 2. Evliyâullaha saygı 3. Allah dostu olmak 4. Nefsi aradan çıkar 5. İhlâs ve teslîmiyet 6. Ancak Allah'ı iste 7. Allah'a muhabbetin değeri 8. Mü'minlerin birbirine yardımı 9. Hz. Ebûbekir'in üstünlüğü 10. Etme bulursun 11. Âhirete hazırlık 12. İbret 13. Dünyâ ve ukbâ 14. Tevbenin kabûlü 15. Allah'a bağlanmak 16. Allah'ın gölgesi 17. Abdestli bulunmak 18. Evliyâullahın kılıcı 19. Allah'a giden yol 20. Sırr-ı maiyyet (beraber olma sırrı) 21. Namaz 22. Himmət ve ni'met 23. İnsanın büyüklüğü 24. Takvâ 25. Zâhirî sebep 26. Cenâb-ı Hak her yerde hâzır 27. Hacc'ın işâretleri 28. Halîlullah 29. Gaflet 30. Kur'ân'ın hülâsası 31. Tecellî-i İlâhî 32. Ebû Ali Sîna 33. Secde 34. Âşıklar defteri 35. İstiğrak ve namaz 36. Tarîkat silsilesi 37. Kalblerin îmarı 38. Teennî 39. Zikr-i hafî 40. Âhîr zaman 41. Emre ittibânın fazîleti 42. Kimin îmanına şaşılır 43. Tasavvuf 44. İsm-i A'zam 45. Salikin niyâzı 46. Ehl-i tarikîn hâli 47. İrfan-vuslat mertebeleri 48. Mâlâya'nî 49. Fuzûlî 50. Selef-i evliyâ 51. Mükevvenât 52. Hz. Peygamber'in (s.a.v) müştak olduğu kimseler 53. Şerîat-tarîkat-ma'rifet-hakîkat 54. Beşer 55. Hidâyet-delâlet 56. Şeyhin urûc ve nüzûlü 57. Vakti zâyî etmemek 58. İnsanın meyli 59. Sâlik nasıl yol alır 60. Sâlikin hüsn-ü zannı 61. İlim 62. Ni'met-i ilâhî ve mücâhede 63. Allah'a i'tikad ve amellerimiz 64. Kalbini düzelt 65. Mecâz-hakîkat 66. Sohbet 67. Kalb-i selîm 68. Hak için, hakkı nefyet 69. Ferd için ferd olunuz 70. Allah'ı bilmenin yolu 71. Allah için sevmek 72. Sırr-ı Muhammedî'yi tahkîr etmeyelim 73. Peygamberimizin müştak olduğu ümmet 74. Namazı huzurlu kılmak 75. Misâfire ikrâm

tmenin mükâfatı 76. Allah için yapılan iyilikler 77. Ümmet-i Muhammed'e iyilik etmek 78. Niyette ihlâs ve samîmiyet 79. Mahlûktan kaçıp Hâlık'a yaklaşmak 80. Edebe riâyet 81. İlâhî emânet ve insânî sıfat 82. Gaflet en büyük günahdır 83. Allah'ın mahlûkatına (evliyâullah) hürmet etmek 84. Şeytânî ahlâk-İlâhî ahlâk 85. Allah'ın rahmeti sonsuzdur 86. Peygambere ittibâ-vücûd nüshasını Kitâb-ı Nâtıktan okuman 87. Kelime-i tevhîdin fazîleti 88. Allah için ibâdet 89. Nefsin gizli ayıplarından kurtulmak 90. Mâlâyâ'nî 91. Ümmet-i Muhammed'in makbûliyeti 92. En şerefli varlık olarak yaratılan insanın Cenâb-ı Hakk'ı bilmesi 93. Tahâret-i kâmile 94. İmam Şâfiî Hz.lerinin cömertliği 95. Allah'ın yer yüzündeki halîfesi: insan 96. İbret almasını bilmek 97. Ruhûmuzu temizlemenin yolu 98. Gurur ve kibrin sonu zilletir. 99. Allah'ı dilimizle seviyoruz 100. Gizli sadaka, ilâhî gazabı teskîn eder 101. İlâhî rıza nerededir? 102. Hakîkî kazanç (ilm-i billah) ile ameldedir. 103. "İyiliği emr ve kötülükten men" vazifesini kişi önce kendi yerine getirmelidir. 104. Allah'ı zikir, O'nu bilme ve bulmanın gerekçe ve sağlam yolu. 105. Gerekeni ânında yapanlar kazanç, yapmayanlar isehürân ehli olurlar. 106. Manevi temizlenişin üç merhalesi 107. İmanın mertebelerinin sonu yoktur. 108. Evliyaullah meclisinde ictimâ edip, ittibada bulunanlar 109. İslâm'ın bilfiil yaşanmasına yardımcı olursak Allah da bize nusretini ihsan eder. 110. Allah'ın affına mazhar olabilmenin ilk şartı, günahıta ısrar etmemektir. 111. İbtîlâ, bilen için Allah'a yakınlığa en büyük vesiledir. 112. İnsanlar iki kısımdır 113. Cenâb-ı Hakk'a layık olabilmek zâhirimizle birlikte, bilhassa bâtınımızı imâr etmeye bağlıdır.

İKİNCİ DEFTER:

1. Dost, Allah'a yönelişte bize yardımcı olan, düşman ise bizi Allah'tan alıkoyandır. 2. Ümmet-i Muhammed'in hayırlı bir ümmet olması nedendir? 3. Dört şeyi ter eden dört şeye nâil olur. 4. Kişi sevdiği ile beraberdir. 5. İnsan olmanın tek yolu, mutlaka bir insan-ı kâmile mülâki olmaktır. 6. Nerede olursanız olun, Osizinle beraberdir. 7. Nakşî olan, zâhiri şeraitle, batını ise üns-i Mevlâ ile süslenmiş olan kimsedir. 8. Tahâretten gazez el-yüz yıkamak değildir;nefsini heva ve heves pisliğinden arındırmaktır. 9. Amellerimizin öz ve ruha kavuşması ancak insan-ı kâmil ile mümkündür. 10. Maneviyât avâmı cennete havâssı ise Allah'a kavuşturur. 11. Gönlümüz hâne-i İlâhî'dir; orayı ancak O'nunla doldurmaklazımdır. 12. Kalb beyt-i ilâhî'dir, ancak O'na tahsisi gerekir. 13. Basîret isteyenler, erbâb-ı basîrete hizmet etmelidir. 14. Halkı sû-i zana

düşürmekten sakınmalıdır. 15. Tevhid ehli olanlar bir nûrdan yaratılmıştır. 16. Nakşî tarîkin sekiz şartı. 17. Huzur iki türlüdür. 18. Mahlukâtın işlerini ifâya koşamk, şiar-ı enbiyâ ve evliyadır. 19. Mekk-i İlahî'den iki zümre kurtulur. 20. Ezeldeki ahdin mana ve muhtevası. 21. Mü'minde havf ve recâ müsâvî olmalıdır. 22. Hem ahir hem de bâtın bir kimsede bulunması hakiki büyüklüktür. 23. İlahî hüküm ve kazaya râzî olmak ilâhî rızanın kazanılmasına açılan kapıdır. 24. Takva'nın hakikatı Allah'tan gayrisinden alakayı kesmektir. 25. Kâbe'deki putları secdeye vardiyan âyet-i kerime 26. Vahdet-i Vücut neye benzer 27. Cenab-ı Hakk'ın ne ihsanına ne de kuvvet ve kudretine sınır ve engel yoktur. 28. Her zaman bir icabı vardır 29. Halk üç kısımdır 30. Allah Resulünü seveni, bizim de sevmemiz şarttır. 31. İslam'ın ikame ve muhafazası şartıyla cihad farzdır 32. İnsan, mahlukatın en muâzzez ve mükerrem varlığıdır. 33. Zahirimizin ve batınımızın sıhhati neye bağlıdır? 34. Duaların efdali (elhamdülillah), zikirlerin efdali "la ilâhe illallah"tır. 35. Kalben manasına mülâhaza etmeksizin yalnız lisanen yapılan tevhid, erdirici olamaz 36. Dinde ictihad edebilmenin şartları vardır 37. İlahî hidayete mazhariyet kul için ni'met ve devletin en büyüğüdür. 38. Verlikle ve gafletle yapılan ibadetin sahibine pek hayrı olmaz 39. Nefisten kurtulmak iki şeyle mümkündür 40. Nefis, şeytan, heva ve heves, kötü arkadaş, insanın en amansız düşmanlarıdır 41. Dilimizdeki dua ile halimizin teşkil ettiği tezdad 42. Her işimizde Allah'a, Allah için yönelmek ancak bizi yüceltir. 43. Kulun Allah'a kurbet ve vuslatı, ancak ondan gayrisini terk etmekle mümkündür. 44. Hz. İmam Şâfiî'nin İmam-ı Azam Hz. İlerinin manevi ve ilmi varlığı karşısındaki hürmeti 45. Allah ile sulh etmenin yolu O'nun dostu ile dost, düşmanı ile düşman olmaktır. 46. Bir tarîke intisab ve mürşide tabi olmak niçin lâzımdır?

ÜÇÜNCÜ DEFTER:

1. Ameller niyetlere göredir. 2. Hakk'a talebin iki alâmeti 3. Varlık getiren taatten, zillet getiren ma'siyet hayırlıdır. 4. Meşreb-i Peygamberî üzere olmamız elzendir. 5. Ağyar aradan çekilmeyince, Yâr yüzünü göstermez. 6. İnsanın mahubub, onun Ma'bududur. 7. Emânet-i İlahiyyeyi zâyî etmek, en büyük cinayettir. 8. El kârda ise gönül mutlak Yâr'da olmalıdır. 9. Uyanırsın, olur isen dil-agâh. 10. Gönül temâşâ-ı Cemal-i Layezâle âyinedir. 11. Dünyaya burada kalacağın kadar çalış. 12. Dertsiz Dildâr-ı Yâre erilemez. 13. Dinin esası ma'rifet ve Hakk'a vuslattır. 14. Kâbe-i Muazzama'yı ilk görüşte

edilecek dua. 15. Amel defterimizi sağımızdan alacak işler görelim. 16. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. 17. Güneş insan-ı kâmitsiz doğmaz. 18. Sevilenden gelen her şey sevilir. 19. Ümmet-i Muhammed'e en büyük mucize, Kur'an-ı Kerim'dir. 20. Nefs, şehvet ve gazabını mağlub eden, Abdullah olur. 21. Ömr-ü azîzin kadr-u kıymetini bilmek şarttır. 22. Ey insan! Azim bir iş için yaratıldın. Sen ondan gâfilsin. 23. Hicret, Allah'dan gayrısına meyil ve rağbetten ferâgattir. 24. İnsanın yaratılış gayesi, ma'rifetullah tahsili içindir. 25. Yüz nefsin yapamayacağını bir kötü arkadaş yapar. 26. Bir istikamet, bin kerâmetten hayırlıdır. 27. Mü'minler katiyen ölmezler. 28. Ehl-i îkân (hakkı yakinen biliş) olmanın şartları. 29. İnsanın kendisi de âyat-ı ilahiyeden bir âyettir. 30. Namaz mü'minin miracıdır. 31. Kur'an'a inanmayana da, inanaıp hükmüyle âmil olmayana da veyl. 32. Allah'ın nezdindeki durumunu merak eden kandisini hangi hizmetlerde kullandığına baksın. 33. Makam-ı fenâda insanın ne lisanı, ne zikri ve ne de fikri kalır. 34. Halife-i hak, dünya ve ukbaya ışık olan insan, hangi insandır. 35. Mü'minlerin şeytanları da mü'min etmeleri gerekir. 36. Hayâ'nın en yükseği Allah'tan hayâdır. 37. Allah'dan hayâ, her an O'nun huzurunda olduğumuz idraki ile mümkündür. 38. Hevâ ve hevesin iki farklı çeşidi. 39. Dinin gecesi ve gündüzü. 40. İntisabın müntesibe yüklediği sorumluluk. 41. Sevginin derecâtı. 42. Nefsin merâtibi. 43. Vücut kabını dünyada iken, nâr-ı muhabbet ile tathîr lazımdır. 44. Mâlâya'ni, kalbe kesvet verir ve onu öldürür. 45. Zaman-ı fesâdda dinlerini muhafaza edenlere Peygamberimizin tebşîratı. 46. Din, dünya ve ahretteki afiyetin manası. 47. Arz-ı vücuda, batınıızdan Hakk'a teveccüh ve sefer ediniz. 48."Elestü bi-Rabbiküm" hitabına bugün de muhatabız. 49. Defter-i âmalimiz, her gün peygamberimize arz olunur. 50. İnsanların en efdali enbiya-i zîşân efendimizdir. 51. Mü'minin niyeti, bazı halde amelinden hayırlıdır. 52. Temâşâ-i Cemâl-ı Sübhânî ancak Hz. İnsana mahsustur. 53. İmrenilecek bir tevbe. 54. Dünya suret-i isti'maline göre hem iyidir, hem fenadır. 55. İnsanlar dört zümredir. 56. Huzurun muhafazasında dikkat edilecek haller. 57. Mürid, mürşidin sohbetini her şeye tercih etmelidir. 58. Üç mertebedeki insana üç farklı cennet. 59. Yemek yemeği dahi ibadet yapmanın yolu. 60. Mevla'ya enis olana, Mevlası yeter. 61. Cenâb-ı Hak, zor ve zaruretle edilen imana pek razı değildir. 62. Şeytanın sevdiği kimseler. 63. Fart-ı hiddet ve asabiyet kişiyi inkâra sürükler. 64. Dünya her yönüyle bir imtihan mahallidir. 65. İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar. 66. Yalnız sözle vahdet, hal olarak yaşanmadıkça, teklikelidir. 67. Mü'minin kalbi "beytullah"tır.

68. Kul iradesini neye sarf ederse Cenâb-ı Hak onu halkeder. 69. Amellerimiz, kıyamet günü meleklerimizdir. 70. Ölen hayvandır, aşıklar kat'iyen ölmez. 71. Cenâb-ı Hakk'ın üzerine O'nun gayrisini tercih belahettir. 72. Evliyauallahın din ve imanını, Mevlasını bilmek ve bulmaktır. 73. Zamanımızın Celal-i ilahi feverandadır. 74. Bir velide en büyük keramet, keramet-i ilmiyedir. 75. Mükevvenat iki maksatla yaratılmıştır. 76."Fark" ve "Cem"i cem eden kamildir. 77. Vücut mülkünde, en büyük kâr "nefs"i "ruh"a tabi kılmaktır. 78. Kemal, zahiren şer'i ölçülere, bâtinen de Allah'a bağlı yaşamaktır. 79. Şeytan kimlere bir şey yapamaz. 80. Bir şem'a ki hak yandıra; bir vech ile sönmez. 81. Hedefi Mevla ve niyeti ihlas olan murada erer. 82. Allah'ı kullara, kullarıda Allah'a sevdirmek peygamberlik vazifesidir. 83. Yakînlerimizin muazzep olması, bizi de muazzep eder. 84. İnsan merd-i mana olmalı, merd-i dava olmamalı. 85. Bir kul, marifeti nispetinde aczini idrak eder. 86. Azimet ve amel, mü'mini Allah'a layık eder. 87. Her müctehit, vasıl olduğu hakikat mertebesine nisbetle ictihadda bulunur. 88. Allah için sevmek ve Allah için buğz etmek kolay değildir. 89. Malaya'ni kalbi öldürür. 90. Yapılan ibadetlerdeki farklı üç hal. 91. Masivadan arınmayan bir kalble mü'min-ikamil olunamaz. 92. Nefsini bilmenin mertebeleri. 93. Ruhsuz ceset ne ise ihlassız amelde odur. 94. Hakikat ancak şeriat kapısından girilebilen beyttir. 95. Mü'münün niyeti, bazı hallerde amelin tahakkuku gibi kabul görür. 96. Sıla-yı Rahim'in kesilmesine Cenâb-ı Hak razı değildir. 97. İnsan kalbi Zat ve Sıfat-ı ilahiyeye mir'at olarak yaratılmıştır. 98. Nefsle mücadelede, mü'minde son nefesine kadar devam eder. 99. İnsan öldüğü zaman nefsi terbiye görmemişse o kimse şerruh'n-nas demektir. 100. Ma'rifet-i Rabbaniye olmadan bir işin Allah için ifası mümkün değildir. 101. Cenâb-ı Hakk'ın insana üç büyük ihsanı. 102. Esrar-ı İlahiyyenin ketmedilmesi de, açıklanması da yerine göre lütuftur. 103. Vücut-u insani bela, heva ve şehvetle yuğrulmuştur. 104. Bütün enbiya, mazhar-ı Zat olan Arabistan da zuhur etmiştir. 105. Şeriat-i Mutahhara'nın bir taşını kaydıran yerine başını koyar. 106. İnsanın Allah'a giden yolda en büyük düşmanı "su-i karin"dir. 107. Mü'min de Ma'but-u Hakikinin muradından başka bir murad olmamalıdır. 108. Hem dünya, hemde Mevla muhabbeti bir kalbde içtima etmez. 109. İnsanın, inabe talebini kendisini hazırlaması gerekir. 110. Cennetin tecelliyat-ı Cemaliyyeye mazhariyeti, mü'min kulla olacaktır. 111. Teyemmüm, mürşid-ikamilin ayağının tozu ile teyemmüm demektir. 112. Ya Ali! Doğru söyleyen mes'ul olmaz. 113. İbadetten maksat; İslam ve iman mertebelerini aşip, ihsana ulaşmaktır. 114.

Herşey, evvela alem-i Melekuta gelir ve sonra zuhur eder. 115. Meyvesiz olan ağaç, yanmağa müstehaktır. 116. Mü'mine lazımdır ki kendi manasından haberdar olsun. 117. İnsanda "Rızk-ı manevi" endişesi hiç yok. 118. İmanın alameti, bolluk devresinde şükü, darlıkta ise sabırdır. 119. Rabbine şükreden bir kul olmayayım mı? 120. Allah'a, Allah ile, Allah için ubudiyet lazımdır. 121."Eşya-yı adem, ademi de kendim için yarattım." 122. İnsanın zahiri, maalesef batınından çok uzaktır. 123. Emr-i bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münkerin terki, azab-ı umumiyeye de davettir. 124. Evliyaullah, hakka dönen bir kimseyi, fasık da facir de olsa kabul buyururlar. 125. Dünya da iken tevhidin hakikatine eren, ruz-ı kıyamette mizana çıkmayacaktır. 126. Allah'ı sevmeyen, elbette nazar-ı ilahiden sakıttır. 127. Öbür âleme mağdub-i İlahi olarak gitmek, hüsrân-ı azimdir. 128. Nefsin hukuku verilmeli fakat huzuzu menedilmelidir. 129."Teklif-i ilahi bizden sakıt oldu" sözünün iki manası. 130. İlahi feraizin edası, hangi şeyle olursa, o şeyde farzdır. 131. Kurb-ı nevefil ve kurb-ı feraiz. 132. Gözü görmeyen değil, basireti kapalı olan kişi kördür. 133. Emraz-ı batıniyye giderilmesi gereken mühlik bir marazdır. 134. Şeriat ilmine vakif ve amil, tamamü'l-akl bir pirin elini tutmal elzemdir. 135. Kur'an-ı Kerim, insanları kendisine davet için, Allah'ın gönderdiği davet namedir. 136. Ehl-i dünya dünyada, Ehl-i ukba ukbada. 137. Verdiğimizizi Allah'a, aldığımızı da Allah'tan kabule alışmalıyız. 138. Ahlak-ı zemime bir necaset-i kübradır. 139. Mü'min maişetini nefsi için değil, Allah için kazanmalıdır. 140. O hesap gününde zerr ve sîm değil, kalb-i selim isterler. 141. Daima nakıs, nakısa tabidir. 142. Bu âlem, nüsha-i sura, nedir bil alem-i Kübra. 143. Cenâb-ı Hakk'ın Tevfik ve inayeti olursa her şey kolay olur. 144. Birşeyde ki nefsin hazzı vardır, ondan istifade olunmaz. 145. Ma'rifetullah'ın kısa ve sağlam yolu, aşk-ı ilahinin zuhurudur. 146. İttikanın mertebeleri. 147. Taşdığı sırr-ı ilahi sebebi ile, her insanı şayan-ı ta'zim bulmak akıllılıktır. 148. Tatmayan bilmez, bilen söylemez. 149. Şeytan, nur-u zikrullahı dayanamaz firar eder. 150. Zat ve Cemal-i ilahi hedeflenerek yapılan ilahi ve kulluk en makbul olanıdır. 151. Amele mükarin olmak şartı ile hüsn-ü zan makbuldür. 152. Kim sıkı bir hesaba çekilse, mutlak azaba uğrar. 153. Cemal-i İlahiyye hazinesinin kapısı insan-ı kamildir. 154. Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkeri usul ve meratibi vardır. 155. Cennet-i Adn'e şu üç zümre girecektir. 156. Kişi sevdiği ile beraberdir. 157. İnsanın hakikati, nefis tarafından setr olunmuştur. 158. Hakkı bilen ve bulan her şeyi bilir ve bulur. 159. Dünyada her insanın vücudu ruhuna kabir olmuştur. 160. Terbiye ile evvela ruha, sonra münkalib olan nefse

ne mutlu. 161. Yemekle mide dolarsa kalbimize kat'iyen hikmet tulû etmez. 162. İnsan ile Kur'an birbirinin eşidir. 163. Amellerin karşılığı cins-i amele göredir. 164. İlm-i İlahi ancak Hz. İnsandan zuhur eder. 165. İnsanın gerek halk, gerekse Halık'la olan ahdine riayet şarttır. 166. Ey insan! Senin cürmün küçüktür, ama bütün avalim sende saklıdır. 167. Ulema dört kısımdır. 168. Kulların kalbleri Celal ve Cemal kabzaları arasındadır. 169. Kulun karşılığı gözetmeden Rabbine ibadet ve ubudiyeti makbuldür. 170. Allah'ı zikreden kulları üç kısımdır. 171. Kalb, nefis ile ruh arasında bir vedia-ı Subhaniyedir. 172. Cenâb-ı Hak'ın üzerimizdeki nimetlerinin hadd ü hesabı yoktur. 173. Evliyaullah, nefislerin kemal isnadını edebe muhalif bilirler. 174. Melekler için, ne tedenni ve nede terakki vardır. 175. Ahlak-ı zemime ağacını budamak değil, kökünden kesmek lazımdır. 176. Cennet-i âcile-i kalbin etrafı huzuzat-ı nefis ile kuşatılmıştır. 177. "Yerde olanlara merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin" 178. Cenâb-ı Hak insana, Cennet-i Zatına vüsulün yol ve usulünü ve ta'lim buyurdu. 179. Peygamber (s.a.v) Efendimizin bir ünvanı "Muallimu'l-Hayr"dır. 180. Zahiri, batını, suri, manevi her türlü su-i edepten sakıyalım. 181. Bir ilmin şerefi malumun şerefi nisbetindedir. 182. Nafile ibadetler Rabbimize hediye. Dikkatle ifâsı gerekir. 183. Yemek ve içmek hadd-i itidalde olmalıdır. 184. Kur'an'ın zahirine zahirimizi, batınına batınımızı tatbik şarttır. 185. Allah'a şükrün en doğru manası, O'nunla beraber olmaktır. 186. İnsanın ahlak-ı zemimesini Cenâb-ı Hak'a itâ etmesi en büyük infaktır. 187. Kemal, zahir ve batını cem etmekle mümkündür. 188. Didar-ı evliya, mir'at-ı hak-nümadır. 189. Sahabe-i güzinin kabına kimsenin ulaşması mümkün değildir. 190. Keramet-i ilmiye pek büyük bir ikram-ı ilahiyedir. 191. Nefsin emri üzerine Allah'ın emrini takdim ve tercih yiğitliktir. 192. İçi ve dışı Müslüman olmak bir başka şeydir. 193. Nimet ona derler ki, insanı "mün'im"den mahrum etmeye. 194. Cenâb-ı Hak dünyadan şu üç şeyi sever; kalb-i zakir, lisan-ı şakir ve vücud-ı sabır 195. Kişi, nefisinden terk ettiği miktarı Allah'dan kazanır. 196. Bir gönül yapmak hacc-ı ekberdir. 197. Allah kulunu sevince onu bir ibtila ile dener, sabrederse onu kendisi için seçer. 198. İnsan, mir'at-ı Huda olmak üzere yaratılmıştır. 199. Cenâb-ı Hak, layık gördüğü kulunu, nefesine, hevasına ve dünyaya terk etmez. 200. İnsanların kimi Celal-i İlahinin, kimi Cemal-i İlahinin talibidir. 201."Tevbe eden genç Allah'ın sevgilisidir" 202."Kim bir kavme (topluluğa) benzerse o, onlardandır. 203. İlahi rızayı burada bulanlarla orada bulacaklar arasında fark-ı azim vardır. 204. Sufi, Mevla-yı Müteal Hz. lerini dünya ve

ahiret üzerine tercih eden kişidir. 205. Dünyada üç mizan: Akl-ı selim, Kitabullah, Sünnet-i Resulillah. 206.”Kim sünnetimi yaşarsa beni yaşatmış olur. Beni yaşatansa beni sevendir. Beni sevensen cennette benimle beraberdir” 207. Meclisler, emniyet üzere akdedilir. 208. Halimizi, kalimize uydurmadıkça, üzerimizdeki Celal tecellisi devam edecektir. 209. Bu avâlim “âlemler” işte bu Hz. İnsanın debdebe ve saltanatıdır.

DÖRDÜNCÜ DEFTER:

1. Keşke Hz. Ebûbekir’in göğsünde bir kıl olsaydım. 2. Kur’an’ın sebep-i inzâli, Cenâb-ı Hakk’ın Hz. İnsan mazharından zuhûru içindir. 3. Cenâb-ı Hakk irâde-i külliyesini, kullarının irâde-i cüz’iyyelerine ta’lik buyurmuştur. 4. Öyle ise sen bu ümmet-i Muhammed’in büyüklerinin büyüğüne bak! 5. Namazda; hem hizmet, hem kurbet, hem de vuslat vardır. 6. İnsan-ı kâmiller Kur’an-ı Azmüştân’a tev’emdirler. 7. İlahi emirlere uymaksızın, ilahi Rahmeti ümid etmek hamâkattir. 8. Â’mal-ı sâlihât “îmân”ımızın muhafazasıdır. 9. Dehir nefehât-ı ilahiyye olup buna insan kendini arz etmelidir. 10. Evliyâullah sohbeti ile elde edilen fayda, başka hiçbir şeyle kazanılmaz. 11. İslâm’ın nûru “yıldız”, imânın nûru “ay”, ihsanın nûru ise güneştir. 12. İnsanın azâb-ı İlahiden emin olması câiz ve münasib değildir. 13. İnsan vücudu “kalb”in, kalb de “sırr-ı ilahi”nin karargahıdır. 14. Nefsin hoşlanmadığı şeylere “mekruhât”, hoşlandığı şeylere de “şehevât” denir. 15. Ulûm-u ilahiye semadan yağın ma-i mutahhar gibidir. 16. Bir şeyin ki ortağı çok olur, o nisbette bahâsı az olur. 17. Cenâb-ı Hakk rızk-ı sûrîmize kefil olmuş, lakin rızk-ı manevimizin teminine bizzat bizi memur etmiştir. 18. İmanda “necât”; namazda “münacât”, infakta “derecât” vardır. 19. Cenab-ı Hakk’a nisbetle “şer” yoktur. 20. Kişinin imanı olup da, âmâl-i sâlihası olmaması büyük bir marazdır. 21. Kur’an-ı Kerim’in mana, esrar ve hakâyıkına nihâyet yoktur. 22. Üç şey kimde bulunursa, o kimse zâlimdir. 23. Biz “Nakşibendî”yiz; Nakkaş’ın huzûrunu gönlümüze nakş ederiz. 24.”Huzuruna sende bulunmayan ‘yokluk, acz, zillet ve günah’ getirdim” 25. İnsâniyet İslamiyet’le beraber olursa makbuldür. 26. İnsanı hangi şey ki Hakk’dan alıkoyar, ondan daha kötü bir şey olamaz. 27. İnsan mir’at-ı Huda, âyine-i cihannüma ve halife-i ecel-i âlâdır. 28. Halilullah olmak, “Allah’a dost olmak” her mü’min için mümkündür. 29. Âşıkların bir nefesinde iki bayram vardır. 30. Hz. Musa’nın (a. s.)

mucizesi karşısında sihirbazların iman etmeleri. 31. Allah indinde itibâr; sûret ve şekle değil, mana ve hakikatedir. 32. Mü'min, Rabbinin kendinden istediğini bırakıp, kendisinin O'ndan istediğinin peşine düşmeye. 33. Aman, çok dikkat edelim ki,gönlümüzde Hakk'dan gayrı hiçbir şey tekrarr ve temekkün etmesin. 34. Nifak ve şirkin de mertebeleri vardır. 35. "Sükût-u lisân, güzel ahlak ve mâlâyâniyi terk" 36.Efdâl-i âmal, ilm-i Billâh'tır. İlm-i Billâh ile olan az amel, ilm-i Billâhsız çok ameldendaha makbuldür. 37. İmdâd-ı Rabbaniyye, insanın istidât ve talebi nisbetindedir. 38. Peygamber (s.a.v) Efendimiz, min-tarafillâh, bizzat zât-ı İlahiyesine dâî(davetçi) göndermiştir. 39. Her kim ki Allah'a tebeyyetle kurbiyyet kazanır; o Hakk'ı tez bulur. 40. Kim Allah katındaki yerini öğrenmek istiyorsa, kalbinde Allah-ü Teâlâya verdiği yere baksın. 41. Ya Allah ile olmak veya Allah ile olanlarla olmak tek çaredir. 42. İnsan, Hakk'dan ayrılmaya, fikr ü hayalini de O'nun huzurundan kesmeye. 43. "Biz bir kimseyi evliyâdan kılmadıkça, ona belâ ikramında bulunmayız" 44. Mürşidi olmayanın, mürşidi şeytandır. 45. Hepsine ulaşılmayanın, hepsi terk edilmez. 46. İzzet, dünyada îmân ve ma'rifet; ahrette de likâ ve müşahededir. 47. Mü'min İslam libâsı, ma'rifet tâcı ve taat tahtını behemehal elde etmelidir. 48. "Bir kulum 'Aman yâ Rabbi' derse, ben ona icabet etmemekten hayâ ederim" 49. Bir kul Hakk'a hâdim olursa Hakk da ona hâdim olur. 50. "Yalnız sana ibadet (kulluk) ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz." 51. Kalbî amellerin zerre kadarı, zâhiri amellerin dağlar kadarından büyüktür. 52. Nûr ve velâyet-i Muhammedî'yi zâyî edenler, Hilâfet-i Muhammedî'den mahrum kalırlar. 53. İnsanlara anlayış seviyelerine göre hitâb ediniz. 54. Bir kişiye yüz nefsin yapacağını, bir sû-i karîn (kötü arkadaş) yapar. 55. "Kulların kalbleribenim hazâinimdir" 56. İmanın yarısı sabır, yarısı şükürdür. 57. Dünya şeytanın kızıdır. İnsan ona damad olmamalıdır. 58. Âriflerin tevhiidi; ni'metle meşgul olmaksızın, ni'metin sahibiyle gönüllerini dopdolu tutmalarıdır. 59. Ben de mü'min kulumun kalbinde O'nunla halveti arzu eder ve severim. 60. Mü'mine iki şey çok lâzımdır; havf-ı ilâhi ve muhabbet-i ilâhi. 61. Allah muhakkak ki, sizin sûretinize bakmaz. Fakat kalbinize nazar eder. 62. İnsanın bâtinî, rûhî ve manevî sıhhati, kalbinin temizlik ve sıhhatine bağlıdır. 63. İnsanın Cenab-ı Hakk'dan istediğinin en hayırlısı, O'nun insandan istediğidir. 64. Müddet-i ömrün kadar dünya için, orada kalacağın kadar da ahiret için çalış. 65. Nefs ve hevâsı ile Allah için mücâhid olmayan, Allah'ı ne bilir ne de sever. 66. İnsan-ı kâmil âlem-i ekber, diğer bütün avâlim ise âlem-i asgardır. 67. Mü'mini ebedi ve sermedî

saadetinden mahrum bırakan kıskanç ve hâindir. 68. Canını terk etmeden cânânı arzularsın, Zünnârını kesmeden îmânı arzularsın. 69. Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri iftar ettiği zaman dünyada, diğeri de Rabbanisine kavuştuğu zaman ahrette. 70. Şeyhim Mahmud Sâminî Hz. leri gibi, dünyaya tenezzül etmeyen ikinci bir zat görmedim. 71. Ey it' minane ermiş olan ruh! Sen O'ndan râzî ve O senden râzî olarak Rabbine dön. 72. Cenâb-ı Hakk bir kavme gazablanırsa, Rahmet-i İlahiyyesini onlardan kaldırır. 73. Bir kavmin hal ve ahlakını değiştirip bozuncaya kadar, Allah şüphesiz ki onu değiştirip bozamaz. 74. Yaşadığınız gibi ölecek ve öldüğünüz gibi haşredileceksiniz. 75. "İsbâd-ı vücud"la "visâl-ı mahbûb" bir yerde, bir âdemde cem olmaz. 76. Benim ve râşid halifelerimin üzerine ittibâ, üzerimize bir görevdir. 77. Sıddık-i â'zam efendimiz, sohbet-i seniyye-i Risâletpenâhîden bir an olsun ayrılmamışlardır. 78. İnsan-ı kâmilî inkâr, Allah ve Peygamberi inkarla eşdeğerdir. 79. Sevmediğiniz kişileri sokarak gönlünüzü onlarla meşgul etmeyiniz. 80. Ah bu insanlar! Diğer putlara kulluk ederler de, Allah'ın kullarına olan ikram ve ihsanını ümîd ve intizar ederler. 81. Şeriât sözlerim, tarîkat işlerim, ma'rifet hâlim, hakikat de re'si mâlimdir. 82. Hasımları, şefaatchileri olan kimseye, yazıklar olsun. 83. "Kim beni sevmişse cennette benimle beraberdir" 84. Allah'sız ve Allah için olmayan bir ubûdiyyet ve ibadetin bir fayda hâsıl etmesi mümkün değildir. 85. Sizden sadaka isteyen atlı bir kimse de olsa, yine sadaka veriniz. 86. Hacc-ı Mânevî, hacc-ı sûrîden büyüktür. 87. İnsan, mürşid-i hakikî eliyle bir mânevî aşî yapılmadıkça, tatlı meyve vermeyen bir ağaç gibidir. 88. Dünyanın zâhiri nasıl ki insanla mâmûr olursa, bâtını, hakîkati de gene ancak insanın hakîkati ile kâim olur. 89. Hakk'dan, Hakk için, Hakk'ı istemek ve bunda sebât etmek, şüphesiz duaların en makbulüdür. 90. Çin'de olsa taleb etmemeiz emredilen ilim, öncelikle ilm-i billâhtır. 91. Ehl-i Kur'ân, ahlüllâhdır ve Cenâb-ı Hakk'ın hâssıdırlar. 92. Mümbit olmayan çolak bir araziye, ne kadar verimli tohum ekilse ve ne kadar bol sulansa gene de mahsül vermez. 93. İnsan-ı kâmil, namazında öylesine Hakk'ladır ki, okuyacağı sûreyi dahi O'nun ilhâmı ile okur. 94. Ebrârın hasenâtı, mukarrabînin seyyiatıdır. 95. Ehl-i irfana riyâzat: Kendinden perhizdir. 96. Mü'minin evvelki seyyiâtı, samîmî tevbesinden sonra ihsân-ı ilâhi ile hasenâta dönüşür. 97. Eğer yâr benimle yâr olsa; ne gam, âlem bütün ağyâr olsa. 98. İslâm Rabbimize teslim olmaktır. 99. İnsan neyi severse, onunla mübtela ve muazzeb olur. 100. Gam değildir gide dünya kala din, Gam odur ki kala dünya gide din. 101. Biz, şeytanın, nefsin ve dünyanın mı kuluyuz, yoksa Hâlık'ımızın mı? 102.

Hakk'ın cezvelerinden bir cezbe, ins ve cinin ameline denktir. 103. Ey Allah'ım bizi, onların hizmetçisi ve ayaklarının toprağı kıl. 104. Şefâatim, ümmetinden büyük günah işleyenler içindir.

BEŞİNCİ DEFTER:

1. Dinde terakki olmasa idi, İslâm, îman ve ihsan merâtibi olur muydu? 2. Huzursuz namaz, namaz değildir. 3. İnsanın bermurâd olması için bîmurâd olması lâzımdır. 4. Dünya işlerimizi de eğer Allah için işler hâle gelirsek bilin ki, o da ibadettir. 5. Dünyada ma'siyet üzere dost olanlar, o gün, birbirine düşmandır. 6. Mü'min odur ki, hasenâtla mesrûr, seyyiâtla mahzûn olur. 7. Hesaba çekilmeden önce nefislerinizi hesaba çekiniz. 8. Gizli bir hazîne idim, bilinmeyi istedim, halkı yarattım. 9. Sen Cenâb-ı Hakk'ı muhafazaya dikkat edersen, korkma o da seni hıfzeder. 10. Safvetle şehvet, ikisi bir arada ictimâ edemez. 11. Muhakkak ki Allah sizin sûret ve amellerinize değil, kalp ve niyetlerinize bakar. 12. Sen de âyat-ı ilâhiyyeden biri, belki en büyüğüsün. Sen de seni ta'zim etmen lazımdır ey insan! 13. İrşâd'a mezûniyet, çok özel bir eğitimi ve tasdik-i Peygamberîyi gerektiren bir hâdisedir. 14. Evliyâullah ve mürşidân kendileri için dünya ve ahreti Cenâb-ı Hakk'dan istemekten hayâ ederler. 15. Ey âdemoğlu! Ben seninleyim, sen kiminlesin? Ben senin içinim sen kimin içinsin? 16. Tecelliyât-ı sübhâniyye ibtidâ "insan-ı kâmil" aynasına aks eder. 17. Dışımızdakilerin ayıp ve noksanını değil; içimizin, yani nefsimizin ayıp ve noksanını tesbite yönelelim. 18. Vücut hânesinde akıl, o hânenin erkeğı; nefis de o hânenin kadını gibidir. İmtizac kadının efendisine tebeyyetindedir. 19. Rabbimiz Allah'tır deyip de, sonra doğruluğı iltizam edenlere hiçbir korku yoktur. 20. Nefsdan evc-ı rûha terakki, ancak bir mürşid-i kâmil vasıtasıyla olur. 21. Bâtınımızda nisbet ve huzûrun muhâfazası, her iş ve her şeyin fevkindedir. 22. Süfli olan bu vücuddan, bu kalbdan O Ulvî'ye bir şey gönderilmelidir ki, O Ulvî'den de bir şey geldin. 23. Cemâl-i insânînin, cemâl-i ilâhiyyeye bir münasebeti vardır. 24. Öl ki sana nazar edeyim. 25. Ricâl, Cenâb-ı Hakk'a karşı ahidlerinde sâdık olan kimselerdir. 26. İnsan için tek kurtuluş Peygamber (s.a.v) Efendimizin irsine tâbî olmaktır. 27. Takvanın hakikatı, ikilikten kurtulmaktır. 28. Müctehedîn-i izâm'ın içtihadları hep hakikat ve keşf-i sarîh üzerine mukayyedir. 29. Allah'ın Cemâl'ini isteyen Cemâl'e, Celâl'ini isteyen de Celâl'e mazhar olur. 30. İnsanlar hevâlarına galip olup olmamak

bakımından üç kısımdırlar. 31. Kıyamette insanların rûhu ile cesedi, sorumluluğu birbirine atmak ister.

1. 2. 2. Mektubât

Osman Bedrüddîn Erzurûmî'nin bir diğerk büyük eseri de “Mektubât”tır. Eserin birinci cildi 12 mektup Hâce Mahmut Sâmînî (ks) Hazretlerine 121 mektup da Hâce Osman Bedrüddîn Erzurûmî (ks) Hazretlerine ait olmak üzere 133 adet mektup ihtiva etmektedir.

Hâce Osman Bedrüddîn Erzurûmî (ks) Hazretlerinin mektub-u şerifleri: Diyârbekir ulemâsına, Ulemâ'dan Ömer Avnî Efendi'ye (3), Mazgirt Kasabasında bulunan İhvân'a, Hâfız Abdürrahman Efendi vasıtaıyla İhvânımızın cümlesine mahsus arzâdır, Kars ulemasından fazîletlü Şeyh Muhammed Efendi'ye (5), Hâfız Abdürrahman Efendi'ye (13), Çeşmigezekli Nüzhet Efendi'ye, Hâfız Şükrî ve Abdülazîz Efendilere, Hozat'ta İhvândan bir zât'a, İhvândan bir zât'a (12), Erzurum'da İhvân-ı Kirâm'dan bir zât'a, Erzurum'da Gülzâr muharririne (4), Erzurum'da İhvân'dan bir zât'a (4), Arslan ve Şükrü Efendi biraderlerimize, Mazgirt mahkeme baş katibi Arslan Efendiye, Şükrü Efendiye, Mazgirt'de Şükrî Efendiye, Halil ve Hafız Efendi biraderlerimize, Hafız Abdürrahmân, Nüzhet, Şükür, Abdülaziz ve kolağası muâvini/yüzbaşı Hüseyin Efendilere (2), Nüzhet Efendiye, Mazgird Hâkimi Muhammed Hamdî Efendiye, Hacı Zeki ve İhvân-ı Kirâm'a, Binbaşı Cemal Bey'e, Hozat'ta Kâmil Efendiye, Reşâdetlü Mustafa ve sandûk-ı emîn-i sâbıkı Hâfız Efendilere Hulefâdan olup Pürî'de bulunan Mustafa Efendiye, Telgraf müdürü rif'atlı nûrî ve tahsildârbaşı Şükri ve tahsildâr hâfız ve Refik aziz ve Mülâzım fâik ve müstantık Mahmûd Efendilere, Nûrî ve Şükü ve Hafz ve Aziz Abbas Mahmûd, Hacı Mahmûd ve Abdüllatif Efendilere, Mülâzım Saîd Beye (2), Hozat'ta Mülâzım Saîd Beye (5), Alay müftüsü Hacı Saîd Efendiye, Mülâzım Hayrullâh Efendiye, Müdür Hüsnü Beye, Harput ulemâsından Alafdâr-zâde fazîletlü Mahmûd Kamîl Efendiye (3), Biraderlerim Hâfız ve Nüzhet Efendilere, Dersim'de bulunan İhvân-ı Kirâm'a (2), Harput'ta umûm İhvân'a, Harput'ta faziletlü el-hac Tevfik, Mahmud, Abdülmecid, Sâdık ve hacı Muhammed, Ta'lemeci-zâde Rızâ efendilere, Harput'ta faziletlü Müftü bey, muallim el-hac Mustafa ve muallim Nu'mân ve başkâtip Nâmık ve Kâmil

Efendilere, Erzurum'da fazîletli hâfız Süleymân ve Akif Efendilere, Ulemâ'dan bir Zât'a (3), El-hac Abdülhamîd Efendiye (2), Eğin'de ulamâdan bir zât'a, Ulemâdan bir zatın vuku-ı vefatına mebnî, mahdûmlarına yazılan Ta'ziye-nâme, Pertek'li Hasan Efendiye yazılan nasihatname ve ruhsatnamenin sureti, Serâcıklı Hacı Muhammed ve Hacı İsmail Efendilere ve cümle ihvân-ı Kirâmâ, Komiser Abbas efendiye, Binbaşı Emin beye, Harput'ta ihvandandır Abdülhamîd Hurremî Efendiye, El-Azîz'de Nâfia(Mal müdürü) başkatibi Abdülhamîd Efendiye (2) Bir zât'a, Erkân-ı harb yüzbaşısı Mes'ud Efendi'ye, Serâcıklı Hacı Muhammed Efendi'ye (2), Serâcık Eşrafından El-hac Muhammed ve Biraderine, Harput'ta ulemâ-i benâmdan Kasîde-i Bürde şârihizâde fazîletlü Kemâleddin Efendiye, Faziletlü Muhammed ve Hacı İsmail ve Hacı Hüseyin ve Edhem ve Hafız Nurî Efendi'lerle Cümle İhvân-ı Kirâm'a, Hozat'ta Jandarma Binbaşısı Emin Bey'e, Serâcıkta Hacı Muhammed ve Hâcezâde Muhammed ve Hacı Hüseyin ve Hacı İsmail ve polis Edhem Efendiler ile İhvân-ı Kirâm'a, El-Azîz Nâfia/Mal müdürü başkâtibi Abdülhamid Efendi'ye, Erkân-ı harb yüzbaşısı Mes'ud Efendi'ye, Mühendis Ali Rıza ve Abdülhamid ve Abdülhalim Efendiler ve Harput'da bulunan İhvan-ı Kirâm'a, Mürettib-i Gülzâr-ı Sâminîye, Malatya İhvânına ve Dersim mutasarrıfı vekili kâim makam/yarbay Hamid Hayri Bey'e yazılmıştır.

Eserin ikinci cildinde ise Hâce Osman Bedrüddîn Erzurûmî (ks) Hazretlerine ait olmak üzere 116 adet mektup bulunmaktadır. Bu mektuplar: Eğin müderrisi faziletlü Hüseyin Efendi'ye, Erkân-ı harb yüzbaşısı Mes'ud Efendi'ye (2), Mes'ud Efendi'ye (5), Rifatlû Mes'ud, Nûrî ve Yâkub, Yusuf Ziya ve elhâc Hasan ve Nazmi Bey Efendi'ler hazeratına, Emin Efendi'ye, Mes'ud Şevkî ve Yusuf Efendiler hazeratına, Eğin ihvân-ı kirâmına, Dersim müdde-i umûmî muavini Hafız Ferid Bey'e, Rif'atlû Cevdet ve Yüzbaşı Emîn Efendilere, Dersim mutasarrıfı Kemah hanedanından Sâbit Bey'e (3), Müderris faziletlü Vâsıf Efendi'ye, Yusuf Efendi'ye (2), Pâh nahiyesi müdürü Osman Efendi'ye, Yusuf Ziya Efendi'ye (2), Şevki, Mes'ud, Nuri ve Ya'kub Efendi'ler hazeratına, Dersim Jandarma Kâtibi Ahmed Rif'at Efendi'ye, Dersim muhasebe başkâtibi Kâmil Efendi'ye, Hozat'daki İhvânlara, Bayburd'da hulefâ'dan reşadetlü Şeref Efendi'ye, Faziletlü Hâşim ve Hâce Ahmed Efendilere ve Arapkir'de bulunan cümle ihvân-ı kirâm hazeratına, İhvan'dan bir zât'a (10) Nazmî Bey Efendi'ye (2), Bir zât'a, Yenihân Redif Taburu, Birinci Bölük yüzbaşısı Hüseyin Hamî Efendi'ye, Der-i âliyyede Ma'muretü'l-Azîz (El-Aziz) vilayeti meb'usus izzetlü, Baytar Hacı Osman

Efendi'ye, Muş'da ârâmsâz/bulunan 102. Alay 2. Tabûr imamı Erzurumî Faziletli Bekir Efendi'ye, Subay Mes'ud Bey'ye, Palu kâim-makamı/yarbay Diyarbakirli Mehmed Kadri Bey'e, Binbaşı izzetlü hacı Şakir ve Rif'atlı Hakkı ve mülâzım Yâkub ve Yusuf Ziya Efendi'ler hazeratıyla Yusuf Ziya Efendi'ler hazeratıyla mülâzım Cemil Ağa'ya mahsusdur, Dersim nasihı hafız Sadık Efendi'ye (2), Binbaşı izzetlü hacı Şakir ve yüzbaşı Hayrullah ve mülâzım Said Bey Efendilerle mülâzım Cemil Ağa ve imam hacı Hüseyin Efendilere, Ya'kub Efendi'ye, Binbaşı Şakir, yüzbaşı Hayrullah, mülâzım Said Bey ve Dede Salih Efendiye İstanbul'daki ihvan'a, Eğin'de faziletlü Muhammed Nûr ve müderris Muhammed Tal'at Efendilere, Dersim muhasebe baş katibi Kâmil Efendiye, Dersim mudde-yi umûmî/savcı muâvini faziletlü Ferid Efendiye (2), Faziletlü nasih binbaşı izzetlü Ahmed Ferid ve Başkatib Kamil Efendiler hazeratıyla, belediye reisi Ahmed Ağa hazretlerine, İzzetlü Ahmed Ferid Efendi ve belediye reisi Ahmed Ağa'ya, Faziletlü nasih ve Jandarma komutanı izzetlü Ahmed ve belediye reisi Ahmed Efendiler'e, Hozat'taki İhvân-ı kirâm'a, Silvan Kazası müftüsü faziletlü Abdurrahman Efendi'ye, Dersim telgraf-muhârebe memûrlarından İhsan Yaşar Efendi'ye, Hozat müftüsü faziletlü Bekir Fikri Efendi'ye, Malatya'daki kolağası Mehmed ve meclis-i idâre başkatibi Tal'at ve Alibeyzâde Hüsnü ve Halilzâde Mehmed ve Tercanlı Hasan Efendilerle İhvân-ı kirâm-ı sâire hazeratına, Dersim sancağı müdde-i umûmîsi (savcısı) hafız Muhammed Zarîfî Efendi'ye, Erzincan'da bulunan İhvân-ı kirâm'a, Erganî müderrisi reşâdetlü, faziletlü Hüseyin Efendiye, Eğin'de bulunan İhvân-ı kirâm'a, Mardin eytâm/yetimler müdürü Sa'deddîn Sâhî Efendiye, Ulemâdan bir zât'a (4), Kengiri'de bulunan İhvân-ı kirâm'a, Çemişgezek'te Nüzhet Efendiye, Çemişgezek müderrisi ve rufekâsı Efendilere, Besnî'de bulunan İhvân-ı kirâm'a, Besnî'de Hacı Abdullah Efendiye, Erzincan müftüsü ve meb'ûs-u sâbıkı faziletli Osman Fevzi Efendiye, Erganî Ma'denî Şu'be reisi yüzbaşı Süleyman Efendiye, Tebrik-ı ıyd fitr (Ramazan bayramı tebriği) için İhvân-ı kirâm'dan mevrûd/gelen telgraflara cevâben yazılan mektûb-u şerif, Hacı Hamdi Efendi'ye, Arabkîr müfettişi faziletlü Ahmed Efendiye (2), Cümle İhvân-ı kirâm hazeratına, Reşâdetlü Halîl ve İzzetlü Yusuf Ziya ve Yüzbaşı Ya'kub ve Nazmi Bey ve Tefvik Efendilere, Çapakçur telgraf müdürü Vanlı Osman Hamdi Efendiye, Kemâliye'deki Abdülbâki Efendi hazretlerine, Palu eşrafından Necîb Paşazâde İbrahim Bey'e, İstanbul'da ders-i âm (cami) hocalarından faziletlü hâce hafız Mustafa Efendiye, Pülümür telgraf müdürü rif'atlı Muhammed Nûr ve tapu

memûru Fâik ve mahkeme a'zâsı Veli ve meclis-i idare a'zâsı Rıf'at ile telgraf çavuşu Abdullah Efendilere, Eğin kadısı faziletli Hasan ve müderrisi faziletli Muhammed Tal'at ve Hacı Ali Efendiler ile eşrafından Şevket Bey'e, Kemaliyede müftü Muhammed Tal'at ve müderris Alî ve binbaşı Hayrullah Bey ve cümle ihvân-ı kiram'a, İhvân-ı kiram'a, Yüzbaşı mes'ud ve Nûrî Efendiler hazerâtıyla ihvân-ı kiramımız hazerâtına (2),Erzurum'da ulemadan bir zât'a, Dersim nâib-ı sâbıkı (eski hakimlerinden) faziletli Ahmed Nûri Efendiye, (Ruh hakkında) edilen suâle cevap,Malatya eşrafından hacı Ali Bey ve şeyh Abdülkadir ile diğer İhvân-ı kiram'a, Erzurum'da İhvân'dan bir zât'a (2),Erzurum'da binbaşı Kaşif Efendi'ye,Trabzon valisi Mehmed Ali Aynî Bey'e, Erkân-ı harb yüzbaşısı Mes'ud Efendiye,Palu tahrîrât kâtibi Yûsuf Ziyâ Efendi'ye (2), Hacı İshak Paşazâde Arslan Bey'e,Faziletli Hafız İbrahim ve Hafız Süleyman, Ser-Müstantik (savcı) İzzetli Sâdık, binbaşı Zülfî, mühendis Cemil, Hacı Tefvik, yüzbaşı Şükrî ve yüzbaşı Mustafa ve muavin Nûri ve mülazım Mes'ud, Yusuf ve Süleyman, ibtidâi müfettişi Abdürrahim, Hacı Ziyâ ve Fadıl ve Hacı Cum'â ve Ağabey ve Emin ve Sabri ve Arif Efendilerle İhvân-ı kirâm-ı sâire hazerâtına,Hazret-i mürşid-i a'zâm Mahmud Sâmîni'nin (ks) torunu Sa'dî Efendiye, El-Azîz'de Nâfi'a başkatibi Abdülhamid Efendiye, Mülâzım Hayrullah Efendiye, Ankara'da ulemadan bir zat'a yazılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN TARİKAT ANLAYIŞI

2. 1. TASAVVUF İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tasavvuf, günümüzde üzerinde çok fazla görüş bildirilen konuların başında gelir. Bu sebeple tasavvuf; konusu, amacı ve gayesiaçısından Kitap ve Sünnet çerçevesinde etraflıca irdelenmesi gerekli görülmektedir. Tasavvuf, Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şerifler'de ortaya konulan her türlü ahlaki konuları ve doğruları irdeleyen ve savunan hayat felsefesidir. Çalışmamızın bu bölümünde tasavvuf konusu hakkında bilgi verilecektir.

2. 1. 1. Tasavvuf Nedir?

Tasavvuf kelimesinin menşei ve hangi kökten türetildiği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bu konuda farklı âlimlerin farklı görüşleri mevcuttur. Tasavvuf; “ebedî saadete nail olmak için nefsi tezkiye (temizleme) ahlâkı tasfiye (saflaştırma), zahir (görünen) ve batını (görünmeyen) tenvir (aydınlatma) hallerinden bahseden bir ilimdir. (Eraydın,1981: 15) Tasavvuf kelimesinin hangi kökten geldiği konusunda olduğu gibi, tasavvufun tarifi konusunda da belli bir görüş birliği yoktur. Tasavvufi yaşantının kişiye özel oluşu sebebiyle şahsi tecrübe ve tespitlerin çok fazla olduğu farklı alanlardır. Her mutasavvıf, tasavvufu yaşadığı manevî tecrübeler ve bulunduğu makamlara göre tanımlamaktadır.

Tasavvufun Arapça “yün giymek” anlamında bir kelime olduğu bilinmektedir. Tasavvuf kul ile Allah (cc) arasında bir yol oluşması veya kulun ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim olarak tanımlanmaktadır. Tasavvufun farklı tariflerinin yapıldığı bilinmektedir. Her süfi içinde bulunduğu hâle göre tasavvufu tanımlamıştır. Tasavvuf, “Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber (sav) gibi yaşamaya çalışmak” şeklinde de tanımlanmıştır. (Cebecioğlu, 1997: 689)

Tasavvuf kelimesinin Arapça “saf” veya “suffe” köklerinden türetilmesinin hatalı olduğu görüşünde olan âlimler de olmuştur. Sufilerin yün elbise giydikleri için onlara

sufî denildiği söylenmekteyken bazı âlimler de Allah'ın huzurunda ilk safta durmaları, Ashab-ı Suffa'yı dost bilmeleri, mâsivâdan yüz çevirmeleri dolayısıyla bu adı aldıkları, bulanıklığın zıddı olan duruluk anlamına gelen safâ kelimesinden ötürü bu ismin verildiğini belirtilmişlerdir. (Uludağ, 1991: 450)

Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre ise tasavvuf bir ilimdir. Bu ilim Yüce Allah'ın sıfatlarından ve ona nasıl erişileceğinden bahsetmektedir. Kulu, bu ilmi öğrenmeye sevk eden Allah sevgisidir. Kalbinden Allah'tan gayrisini temizleyen süfi bu ilmi öğrenir. Kişinin Allah'tan başkasına olan sevgiyi kalbinden atması ve gönlünü yalnız Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine bağlamasıdır. Kötü ahlakını değiştirip en güzel ahlakı benimsemek, daimi ve içten gelen bir duygu ile Allah'ın zikrine devam etmek ve bu yolla onun huzuruna varmaktır. (Ulusoy, 1995: 35)

Bu tanımların çoğu İslam'ın bünyesinden doğmakla birlikte, İslam dışı, temeller üzerine oturtulmak istenen tasavvuf tanımlarının farklı açıklamaları vardır. Çoğunlukla temizlenmek ve çözülmek manası olan "saffet" veya yün manasına "sûf" kökündengeldiği ileri sürülmüştür. Süfi terimini ilk kez yün giyen anlamında Küfe'li Ebu Haşim (ö. 767) tarafından kullanılmıştır. Ruhun temizlenmesini amaç edindiği için ve mutasavvıflarını yünden yapılmış elbiseler giymeleri sebebiyle bu isim verilmiş olması muhtemel görüştür. (Karaman, 1992: 7)

Tasavvuf hakkında çok değişik görüşler vardır. Bazılarına göre bir fikir akımı, bazılarına göre inanç, bazılarına göre de tarikat demektir. Yüzyıllardır filozoflar, şairler, ve dervişler tasavvuf yolunu benimsemişlerdir. Bunlar tasavvufu inanış, yaşayış ve düşünce olarak kendilerine rehber edinmişlerdir. Tasavvuf, ancak hal ilmidir, söz ilmi değildir. O, Sünnet-i Nebeviyye'nin ortaya koyduğu güzel ahlakı kazanmaktır.

2. 1. 2. Tasavvufun Konusu

Tasavvuf genel anlamda Allah ve insanı konu alır. İnsanın ruh ve nefsi yapısı tasavvufun temelini oluşturur. Ruhun saflaştırılması, nefsin temizlenmesi ve ahlâkın yüceltilmesi, nefsini bilmek, kalbini temizlemek, gizli şeyleri açığa çıkarmak, niyaz ve yalvarma, aşk, sevgi, nefret ve kin gibi duygular ve bunlara dair bilgiler tasavvufun konusuna girmektedir. Tasavvuf; Allah, insan ve varlık arasındaki ilgiyi "vahdet-i

vücûd”,“vahdet-i şühûd” ya da “tevhîd-i vücûdî ve tevhîd-i şühûdî” gibi düşünce sistemleri içinde incelemektedir. (Yılmaz, 2007: 56)

Tasavvuf mevzuu; insanın kalbi ve rûhî hayat seviyesine çıkarılmasıdır. Tasavvufun faidesi ise; insanın melekî yanlarının inkişaf ettirilmesidir. Bu şekilde îmân keşfedilerek daha içten duyulup yaşanmaktadır. Esası ise ibadet ve taate devam etmektir. Tasavvuf Allah’ı tanımaktır. Nefsin tezkiyesi ve ahlakın yüceltilmesi tasavvuf ile mümkündür. Bu yüzden bazı mutasavvıflar tasavvufun konusunu tahalluk ve tahakkuk olarak ifade etmişlerdir. Tahalluk; İslam ahlakını öğretmek, tahakkuk ise; bunu gerçekleştirerek ahlaki yükseliş ile bazı tahkiki bilgilere ulaşmaktır. (Yılmaz, 2007: 62)

Tasavvuf ruh, nefis, manevi makamlar ve halerle ilgili olduğu için; aşk, sevgi, istiğfar, nefret, kin ve benzeri duygular da tasavvufun konusu olarak görülmektedir. Tasavvuf bir kalp ilmidir. Sûfilere bu yüzden gönül ehli denilmiştir. Tasavvufî düşünce Allah korkusu ve Allah sevgisi temeline dayanır. Allah korkusu, Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde üzerinde çokça durulan bir konudur. Günah işleyenlerin ve başkalarına haksızlık edenlerin Allah’ın gazabından korkmaları gerekmektedir. Kişi insanlardan değil, Allah’tan korkarak günah işlememeli, kötülük ve haksızlık etmemelidir. Gizli-açık işlenen her kötülüğü bilen Allah Teâlâ’nın işlenen kötülükleri cezasız bırakmayacağına, er veya geç bunun hesabını soracağına inanmalı, dinin emirlerine uyup yasaklarından kaçınırken Allah’tan başka hiçbir kimseden korkmamalıdır.

Allah korkusu konusu üzerinde çok duran sûfler bunu tasavvufun temel ilkelerinden biri haline getirmişlerdir. Buradaki korku aynı zamanda Allah’ı sevmekten kaynaklanan bir çekinme mahiyetindedir. Bu sebeple Allah korkusu ile Allah sevgisi, birbirini tamamlayan iki kavram olarak görülmüştür. Allah sevgisi, mânevî hayatın temelidir. Bu temele dayanmayan ibadet ve ahlâk gibi davranışlar İslâm açısından hiçbir anlam ifade etmez. Bir mümin severek Allah’a itaat ve ibadet etmeli, onun emirlerine ve yasaklarına uymalıdır.

Tasavvufta hedef bir müslümanın gönüllü olarak ve seve seve Allah’a ibadet etmesini sağlamaktır. Bu mertebede ibadet insana zor gelmez, tersine ona haz ve huzur verir. İbadet halinde olmaması ise onu rahatsız eder. Hz. Peygamber zamanında var olan

bu anlayış ondan sonra gelişerek devam etmiştir. Bu hareketin en önemli temsilcisi hicrî II/VIII. asrın ikinci yarısında yetişmiş olan ünlü sûfi Râbia el-Adeviyye'dir (ö. 185/801). Bu tarihten sonra bu anlayışın yaygınlaşarak ve gelişerek devam etmesi tasavvufun İslâmî bir hareket olarak ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin başında gelir.

Tasavvufun yanında anılan diğer bir kavram da zühddür. Zühd ile tasavvuf arasındaki en önemli fark zühdde korku, tasavvufta sevgi unsurunun ağır basmasıdır. Zühd hareketinde korku sevgiyi, tasavvuf hareketinde ise sevgi korkuyu kapsar. Zühd âhirette kurtuluşu amaçlayan nisbeten özel bir mânevî hal, tasavvuf ise bu hayata dayanan ama daha çok Allah'ın rızâsını ve sevgisini kazanmayı amaçlayan daha kapsamlı mânevî hayattır. Bu sebeple tasavvuf insanoğluna daha sevimli görülmüştür.

Tasavvuf kulun Allah'a yaklaşması ve ona gönülden bağlanmasıdır.”*Hem yüceliğime yemin olsun ki, gerçekten insanı biz yarattık ve biliriz nefsi onu ne ile vesveselendirir; ve biz ona şah damarından daha yakınızdır*”³Bu sebeple kul da bu bilinçle davranmalı ve yakınlığına uzak kalmamalıdır. Allah'ın isimlerinden olan “el-karîb” de yine yakınlık anlamına gelmektedir. Müslümanların iman ve ibadet itibariyle çeşitli dereceleri vardır. Mutasavvıflar hadislerden İslâm'ın üç mertebesi olduğu sonucunu çıkarmışlardır. İslâm, iman ve ihsan mertebeleri işte bu sözü edilen mertebelerdir. İslâm zâhir, iman zâhir ve bâtındır. İhsan ise zâhir ve bâtının hakikatidir.

Tasavvuf, kalbin ve nefsin iyi ve kötü hallerini bilip, kötü hallerden temizlenmeyi ve iyi hallere bezenip Allahü Teâlâya yakın olmayı öğretir. Tasavvufun hedefi insandır ve insanı islahtır.

Tasavvuf insana maddi vücut ve manevi vücut olarak iki cepheden bakmaktadır. Maddi vücut herkes tarafından bilinen ve görülen insandır. Manevi vücut ise gözle görülmeyen, insanın kalbi, ruhu, aklı ve nefsidir. İnsanın maddi vücudunun yaşaması için yemeye, içmeye, teneffüs etmeye ihtiyacı olduğu gibi, manevi vücudun da gıdaya ihtiyacı vardır. Manevi vücudun gıdası ise iman ibadet ve taattir. İşte tasavvuf da insanın içindeki nefsi terbiye ederek manevi olarak insanın beslenmesine gelişmesine vesile olmaktadır.

³ Kâf Sûresi: 50/16.

2. 1. 3. Tasavvufun Özellikleri

Tasavvuf bir kalp ilmidir. Bu ilim ancak kalbin masivadan alaka kesilmesiyle sağlanır. Kalbin ve nefsin kötü hallerden temizlenmesi ve gönülün Allah'a yönelmesi ile mümkündür. Bu ise seyr-i süluk yani manevi yolculukla sağlanmaktadır. Bu manevi yolculuk üç şekilde yapılmaktadır: (Eraydın, 1990: 112) Tarik-ı Ahyar: Taatte devamının gelmektedir. Namaz, oruç, Kur'an tilaveti gibi ibadetleri devamlı olarak yapmayı ifade eder. Tarik-ı Ebrar: Kötü ahlakla mücadele etmektir. Kötü ahlakı iyi ahlaka çevirmeyi ifade eder. Tarik-ı Şettar: Şevk, iştiaq, zikir ve tefekkür yolunun ifadesidir. Bu ise on şekilde mümkün görülmüştür: Tevbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, Allah'a teveccüh, sabır, rıza, zikir, murakabe söz konusu şekillerdir.

Tasavvufta önemli olan islami esaslara uygun bir hayat yaşamaktır. Cüneyd-i Bağdadi'ye göre tasavvuf; seha, rıza, sabır, işaret, gurbet, sof giyme, seyahat ve fakr gibi sekiz haslet üzerine kurulmuştur. (Eraydın, 1990: 116) Tasavvufun özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir: (Yılmaz, 2007, 54) Tasavvuf tatmak ve yaşamakla tecrübe edilen manevi bir hal ilmidir. Tasavvufun konusu marifetullahıdır. Gayesi ise Allah'ı görüyor gibi kulluk etmektir. Tasavvuf üstad nezninde ve terbiyesi altında öğrenilir. Mürşid ya da şeyh denilen zatın Peygamber (s.a.v)'e bağlı bir silsile ile ulaşması gerekmektedir. Tasavvuf kitabî bir ilim değildir. Okunarak öğrenilemez.

Tasavvuf felsefe ve mantık gibi tamamen akla dayanan akli bir ilim değildir. Akıldan ziyade kalbe dayanmaktadır. Tasavvuf bilinmeyen gayb âleminden bahsetmektedir. Tasavvufa tarikat denilen ve Allah'a giden yolla ulaşılmaktadır. Bu yolun kendisine göre kuralları vardır. Tasavvuf dini sadece kaideler olarak görmemektedir. İç manaya ulaşmak ve dolayısıyla manevi hayatı maddi hayata üstün kılmak tasavvufun gayesi olmuştur. Tasavvuf İslam dışı bir hareket değildir. İslam dini, tarih boyunca yayıldığı her alanda, tebliğini dinâlimleri, tüccarlar, askerler ve sülûler vasıtasıyla yapmıştır. Tasavvufekolleri, İslam'ı nasıl yaydılar ise, aynı şekilde, onu koruma görevini de üstlenmişlerdir. İslam'da bid'atları red, itikatta saflığı koruma, yeniden diriliş, öze dönüş, sünnete sıkı bağlanış, Hz. Peygamber'e ve Kuran'a saygılı olmak gibi konular üzerinde durmuşlardır. Tasavvuf güzel huyları kazanma, çirkin her nevi huylardan da uzaklaşmaya çalışmaktır. Tasavvuf hareketi günümüze kadar etkisini ve varlığını sürdürmüş ve günümüzde de sürdürmeye devam etmektedir.

2. 1. 4. Tasavvufun Gayesi

Tasavvufun gayesi, insanı kötü ahlâktan, çirkin huylardan uzaklaştırmak, güzelvasıflarla süslemek, Allah ve Rasulü'nün ahlâkını öğreterek Hz. Peygamber'e tam birbağlanma ile kâmil insan yetiştirmektir. Tasavvufun temel ilkesi, Allah katında nefsinin yok etmek ve o yoklukta asıl varlığa ulaşmaktır. Allah'a ulaşmak için de bir şeyhe ihtiyaç duyulur ve ona teslim olur. (Ülgener, 2006: 87)

Tasavvuf bir ilim olduğu kadar bir hâl ve bir eğitim işi olduğundan, gerek ferdi hayatımızda, gerekse toplum hayatımızda derin izlerbırakan müesseseler kurmuştur. Tasavvufun kurup geliştirdiği bu müesseseleri üç ana grupta toplamak mümkündür: (Yılmaz, 2007: 229) Tasavvufî eğitim kurumları: Tarikatlar, Tasavvufî sosyal kurumlar: Tekkeler, Tasavvufî meslek kuruluşları: Fütüvvet ve Ahî birlikleridir.

Tarikat; kalbin temizlenmesi ve dış dünyadan bütün ilişkisinin kesilmesidir. Tarîk; yol demektir. Tarikat; *“Allah Teâlâ'ya yaklaşmak ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla takip edilmesi gereken yol”* manasına gelmektedir. Tarikat ahireti kazanmak için bu dünyadan yüz çevirmektir. Kalbi terbiye, nefis ve tabiata ait güçleri kontrol altına alabilmek için zahidane biryaşayış manasına iken daha sonra kurulmaya başlayan ve kalbi saflaştırma, nefsitemizleme metotları üzerine bina edilen husûsî müesseselerin adı olmuştur. (Yılmaz, 1982: 143) Tarikat, Allah'a ulaşma gayesini güdenlerin izledikleri özeltarz, metot ve harekettir. Müslümanlıkta tarikat ve şeriat aynıdır. Şeriat esastır. Tarikat onun içinde yeni bir boyuttur. Mezhep gidilen yol anlamına gelirken, tarikat yollar anlamındadır. Mezhep ilim, tarikat irfan yoludur. (Güner, 1991: 367)

Tarikatın mezhepten farkı, tarikatın tasavvufî, mezhebin fikhi ve itikadi olmasıdır. Tarikat mensupları ayrıca bir mezhebe de mensupturlar. Tarikatların ortaya çıkış ve yayılışında iki esaslı faktörün rol oynadığı görülmektedir. Bunlardan birincisi manevî faktördür. İkincisi ise sosyal faktördür. Tasavvufun zamanla halk tabakalarına yayılarak her sınıftan insanın tasavvufa yönelmesi sosyal faktörü oluşturmaktadır. Bu iki faktör sayesinde tasavvuf halka mal olmuş, tarikatlar etkisini göstermeye başlamıştır. (Yılmaz, İstanbul 1982: 144)

400'e yakın farklı tarikat olduğu ve birçok yönü birbirine benzediği bilinmektedir. Bu tarikatların ortak yanı yorum şekilleridir. Bunundışında her tarikatın başında Pir ya da Şeyh adı verilen önderleri vardır. Her tarikat, kendine özgü kural ve kıyafete sahiptir. Zikir yapmayan tarikat neredeyse yoktur. Yine her tarikatın oluşturduğu kendine özgü bir ortak kültürü vardır; bu ortak kültür, yaşamın şekillenmesini belirler. Her tarikatta, tasavvufî eğitimini tamamlayan kişilere icâzet adı verilen diploma verilmesi adet olmuştur. Bu diplomaya sahip olanlar, otarikatları temsil etme hakkını da kazanır. Diğer bir ortak nokta ise hemen hemen her tarikatın kol-şubelerinin olmasıdır. Bu şubeler, zaman içinde bazen müstakil bir tarikathalini de alırlar.

Büyük mutasavvıflara göre tarikat tektir, o da “Tarikatı Muhammediye”dir. Esastausulde birlik söz konusudur. Farklılık teferruata ve meşrepte kendisini göstermektedir. Tarikatların sayısı konusunda da değişik görüşler vardır ancak 12 temel büyük tarikat varsayılmaktadır. Diğerlerinin ise bunlardan çıkan kollar olduğu bilinmektedir. 12 temel tarikat ve kurucuları ise şu şekilde ifade edilmektedir: (Küçük, 1976: 105)

1. Kadiriyye Tarikatı, Abdül Kadir Gilâni (Ö. 470-561/1077-1166)
2. Yeseviyye Tarikatı, Ahmet Yesevi (Ö. 562 H. / 1166 M.)
3. Rifaiyye Tarikatı, Ahmet er-Rifaî (Ö. 512-578/ 1036 H.)
4. Kubreviyye Tarikatı, Necmüddin el Kübra (Ö. 540-618/1145-1226)
5. Medyeniyye Tarikatı, Ebu'l Medyen b. Huseyn (Ö. 527-594/1126-1197)
6. Desükiyye Tarikatı, İbrahim ed Desûki (Ö. 676/1288.)
7. Bedeviyye Tarikatı, Şeyh Ahmet Bedevi (Ö. 596-675/1200-1276)
8. Şazeliyye Tarikatı, Ebu'l-Hasan Takuyiddin Ali b. Abdullaheş Şazeli (Ö. 656/1258)
9. Ekberiyye Tarikatı, Muhyiddin İbnü'l-Arabi (Ö. 560-638/1165-1240)
10. Mevleviyye Tarikatı, Mevlânâ Celalüddinî Rumi (Ö. 604-672/1207-1273)
11. Sa'diyye Tarikatı, Sa'duddin Muhammed el Cibâvî (Ö. 792/1387)

12. Nakşibendiyye, Muhammed BahauddinNakşibendir. (Ö. 718–792/1318–1389)

2. 1. 5. Bazı Tasavvufî Kavramlar

Çalışmamızın son bölümünde Osman Bedrüddin Erzurumî'nin tasavvufî anlayışına yer verilecektir. Bu sebeple öncelikle bu kavramları bilmek ve bu kavramlar çevresinde Erzurumî'nin eserlerini incelemek yerinde olacaktır. Tasavvuf kavramları iki şekilde incelemek yerinde olacaktır. Bunlar: Tahalluk kavramları: İbadet ve ahlakla ilgili olanlar. Seyr u sülük'a dair olanlar. Tahakkuk ve vicdani kavramlar: Kalbi ve vicdani olanlar. Ma'rifet ve bilgiye dair bulunanlardır.

2. 1. 5. 1. Tahalluk Kavramları

Tahalluk kavramları kendi içinde ibadet ve ahlaka dair olanlar ve seyr u sülük'a dair olanlar olarak iki kısımdır. İbadet ve Ahlaka dair olanlar.

İbadet: Boyun eğmek, kulluk etmek ve itaat etmek anlamını taşıyan bir kelimedir. Allah'a tezellülün son noktası olarak ifade edilir. (Cebecioğlu, 2009: 127)Tasavvufta Allah rızasına yönelik her türlü hareket ve davranışı içine alır.

Takva: Korkma, sakınma, kaygılanma anlamını taşıyan bir kelimedir. Dini daha derin yaşama yani; dinde hassaslıktır. Takvanın hem şekilsel yönü hem de manevi bir yönü bulunmaktadır. Şekilsel olarak takva Allah'ın emir ve yasaklarına uymaktır. Takvanın manevi yönü ise ihlâs ve niyetten oluşmaktadır. (Cebecioğlu, 2009: 258)

Tevbe: Dönme, pişmanlık anlamlarını ifade eden bir kelimedir. Günahtan pişmanlık duyarak bulunduğu fiilden vazgeçmektir. Tasavvufî olgunluk yolunda, yetmiş makamdan bahsedilir. Bunlardan ilki tevbe olarak zikredilir. (Cebecioğlu, 2009: 272)Tasavvufta tevbe dünya metandan dönerek kalbi Allah muhabbeti ile doldurmaktır. Allah'a yönelmede ilk esas sahih bir tövbedir.

Zikir: Hatırlamayı ifade eden bir kelimedir. Zikrin hakikati, Allah'tan başkasını unutmaktır. Zikrin belirli bir zamanı yoktur. (Cebecioğlu, 2009: 299)Tasavvufta amaç

kalbi gafletten uzaklaştırarak İlahi aşkla doldurmaktır. Zikir kalbi Allah'a bağlayan en kolay ve en güzel yoldur. Zikirde amaç maneviyat kazanmaktır.

Murakabe: Gözetlemek, korumak, kontrol etmek anlamlarını taşıyan bir kelimedir. Allah'ı kalp ile düşünerek Allah'ın, her zaman, her yerde kulun kendini görüp, işittiğini bilinç olarak yaşamaktır. Tasavvufta murakabe, bir ders olup, gece yarısı dizüstü oturularak, vücudun hiçbir uzvunu kımıldatmadan, gözleri yummak suretiyle yapılmaktadır. (Cebecioğlu, 2009: 186)

İhlâs: Gösterişi bırakarak ibadette samimi olmak manasına gelmektedir. (Cebecioğlu, 2009: 129) İbadet ve davranışları yalnız Allah'a has kılarak yapmak ve diğer tüm dünyevi düşüncelerden temizlemekle mümkün olmaktadır. İhlâs, kulun sabırlı olması için elzem olan bir haslettir. Riyânın zıddıdır.

Rıza: Razi olmak, memnun olmak anlamına gelmektedir. Mukarrabinin rızası da, Hak'tan halka dönüş şeklindedir. Tasavvuf yoluna, rıza kapısı denilmektedir. Tasavvufta rıza hüküm-iilahi karşısında kulun boyun eğmesi ile mümkün olmaktadır. Tasavvuf makâmlarının en üstünü olarak kabul edilir. (Cebecioğlu, 2009: 218)

Fakr: Kelime fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık gibi mânâları ifade etmektedir. Varlıktan kurtulup, Allah'da fani olmak anlamına gelir. Fakr, yüce bir makamdır. Mutasavvıflar fukara adıyla da anılır. Kulun Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaması fakrın haikatini oluşturmaktadır. (Cebecioğlu, 2009: 79) Tasavvufta kulun kendisinde bir varlık görmeyerek Allah'tan istemesidir. Fakr, dünyadan, mâsivâdan hiçbir şeye değer vermeyerek, sadece Hakk'ın rızâsını kazanmaktır.

Şükür: Arapça, yapılan iyiliği öğme anlamındadır. Nimetin değerini bilmek, ilim, hal ve amel ile olmak üzere üç türdür. Âlimlerin şükürü dilde, abidlerinki fiilde, ariflerinki ise haldedir. (Cebecioğlu, 2009: 255) Şükür nimeti vereni düşünerek O'na hamd etmek ve o nimeti sadece gösterdiği istikamette kullanmaktır. Dille şükür, hamd etmektir. Kalp ile şükür ise, nimeti verenin Allah olduğunu bilmektir. Beden ile yapılan şükür bedeni Allah'ın yasaklarından korumakla mümkün olmaktadır.

Seyr u sülûk'a dair olanlar şu şekildedir: **Seyr u sülûk:** Arapça, gitmek ve girmek manalarına gelir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevî

yolculuğa verilen addır. Seyr ü sülûk'un dört mertebesi vardır. Bunlar; Seyr ilallah, Seyr fillâh, Seyr maallah, Seyr anillahtır: (Cebecioğlu, 2009: 237)

Seyr ila'llah: Allah'a doğru yolculuk yapmak demektir. Sâlik bu mertebede zikrederek Allah'a urûc (yükselme) yoluyla hareket eder. Salik daha sonra, velayet-i suğra (küçük velilik) olup buna "fena fillah" denir, iki tür seyr-i ila'llah vardır. Seyr-i afakî, buna suluk adı verilir. Diğeri Seyr-i enfüsî ki, buna da cezbe denir. Seyr fi'llah: Allah'da seyr demektir. Manevî yolculukta buna sefer-i sâni (Cem') de denir. Muttasîf Allah'ın sıfatlarıyla, isimleriyle mütehakkık, ahlakullah ile ahlaklanmak, ufuk-ı âlâya ulaşmak, bütün bedenî özelliklerinden kurtulmak, seyr-i fillah'ı tanımlamaktadır. Bu seferin nihayetinde, sâlike perdeler kalkarak, ilm-i ledünnî keşfolunur. Seyr maa'llah: Allah ile seyretmek anlamına gelmektedir. Sülûk'un üçüncü basamağıdır. Buna "sefer-i sâlis" veya "fark ba'de'l-cem" denir. Bu mertebede ikilik kalkar. Seyr ani'llah: Allah'tan seyr manasını taşır. Sülûkun son mertebesidir. Bu mertebe ile vahdetten kesrete dönüş vardır. Amaç halkı irşad içindir.

Şeyh-Mürşid: Önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvufta liderlere şeyh denilmiştir. Şeyhler, kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmeyi gaye edinen kişidir. Şeyh, şeriat bilgisine sahip, fena makamını geçmiş, ahlâk-ı hamide (övülen ahlak) ile süslenmiş olması gereken kimselerdir. Müridlerine insan-ı kâmil olma yolunda yol gösterici olur. (Cebecioğlu, 2009: 253)

Mürid-Sâlik: Arapça, giren manasını taşıyan bir kelimedir. Manâ olgunluğunu elde etmek üzere, tasavvuf yoluna giren kişiye, sâlik ya da mürid denilmiştir. (Cebecioğlu, 2009: 227) Tasavvufa yeni girenler bu adlarla anılmıştır. Bu kimse mürşidine tam bir teslimiyetle bağlı olmalıdır. Seyr ü sülûk yolculuğu kişinin isteğiyle olur bu sebeple mürid gönülden mürşidine bağlanmalıdır.

Biat-İntisap: Allah'a bağlanmaktır. Biat ve intisabın özü sağlam bir niyetle kalben teslim olmadır. İntisap kâmil bir mürşide yapılmalıdır. Mürşid ise bu kimseyi Allah yolunda feyzlendirmekle ve doğruyu göstermekle yükümlüdür.

Semâ: Arapça, dinleme, işitme, anlamına gelen bir kelimedir. Genel anlamıyla semâ, Hak'tan gelen ve insanları Hakk'a çağıran bir mesaj olarak ifade edilmiştir. (Cebecioğlu, 2009: 233)

Sohbet: Arkadaşlık yapmak, karşılıklı konuşmak gibi anlamlar taşıyan bir kelimedir. Tasavvuf, “hizmet” ve “sohbet” gibi iki temele dayanmaktadır. Bunlar, sâliki, maneviyat yüceliklerine ulaştıran vasıta. Sohbet, mürşid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansması (in’ikâs) yani kabiliyet aktarımı söz konusudur. Bu yüzden Allah dostları, sohbeta çok önem vermişlerdir. Sohbet, Nakşî yolunun ana düstûrunu oluşturur. (Cebecioğlu, 2009: 241)

Halvet ve Çile: Yalnız kalarak, تنها bir köşeye çekilmek demektir. Tasavvufta özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek ve Allah’ı anmak üzere, şeyhin müridini, karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koymasına denilmiştir. Allah ile gizlice konuşmak, kalbi yanlış inançlardan ve kötü huylardan temizlemek amacıyla yapılmaktadır.(Cebecioğlu, 2009: 102)

Ricâlü’l-gayb: Gayb erenleri demektir. Hakk’ın gayri, bunları; bunlar da, Hakk’ın gayrisini bilmezler. (Cebecioğlu, 2009: 218)

2. 1. 5. 2. Tahakkuk ve Vicdani Kavramlar

Bu tasavvufî kavramlarda kendi içindekalbi ve vicdani olanlar ile ma’rifet ve bilgiye dair bulunanlar olarak ayrılmıştır. Kalbi ve vicdani olanlar şunlardır:

Aşk ve muhabbet: Aşırı derecedeki sevgi anlamına gelmektedir. Tasavvufta aşk, hakiki aşktır yani; Allah aşkıdır. Cenab-ı Hak bir kuds-i hadiste, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım” buyurmaktadır. İlâhî aşkın kaynağı budur. Allah’ı bilmek ve tanımak aşk ile mümkün olmaktadır. (Cebecioğlu, 2009: 24)

Fenâ ve Beka: Fenâ; tasavvufta bütün hazlardan sıyrılarak kulun fani olduğunu idrak etmesi manasına gelir. Gönlüne İlâhi aşkı yerleştiren müridin dünyevi metadan uzaklaşmasıdır. Bekâ ise kulun Allah için olan şeylerde baki olmasıdır. Fena ve beka hassas konulardır. Kulun titiz davranmasını ifade eder.

Ma’rifet ve bilgiye dair bulunanlar şunlardır:

Tecelli: Açık ve zahir olmak demektir. Gaybden gelen ve kalbdeortaya çıkan nurlara tecellî denilmiştir. (Cebecioğlu, 2009: 265)Tasavvufta âlem Yüce Allah’ın tecellisidir. Yüce Rab her an tecelli etmektedir. Bu tecelliyi ise ancak kalbini

nûrlandıran gerçek Hak ehli zatlar görebilmektedir. Allah mutasavvıfın kalbinde isim ve sıfatlarıyla görünmesi ile de tecelli mümkün olur.

Rüya: Arapça, görmek manasına gelmektedir. Tasavvufta rüya İlahî, melekî, şeytanî olmak üzere üç türdür. (Cebecioğlu, 2009: 221)

Havâtır: Hatır kelimesinin çoğuludur. Hatıra gelenler, hatırlananlar manasına gelmektedir. Kalbe gelen hitaba havâtır adı verilir. (Cebecioğlu, 2009: 108)

2. 2. OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

Çalışmamız Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin hayatı ve tasavvuf anlayışı etrafında teşekkül edecektir. Bu bölümde Erzurûmî'nin tasavvuf ilmiyle tanışmasına, bağlı olduğu tasavvufî anlayış ve özelliklerine, yetiştirdiği müridlerine ve müridlerine bıraktığı mirasına yer verilecektir.

2. 2. 1. Tasavvuf İlmiyle Tanışması

Osman Bedrüddin hazretlerinin tasavvuf ilmiyle tanışması onu yetiştiren hocası Ahmet Meramî vesilesi ile olur. Ahmet Meramî tasavvufa önem veren ve tasavvuf ilmiyle Allah'a ulaşmanın güzelliklerini iyi bilen bir zattı. Bedrüddin'e tasavvuf ilmini öğretti ve bu yolda ilerlemesi için ona öncülük etti. Bu ilimde ilahi bildirimler vardır. Nitekim bu iki büyük zatın tanışması da ilahi bildirimler neticesinde olmuştur. Meramî'nin kalbinde bir hal vuku bularak Osman Bedrüddin kendisine tanıtılmıştır. Bedrüddin'i evine götüren yeni hocası, onu imtihan eder. Onda gördüğü ilime pek memnun olan Merami Hakk'a ulaşma yolunda tasavvuf ilmini ona öğretmek ister. Bu şekilde Bedrüddin hazretleri tasavvuf yoluna bizzat katılmış olur. Bu yol meşakkatli bir yoldur. Bu yola çıkan herkesin Hakk'a ulaşması söz konusu değildir. Ne zaman ki bu yola kimse canını koyar nefsinin geride bırakırsa emeline ulaşmak için fırsat bulmuş olur. (Aydoğmuş, 2009: 139)

Tasavvuf ilminin tüm inceliğini Osman Bedrüddin'e öğreten büyük âlim, bu Hak aşığının istek ve arzusundan pek memnun olmaktadır. Eğitimi için iki köy arasında yolculuk eden Erzurumî tüm ulaşım sıkıntılarına rağmen dersleri aksatmamış ve eğitimini tamamlamıştır. Osman Bedrüddin'in tasavvuf ilminde önemli bir yere sahip

olan bir diğerk ilim hocası Mahmud Samini Hazretleridir. Saminî büyük Nakşî mutasavvıfıdır.

2. 2. 2. Bağlı Olduğı Tasavvufî Anlayış ve Özellikleri

Tasavvuf insanı merkeze alan bir ilimdir. Yaratan uğruna bütün yaratılmışları seven, sūfî anlayışı her devirde rağbet görmüştür. Engin bir hoşgörü anlayışına sahip olan mutasavvıflarımız da kendilerini, bütün insanlığı Hakka ve hakikate davet eden birer görevli addetmişlerdir.

Osman Bedreddin, tasavvufun bir hal ilmi olduğunu ifade etmektedir. Osman Bedreddin'e göre tasavvuf, *“içi, derûnu kötü ahlâktan temizlemek, iyi ahlâk ile muttasıf olmaktır.”* Yahut *“Zahirî ve Batınî ilimleri hıfzetmektir”*. Osman Bedreddin'e göre tasavvuf, satırlardan okunarak elde edilecek kuru bir bilgi değil; kâl ilmi değil; hâl ilmidir. (Erzurûmî, I: 63)

Erzurumî'ye göre tasavvuf; kulun Hakk'ı idrak etmesi, yaratılış sebebini bilerek yaşaması, nefesine karşı durmasıdır. Tasavvuf, sözlü ve yaşanan tasavvuf olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Söze dayanan tasavvufta hakikatin dahi bir söz olduğunu, yaşanan tasavvufun ise, söz ve büyük faydasının anlatmaya ve tabir etmeye güç yetirilemeyeceğini ifade etmektedir. Osman Bedreddin'e göre tasavvufun mevzuu, *“Gafletten sakınarak her an huzuru ilâhîde olduğumuzun idrakini iktisab ve istihsal etmektir. Bu yolla kişiyi nefsin kötü huylarından arındırıp, Mevlâ'ya lâıyk bir kul haline getirmektir.”* (Erzurûmî,I: 34)

Hafız Osman Bedrettin Hazretleri büyük bir tasavvuf şairidir. Onun tasavvuf anlayışını şiirlerinde de görmek mümkündür: (Aydoğmuş, 2009: 149-151)

*“Döndüm sana Yâ Müsteân, doğru kapınâ gelmişem:
Lütfün dilerim El'aman, doğru kapına gelmişem.*

*Ben etmişem hadsiz günah, yok Sen'den özge bir penah,
Ey rahmeti bol pâdişâh, doğru kapınâ gelmişem.*

Geldim kapına bir garip, derd-i dil'e Sen'sin tabib,

Reddeyleme Sen Yâ Mücib, doğru kapına gelmişem.

*Ben eyledim cürmü hatâ, Sâna yarar afv ü atâ,
İrham bihakkıl (Hâ ve Tâ), doğru kapına gelmişem.*

*Özr'eyledim çün özüme, rahm 'it Rahîm dilsûz 'üme
Urma günâhım yüzüme, doğru kapına gelmişem.*

*Bir bende 'yim gayet zelil, rûy'im siyah ve hem hecîl
Şah Nakşibendimdir delîl, doğru kapına gelmişem.*

*Oldû işim cümle kusur, etmemişem ben hiç fütur,
Yârab Senin âdın: "Gafur", doğru kapınâ gelmişem.*

*Daldım kesel deryasına, uydum nefis kavgasına
"Lâ-taknetû fetvasına, doğru kapına gelmişim.*

*Derd-i dile sensin deva, dil hastasına ver şîfa,
Yarab, bihakk-ı Mustafa, doğru kapına gelmişim.*

*Yandım ilâhî el aman, nâr-ı firak'a ben yanam,
Kârımdürür ah-û fîgan, doğru kapına gelmişim.*

*Nûşyledim aşk camini, sundu bana, Şeyh Samin
Ver Sen de vuslat kâminî, doğru kapına gelmişim.*

*Çektim siva'dan ben elî, buldum sana doğru yolu
Münkir bana desün, deli, doğru kapına gelmişim.*

*Yandırma nâr-ı firkate, ir gör ilâhi vuslata
Bahşit habibin hazrete, doğru kapınâ gelmişim.*

*Ad ile san'dan geçmişem, hem masivan'dan geçmişem
Cism ile candan geçmişem, doğru kapına gelmişem.*

*Çektim bu denlu firkati, bahşet ilâhi vuslatı
Yarab, habibin hürmeti, doğru kapına gelmişem.*

*Müznib, hakir, biçareyim; babında bir avareyim
Yarab, kime yalvarayım, doğru kapına gelmişem*

*Bedri gedayım ben zelil, kılmış beni cürmüm alil
Rahmet bana sen ya Celil, Doğru kapına gelmişem.”*

*“Terkedenler vârinî insân olur.
Vârinî teketmeyen hayvan kalır.*

*Pâdişâh olsan cihanda ey azîz,
Baki kalmaz, en sonu viran olur.*

*Lezzet-î fânîye gönül verme kim,
Bunu seven hâk ile yeksan olur.*

*Zât-ı Hakk'dan gayriye gönül veren,
Hakk'a ermez, lâyük-ı nirân olur,*

*Dünya'nın varına mağrur olma sen,
Çün bilirsin: “Küllü şeyin fan” olur.*

*Bu cihân'ın varına kim aldanır,
Akıbet ânın işi hüsrân olur.*

Tâc ü taht ile varılmaz Dost'a bil,

Adet oldur, can ona kurbân olur.

*Limeallah mektebinde okuyan,
Kesret icre vâsıl-i Yezdan olur.*

*Fakr ile fahreyleyenler bilyakîn,
Bil ki mânâda birer sultân olur.*

*Görmeyenler Yâr'inî bunda ayan,
Anda dahî göremez hirmân ulur.”*

Osman Bedrüddîn Erzurûmî insanı manevî açıdan ele almaktadır. Erzurumî insanın büyüklüğünü; düşmanının ve sıkıntılarının büyüklüğü ile izah etmektedir. İnsanın içinde nefisten büyük bir düşman yoktur. Erzurumî, insan ve insan-ı kâmil hususunda beşeri ifade ederken kelimenin başındaki “be” kalkmasıyla geriye “şer” kalacağını ifade eder. Bu “be” ise besmelenin başındaki “be” olarak görülür. Ve insan-ı kâmilden ibarettir. (Sohbetler, I: 69).

Osman Bedrüddîn, insanın iki kısma ayrıldığını belirtir: (Soysaldı, 2005: 112) *Zikirle, fikirle, üns, huzur ve diğer Salih amellerle diri olanlar. Bunlar bu âlemden ayrılırsalar da ölü değildirler. Her ne kadar hayatta görünse de kalplerini, ruhlarını öldürmüş, hakikaten kendileri de ölmüş olan kimseler. Bunlar bu dünyada da öbür dünyada da ölüdürler.* Gerçek mümine yakışan gerçek tavır gönlün diri kalmasıdır. Gönlü diri olmayanların ise kâfir olduğunu ifade eder. İnsanın yaratılışını sure ve ayetlerle delil göstererek anlatmaktadır. Erzurumî inananların da kısımlara ayrıldığını bazılarının emir ve nehiylere uyduklarını fakat temizlenemediklerini, ahlâklarını ve nefislerini güzelleştirmediklerini vurgulamaktadır. Bir kısmının her şeyi mükemmel surette uyguladıklarını işte bu kimselerin makbul ve daha iyi olduğunu belirtmektedir. Nefis ve şeytan, hevâ ve kötü arkadaş insanın düşmanıdır. Ancak kötü arkadaş, hepsinden daha şiddetli bir düşmandır. İmam Efendi varlık, ucub, kibir gibi kötü duyguların dört yerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Neseb, ilim, ibadet ve maddi zenginlik olan bu kaynaklar kötü duyguların membardır. Şeytan ise insanı altı şeye sevk etmektedir. Şirk, küfür, büyük günah, ma'siyet, bid'at, ibadât-ı şakîyye. (Soysaldı, 2005: 112-115)

Osman Bedrüddîn Erzurumî Kur'ân-ı Kerim'in insanları Allah'ın kendi yoluna çağırarak için gönderdiği bir dâvetnâme olduğunu ifade etmektedir. Bu davete icâbet edenlerinin büyüklüğüne nihayet olmadığı gibi bu dâvete icâbet etmeyenlerin de sefâleti, zarar ve hüsrânları tâ'rif ve tavsif olunamaz. Gizli şirkten korunan müminlerin, nefisten kurtulup, zât ve sıfata mahzar olmuş insanlar olduğunu belirtmektedir. Gizli şirkin ilâhî yardım cezbeleriyle nefis ve sıfatlarından kurtulanların bilip anlayacağını anlatmaktadır. Kur'ân-ı Kerim ve insan arasında bir bağ kurulmaktadır. İnsandaki ilâhî emanete saygı duyularak, onun hevâ ve nefse uyularak rezil olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Kur'ân'ın hem zahir hem de batını ile sevilerek amel edilmesi gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerim insanı Hakk'a ulaştırmaya yarayan bir ışıktır. Kur'an'la amel edilmediği takdirde insana hiçbir faydası olmamaktadır. (Soysaldı, 2005: 115-117)

Osman Bedrüddîn, takva ile sözde, fiilde, ahlâkta, hâlde, zahir ve bâtında ittikâ etmemiz gerektiğini söylemektedir. Allah ve Resulünün takvâyı emir ve tavsiye buyurdıklarını dolayısıyla bize en fazla lazım olanın takvâ olduğunu belirtmektedir.

“Takvanın mertebeleri şunlardır: Amellerde takvâ, Hâllerde takvâ, Sırda takvâdır. Amelde takvâ sahibi olanların mükafâtı cennettir. Hâllerde ve ahlâkta takvâlı olanlar da, cennetten de ileri gitmeye muvafık olacaklardır. Sırda takvâ sahibi olanlar ise, doğrudan Allah Teâlâ'ya giderler.” (Sohbetler, I: 53-54) Osman Bedrüddîn Erzurûmî'nin düşünce yapısı Kur'ân-ı Kerim'e ve Sünnet'e dayanmaktadır. Erzurumî düşünce ve davranışlarıyla günümüz insanına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

2. 2. 2. 1. Nakşibendiyye Tarikatı ve Prensipleri

Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin mürşidi Saminî'nin büyük bir nakşi olduğu bilinmektedir. Saminî'nin eğitimi altına girerek ondan icazet alan İmam Efendi de mürşidi gibi aynı yolu seçmiştir. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında Erzurûmî'nin bağlı olduğu nakşi tarikatı ve özelliklerine daha sonra da Nakşi tarikatında bağlı olduğu Halidiyye tarikatına yer verilecektir.

2. 2. 2. 1. 1. Kurucusu

Nakşibendiyye'nin kurucusu Muhammed Bahâeddin adlı âlim bir zattır, Buhârâlı olduğu için “Buhârî” nisbesiyle ve küçüklüğünde babası ile birlikte nakışçılık yaptığı için “Nakşibend” lakabıyla anılır. Bu lakaba nispetle kurduğu tarikata da “Nakşibendiyye” denilmiştir. Muhammed Bahâeddin, 1318’de Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Ârifân’da dünyaya gelmiştir. 1 Mart 1389 tarihinde vasiyeti gereği Kasr-ı Ârifân’daki bahçesine defnedildi. Bahâeddin Nakşibend’in kendisinden çok önce vefat etmiş olan Abdülhâlık Gucdüvânî (ö. 1220) tarafından da manen yetiştirildiği kabul edilir. Bu tarz eğitime “üveysîlik” adı verilir.

Hâce Muhammed Bahâeddin, müritlerine dinî kaidelere uymayı, takvayı, iyi amel işlemeyi özümsemeye çalışırken velîlik derecelerine bu şekilde ulaşılabilmenin mümkün olduğunu ifade eder. Tasavvuf yolunu Hz. Peygamber’in sünnetine ve ashabının sözlerine tâbi olmak şeklinde özetleyen Bahâeddin, ilme ve âlimlere saygılı olan bir zattı. Kendisi şeriat ile Allah’ı hatırlayıp O’nun sevgisi ile cezbenin birleştiği bir tasavvuf anlayışına sahipti. Yolu “sohbet” esasına kurulmuştur. Sadakat ve samimiyete önem vermiştir. (Muslu, 2007: 14-15).

2. 2. 2. 1. 2. Nakşibendiyye ve Özellikleri

Nakşibendiyye, Hâce Muhammed Bahâeddin Nakşibend tarafından XIV. yüzyılda Buhara’da tesis edilen bir tasavvuf yoludur. Bu yol, tarihî seyri içerisinde her biri farklı bir safhaya işaret eden “Sıddîkiyye”, “Tayfûriyye” ve “Hâcegân” gibi değişik adlarla anılmış ve Muhammed Bahâeddin ile birlikte de “Nakşibendiyye” olarak tanınmaya başlamış ve meşhur olmuştur. Nakşibend’in vefâtından sonra, tarikat mutasavvıflar tarafından yayılmaya devam edilmiştir.

Nakşibendî yoluna girmek bazı şartları da beraberinde getirmiştir. Tövbe etmek, Hz. Peygamber’in sünnetine tâbi olmak, şeriata muhalif bid’atlardan kaçmak, ruhsatı terk edip azimetini tercih etmek, zulüm ve haksızlık yapmamak, borç sahibiyle helalleşmek, kazaya kalmış namazları hesap ederek kılmak ve çokça Allah ismini ve kelime-itevhîdi zikretmektir, bu şartlardan bazılarıdır.

Nakşibendî’ye tabii olan kimseler Abdülhâlık Gucdüvânî’den itibaren “zikr-ihafî” denilen sessiz zikri benimsemişlerdir. Tarikat bazı mensupları tarafından da Hâce

Ahmed Yesevî'den intikal eden ve “zıkr-ierre” denilen gırtlak sesi çıkartılarak yapılan zikir usûlü tercih edilmiştir. (Muslu, 2007: 15-17).

Muhammed Bahâeddin Nakşibend'in şeyhleri, sesli (cehri) zikri tercih ettikleri halde kendisi sessiz (hafî) zikri tercih etmiştir. Nakşibendlikte genellikle sessiz zikir usûlü uygulanmıştır. Bu tarikatta yapılan toplu zikre “hatm-ihâcegân” adı verilir ve bu zikir tarikat mensupları tarafından uygulanmaktadır. Şeriatle zahirî, tarikatla bâtını temizlemek, hakikat ve marifetle Allah'a ulaşmak Nakşibendiyye'nin esaslarından. Nakşibendiyye'nin önemli esaslarından biri de “sohbet”tir. Muhammed Bahâeddin Nakşibend, zikirden maksadın kelime-itevhîdin hakikatine erişmek olduğunu ifade ederek; kelimenin hakikatinin hissedilerek yapılması gerektiğini söylemiştir.

Nakşibendiye Tarikatı'nın esasını teşkil eden prensipler şunlardır: (Kara, 1987: 156).

- 1- Vukuf-ı Zamanî: Müridin zamanı çok iyi değerlendirmesidir. Bir mürid tüm zamanını ilime ve ibadete ayırmalı mertebesini yükseltecek meşguliyetler bulmalıdır.
- 2- Vukuf-iAdedî: Dersin adedi ve gerçek manası düşünülmelidir. Alınan dersler mana yönüyle kalbe yansıtmakta kalpteki tecellisi ise ibadet ve taat olarak zuhur etmektedir. Bu nedenle geçek mananın iyi kavranması gerekir.
- 3- Vukuf-iKalbî: Kalbi uyanık tutmak gerekir. Kalp her dem uyanık kalmalıdır ki Hakk'a ulaşılabilsin. Tasavvuf ehlinin ve tüm tarikatların önem verdiği bu husus bir meşaledir.
- 4- Hûş der-dem: Nefes alıp verirken, gaflette olmamak. Alınan her nefes yaşadığımızın göstergesidir. Bu sebeple bizi yaratana şükür etmeli tüm varlığımızı onun ibadetine ve sevgisine adamalıyız. Bir mürid aldığı her nefesi sorgulamalı ve bu nefesi ilim ve Hakk yolu dışında tüketmekten kaçınmalıdır.
- 5- Nazar ber-kadem: Başkasına değil, kendine bakmalıdır. Her insan kendisinden sorumludur. Başkalarının yaptığına insanlar şahitlik etmekte ancak onlara dâhil olmamaktadır. Ancak bu demek değildir ki mürid mürşidine bakmamalı. Bu anlamda kast edilen diğer insanlardır. Günümüz insanının içine düştüğü en büyük yanlışlıklardan biri de bu başkasına bakarak maneviyatını zayi etmektir.

- 6- Sefer der-vatan: Halktan ayrılıp Hakk'a gitmesidir. Tüm ruhlar Hakk'ın âleminden gelmiştir ve yine dönecek olan yer onun yüce makamıdır. Geçici olan bu âlemde gaflet ve delaletten uzak durulmalı her dem uyanık olarak Hakk'a ulaşma yolunu aramalıyız. Bu yol zor ve çetin bir yoldur. Dünyaya ait her arzu ve istek geride bırakılarak bu yola çıkılmalıdır. Müminin kalbinde olan halka ait sevgiyle Hakk'a ulaşmak mümkün değildir.
- 7- Halvet der-encümen: Halk içinde de olsa, halvet hali olmalıdır. Bir mürid mutlaka uyanık olmalı ve kalbini Hak ile hemhal olarak donatmalıdır. Geçici olan bu dünyanın içinde meşguliyetlerde dahi Hak kalpte olmadıkça gerçek bir mürid olmak mümkün değildir.
- 8- Yâd kerd: Şeyhin verdiği zikri, kalb ve dil ile daima tekrarlamak. Bilindiği üzere Hakk'a ulaşmada birçok yol kullanılır. Tarikat adablarından biri olan zikir Allah'ı anma, hatırlama manası taşımaktadır. Bu anış dilin yanında kalbin de tekrarını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde yapılan zikir manasız sözcüklerden ibaret olmaktadır.
- 9- Bâz geşt: Zikirle Allah'a dönüş, vuslât düşünülmalıdır. Nakşibendiye Tarikatı'nın prensiplerinden bir diğeri de ölüm anını düşünmek ve yaşarken ölümü tahayyül etmektir. Gün içinde yapılan bu hatırlama ile müridler her an ölümün olabileceğini ve ölüm için hazırlıklı olmaları gerektiğini düşünürler. Bu ibadet çeşidi ile kalp uyanık, göz uyanık, beden uyanıktır.
- 10- Nigah-daşt: Kalbi zararlı düşüncelerden korumak. İçinde bulunulan toplumlar hatta mekânlarda çevreye göre şekillenen bir manevi hava oluşmaktadır. Bu sebeple mürid nerede olursa olsun kalbini Allah aşkıyla diri tutmalı bu aşkla korunmalıdır. Kalbe giren zararlı düşüncelere fırsat verilmemelidir. Zira bu kötü düşünceler kalbi sarsabilmekte ibadet ve taatte gönlün zayi olmasına sebep olabilmektedir.
- 11- Yâd-daşt: Masivâyı bırakarak, sadece Allah'ı düşünmektir. Bir mürid etrafına baktığında her şeyin bir yaratıcısı olduğunun farkına varır. Hiçbir şeyi yüce Rab tesadüfen yaratmamıştır. Bu sebeple mürid bu bilinle her daim Hak ile hemhâl olmalıdır.

2. 2. 2. 1. 3. Nakşibendiyye Kolları ve Temsilcileri

Her farklı anlayış farklı yorumu da birlikte getirmiştir. Yüce Allah'ın her insanı farklı yarattığı düşünülduğünde yorumların farklılığını anlamak daha mümkün olacaktır. Farklı görüş ve yorumlar kendisini her alanda göstermiş aynı inanaç, aynı yol içinde dahi bir ağacın dallarından yeni bir dalın oluşması gibi yeni inanç ve yollar oluşmuştur. Bu farklı yollardan birini de tarikatlarda görmek mümkündür. Nakşibend tarikatı da zaman içinde küçük kollara ayrılmış ve her kolda aynı yol üzerine küçük farklılıklar gösterilmiştir. Nakşibendiyye'nin kolları;Ahrâriyye, Kâsâniyye, Müceddidiyye,Hâlidiyye ve Melâmiyye olarak teşekkül etmiştir.

Ahrâriyye, Simavlı Abdullah İlâhî (ö. 1491) tarafından XV. yüzyılda Anadolu'ya getirilmiş bir Nakşibendî koludur. XVIII. yüzyılın ortalarına kadar tarikatın yönetiminde Emir Ahmed Buhârî (ö. 1516) ve halifeleri söz sahibi olmuştur. Ahmed Buhârî'nin damadı ve halifesi Mahmud Çelebi, İstanbul'da tarikatın yaygınlaşması için faaliyet göstermiş ve Ahmed Buhârî'den sonra tarikatın en güçlü temsilcilerinden birisi olmuştur.

İstanbul'da Ahrârî koluna paralel olarak gelişen bir diğer Nakşî akımı, adına "Kalenderhâne" adıyla anılan, tekkelerde mücerretlik erkânı uygulayan Kalenderî-Nakşî tasavvuf anlayışıdır. Bu hareketi Hint, Özbek ve Afgan kökenli Nakşî dervişleri meydana getirmiştir. (Muslu, 2007: 17).

Anadolu'da faaliyet gösteren bir başka Nakşibendî kolu da Kâsâniyye'dir."Mahdum-iAzam" olarak tanınan Hâcegî Ahmed Kâsânî (ö. 1542) tarafından temeli atılan bu kol Fergana, Semerkand ve Buhara'da gelişme göstermiştir."Dehbîdiyye" olarak da bilinen bu anlayış, Mevlânâ Muhammed Çûstî (ö. 1571) ile başlayan ve ismini Hâce İshak Dehbîdî'den (ö. 1600) alan İshakiyye; Hâce Kelân Muhammed Dehbîdî (ö. 1597) ile başlayan ve adını Afak Hâce'den (ö. 1693) alan Afakiyye ve Muhammed İslâm Cûybârî'ye (ö. 1563) nispet edilen Cûybâriyye kollarına ayrılmıştır. Kâsâniyye kolunun usûl ve âdâbı, Nakşî geleneğine benzemekle birlikte bazı değişikliklerin olduğu da görülmektedir. Bu anlayışta; zikir, teveccüh, murâkabe, sohbet ve rabita en önemli esaslar olarak görülmektedir. Müridlerin tercih ve tıynetine göre sema, halvet, cehri zikir ve riyazet gibi farklı esasların uygulandığı bilinmektedir. (Muslu, 2007: 8)

Müceddidiyye, adıyla anılan anlayışın temelleri Hindistan'da atılmıştır. İmam-ı Rabbanî'den sonra oğlu ve halifesi Hâce Muhammed Masum'un (ö. 1668) halifeleri tarafından bu anlayış bölgenin dışına taşınmıştır. Tarikat, İstanbul'da özellikle devletin üst tabakasında görev yapan bürokratlar arasında hızla yayılmıştır. Anlayışa ait ilk teşkilatlanma çalışmaları, Sultan IV. Mehmed'in saltanat dönemine rastlamaktadır. Bu yol özellikle ilmiye sınıfı ve devletin diğer kademelerinde de kısa sürede etkisini göstermiştir.

XVIII. yüzyılda Müceddidiyye'nin "Murâdî" kolunu başta Murad Buhârî (ö. 1719) kendisi olmak üzere, birinci ve ikinci kuşak halifeleri Kilisli Ali Efendi (ö. 1734), Halil Efendi (ö. 1749), Kâğidî Mehmed Efendi (ö. 1774-75), Lâlizâde Abdülbâkî (ö. 1746), Turhal Şeyhi Mustafa Efendi (ö. 1782), Kösec Ahmed Efendi (ö. 1780) ve Beyzâde Mustafa Efendi (ö. 1785) gibi şeyhler temsil etmiştir. Müceddidiyye'nin "Cüryânî" kolunu ise Yekdest Ahmed Efendi (ö. 1707) başta olmak üzere, Muhammed Efendi (ö. 1704), Tatar Ahmed Efendi (ö. 1743), Mehmed Emin Tokâdî (ö. 1745), Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi (ö. 1787), Arabzâde Muhammed Efendi (ö. 1717), Neccarzâde Mustafa Rızâeddin Efendi (ö. 1746) ve Muhammed Sıddık Efendi (ö. 1794) temsil etmişlerdir. (Muslu, 2007: 8-11)

Hâlidiyye kolu Mevlana Hâlid-iBağdadî (ö. 1826)'ye nispet edilmiştir. Bu anlayış XIX. yüzyılda Anadolu'da faaliyet gösteren en yaygın Nakşbendî kolu olarak bilinmektedir. Her bölgeye ayrı bir halife göndermeyi prensip haline getiren Bağdadî, İstanbul'a da pek çok halife göndermiştir.

Doğu Anadolu bölgesinde tarikat Abdullah Şemdinî (ö. 1813) ve Taha el-Hakkârî (ö. 1853) tarafından yayılmıştır. Hakkârî'nin faaliyetleri sadece bu bölge ile sınırlı kalmamış; Taha el-Harirî (ö. 1875), Hacı Hakkârî, Süleyman Berâdetî, Seyyid Fehim Arvâsî, Muhammed Küfrevî ve Sıbgatullah Arvasî (ö. 1870) gibi halifeleri vasıtasıyla İran, Mısır ve Kafkas bölgelerine kadar ulaşmıştır. Sıbgatullah Arvasî'nin halifesi Abdurrahman Tâgî (ö. 1886) ve onun halifeleri vasıtasıyla Nakşbendiyye'nin nüfuz alanı daha da genişlemiştir.

Şam'da uzun süre Hâlid-iBağdadî'nin yanında kalan bu anlayışa mensup büyük zatlaradan biri de Diyarbakırlı Ali es-Sebtî'nin (ö. 1870) halifelerinden Mahmud Sâmîni (ö. 1895)'dir. Saminî Elazığ ve Palu'da; Ahmed Çapakçürî (ö. 1921) Siverek,

Viranşehir ve Harput'ta; Yusuf Harpûfî ise Bingöl'de Hâlidîyye'yi yaymışlardır. Urfa'da ise Hartavîzâde Şeyh Muhammed Hafız er-Rehâvî ve halifesi Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi (ö. 1903) ile halifesi Abdüllatif Efendi (ö. 1914) faaliyet göstermişlerdir. Cizre'de ise tarikatı M. Saîd Cezerî (ö. 1968) temsil etmiştir.

Hâlidîyye'yi İç Anadolu'da ise "Memiş Efendi" lakabıyla tanınan Şeyh Muhammed Kudsî Bozkırî (ö. 1852) temsil etmiştir. Hâlidîyye'yi Amasya ve çevresinde Bağdadî'nin halifelerinden İsmail Şîrvânî (ö. 1853) temsil etmiştir. Kastamonu ve çevresinde ise Ahmed Siyahî Efendi (ö. 1874) temsil etmiştir. Erzurum, Erzincan, Kudüs ve Mekke'de faaliyet gösteren Abdullah-iMekkî'nin Hâlidîyye'nin yayılmasında ayrı bir yeri vardır. Mekkî'nin halifesi Yahya Dağıstânî ve oğlu Hamdi Dağıstânî, Anadolu'daki Dağıstanlılar üzerinde etkili olmuşlardır. Tasavvuf ve tekke kültürünü sonraki nesillere aktaran Nakşî müelliflerden biri de Hocasâde Ahmed Hilmi olmuştur. (Muslu, 2007: 11-14).

Çalışmamızın konusu olan Osman Bedrüddin Erzurumî hazretleri de Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye koluna intisâb etmiştir. Bu sebeple bu kol daha ayrıntılı işlenecektir. Nakşî yollarından bir diğeri ise Melâmiyye adıyla anılan koldur. Bu anlayış Muhammed Nûru'l-Arabî (ö. 1887)'ye nispet edilmiştir.

2. 2. 2. 1. 4. Nakşibendiyye'de Tasavvufî Eğitim

Tasavvuf bir kalp ilmidir. Tasavvuf kulun Allah'a yaklaşması ve ona gönülden bağlanmasıdır. Tasavvuf, kalbin ve nefsin iyi ve kötü hallerini bilip, kötü hallerden temizlenmeyi ve iyi hallere bezenip Allahü Teâlâ'yı yakın olmayı öğretir. Tasavvufun hedefi insandır ve insanı islâhtır. Tarikat ise yol demektir. Tasavvuf amacına ulaşmak için bir yola ihtiyaç duyar. Bu yol ise tarikatların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ancak tarikat diye nitelendirilen bu yollar çetin ve zordur. Bunun için bir eğitime ihtiyaç vardır. Ancak bu eğitim sayesinde kulun Rabb'ine ulaşması mümkündür. Nakşibendiyye'de tasavvufî eğitim; intisab, zikir, letaif, teveccüh ve murakabe, rabîta, günlük evrad, sohbet, hizmet ve sema ile olmaktadır.

İntisap; bir kimseye mensub olma, bir yere bağlanmadır. (Devellioğlu, 2005: 443)Tasavvufî eğitim intisap ile başlamaktadır. Bir şeyhin himayesinde bulunma ve

onun ilminden istifade etme tasavvuf yolunda ışık vazifesini görmektedir. Tasavvufi eğitimde yol gösterici tecrübeli bir rehberin bulunması öteden beri görülmüştür.

*“Kuşkusuz, sana biat edenler, sırf Allah’a biat etmiş olurlar; Allah’ın eli, onların elinin üstündedir.”*⁴Sözkonusu ayette de intisab öngörülmüş ve Hz. Peygambere bağlılık Allah’a bağlılık olarak delil gösterilmiştir. Bir mürşide intisap eden kimseyi, mürşidi Allah’ın bir emaneti olarak görür; sever, terbiye halkasına alır. Sadık mürid, mürşidin manevi evladı olur, onun ailesinden sayılır. Bu sayede bütün silsilenin bereketine kavuşur, manevi mirasına konmuş olur, feyizlerinden nasiplenir. Tasavvufi eğitim nefsi terbiye yoludur. Bu yolda şeytan ve nefsin tuzakları bulunmaktadır. Nasıl ki bilinmeyen bir yere gidildiğinde bir rehber ihtiyacı hissedilirse bu yolda da bir rehberin olması şarttır. Aksi takdirde tuzaklara düşmekten kaçınmak imkânsız olacaktır.

İntisap öncesinde şeyhin ve müridin istihare yaptıkları bilinmektedir. Bu istihare ile gaye hayır beklentisidir. Şeyhler intisap öncesinde bazen de mürid adayını imtihan etmektedir. Bu imtihan adayın zaaflarını gidermekte ve ikaz edilmesini sağlayarak yanlışlarının gösterilmesi açısından önemli görülmüştür.

Zikir; anma, anılma demektir. (Devellioğlu, 2005: 1187)Allah’ı anmak için yapılan zikir, tasavvufi eğitimin en önemli unsurlarından biridir. Zikir sayesinde kişi Allah’ın kendisiyle birlikte olduğunu ve sürekli kendisini gördüğünün bilincine varmaktadır. Bu bilinç kişiyi yaşamında daha erdemli ve ahlaklı davranışlara sevk etmektedir.”*Ey o bütün iman edenler! Allah’ı çokça anın.*”⁵

Allah’ın isim ve sıfatlarını zikreden sufiler kalplerinde zamanla Allah sevgisinin arttığını görmüşlerdir. Bu sebeple bir gönül işi olan tasavvufta zikir büyük önem arz etmiştir. Kimi zaman farklı uygulamalar, farklı şekiller ve farklı sayı adetleriyle karşımıza çıkan zikir her ne şekilde olursa olsun özünde Allah’ı anmak ve Allah’la muhabbeti artırmak amacı güttüğü için faydeli bir uygulama olarak görülmüş ve nitekim de uygulanmıştır.

Nakşibendilik, bazı istisnaları olmakla birlikte genel prensip olarak hafi zikri yani sessiz zikretmeyi esas almıştır. Hafi zikir alçak sesle yapılan zikir değil, hiçbir ses olmaksızın, dil ve dudağın hareketsiz olduğu bir durumda yapılan zikirdir. Zikrin icra

⁴Fetih Sûresi: 48/10.

⁵ Ahzap Sûresi: 33/41.

şekli gibi zamanı ve mekânı da önem arz etmektedir. Şuurlu bir zikir yapılabilmesi için Nakşibendîler gürültüden uzak, تنها ve loş mekânları tavsiye ederler.

Letâif; latifeler, hoşluk, güzellik, nezaket demektir. (Devellioğlu, 2005: 549) Letâif, insan vücuduna yerleştirilmiş manevi, nuranî cevherlere verilen bir isimdir. Bunlar gizli, sırlı ve iç bünyede saklı cevherlerdir. Baş gözüyle görülmezler, ancak gördükleri vazifelerden varlıkları anlaşılır. İnsanın aslı bunlardır. Bu cevherler mümin kâfir her insanda mevcuttur. Kâmil mürşidler bu cevherleri ilim, tecrübe ve müşahede ile tanıyıp yerlerini ve vazifelerini tespit etmişlerdir.

Letaiflerin vücuttaki yerleri şu şekildedir: Kalb, sol memenin dört parmak altındadır. İlahi huzur ve tecelliyat mahâllidir. Ruh, sağ memenin dört parmak altındadır. İlahi aşk ve muhabbet mahâllidir. Sır, sol memenin iki parmak üstündedir. İlahi marifet mahâllidir. Hafî, sağ memenin iki parmak üstündedir. İlahi tecelli ve nurlar içinde kaybolma mahallidir. Buna istiğrak denir. Ahfa, göğüs kafesinin üst ucundan yani gırtlak çukurundan iki parmak kadar aşağıdır. İlâhî sır mahallidir. Gizli ilimler ve tecelliler merkezidir. Burada elde edilen duruma izmihlal denir. Nefs latifesinin yeri iki kaşın ortasıdır.

Bazen letaif lerin bir kısmı ilerler, diğer kısmı ilerlemez. Yalnızca tam cezbe veya cezbe olmaksızın tam huzur olabilir. Buna seyr-ifillah (Allah'ta (c. c) ilerleme), seyr-iulvi (yüce ilerleme), seyr-icezbe (cezbe de ilerleme) ve seyr-iafakî (ufuklarda ilerleme) denilir. Bu durumda birçok kez mürid sahv (ayıklık) için mahiv (yok olma) olur. Hatta kendisine görülenlerin ve hallerinin artışından dolayı kalbini ileri derecede gayesine bağlayan mürit dünya ve ahiretle ilgili işlerini unuttur. Bu durumda nefy ve isbat zikrinin zamanı gelmiş demektir. (www. nasihatler. com)

Bütün latifelerin merkezi kalptir. Kalb ruhun sarayı hükmündedir. Terbiye olmamış nefis, devamlı kötülüğü emreden sıfatıyla kalbi tamamen hükmü altına aldığı zaman, kalbden Allah için hiç bir hayırlı amel çıkmaz. Bu durumda ruh da, nefsin arzularına bağımlı hâle gelir. Artık kalb ve ruh asli vazifelerinden uzaklaşmış ve ölmüşçesine gaflete düşmüş olurlar. Bu hâl kalbin perdelenmesi ve günahlarla kararmasıdır. Letaifleri hakiki vazifelerine döndürmek gevşemeyi gidermek için onların zikir nurları ile aydınlanması, temizlenmesi ve beslenmesi gerekir.

Teveccüh; çevrilme, yönelme, doğrulma, bir yere doğru hareket etme anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 1101)Murakebe; bakma gözetme, gözaltında bulundurma, kendi iç âlemine bakma anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 684)“Çünkü O Allah, üzerinizde gözcü bulunuyor.”⁶“Allah her şeyi gözcüdür.”⁷

Teveccüh kalbî bir iştir. Rabbimiz her kulun gönlünü farklı yaratmış her kulun gönlüne farklı şekilde tecelli ettiyse teveccüh de öyle her kulun kalbinde farklıdır. Allah’ın hazır ve mevcut olup seni görmekte olduğunu bilme ve düşünmedir. Murakabe kalbe teveccüh edip onu korumak ve kontrol etmek anlamını taşımaktadır. Teveccühte hedef alınan nesne farklı olabilir, murakabede ise hedef kalptir. Teveccüh ve murâkabe, nefyü isbattan yüksek ve üstündür. Cezbeye daha yakındır. Sâlik murâkabeye devam sayesinde vezâret mertebesine varır. Kim murâkabeye devam ederse gönlü daima derli toplu olur ve kalbi daima Allah (c. c)’na yönelik olur.

Rabita; bağlama, bağlanma ve ilişirme anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 871)“Ey o bütün iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun”.⁸Mutasavvıflar rabitayı, müridin şeyhini düşünerek kalbinden dünya ile ilgili şeyleri çıkarması, şeyhi vasıtası ile Hz. Peygamber (s.a.s)’e ve Allah’a kalbini bağlaması şeklinde anlamışlardır. Hemen hemen bütün tarikatlarda rabita vardır. Bilhassa Nakşibendiyyenin ıstılahlarındandır. Tarikat ehli, rabitayı ayet ve hadise dayandırmaktadır. Onlara göre, “sadıklarla birlikte olun” (et-Tevbe, 9/119) gibi ayetler ve “kişi sevdiğiyle beraberdir” (Buharî, Edeb; 96; Müslim, Birr, 165; Tirmizî, Zühd, 50) gibi hadisler, rabitanın caiz olduğunu göstermektedir. (Uludaş, 1991: 112)

Tasavvufta, kişi doğrudan doğruya Allah’ı düşünür, bir nevi Allah ile manevi bir bağ kurar ve hep O’nunla beraber olduğunu tasavvur eder. Bu şekilde manevi bir bağ kuramazsa, bağlı bulunduğu müşidini düşünür. Onun bağlı bulunduğu şeyhlerin silsilesi ile Hz. Muhammed (s. a. s)’e ulaşır. O’nun vasıtası ile de Allah’a ulaşır ve O’nunla manevi bağ kurar. Tasavvuftaki rabita, bu şekilde dolaylı yoldan Allah’a gitmek ve araçlar vasıtasıyla O’nunla manevi bağ kurmaktır. Doğrudan Allah ile manevi irtibat kuramayanlara bu şekildeki rabita tavsiye edilmiştir. Aksi hallerde buna lüzum görülmemiştir (Eraydın, 1990: 447)

⁶Nisâ Sûresi: 4/1.

⁷Ahzâb Sûresi: 33/52.

⁸ Tevbe Sûresi: 9/119.

Tasavvuf terbiye yollarından biride insan-ı kâmil konumundaki şeyhle kalbi irtibattır. Mürşid-ikâmil, kendisine bağlana saliki alır, önce Hz. Rasul'de fani olmaya; ardından da asıl paye olarak Rabb-ı Müteal'de faniliğe ulaştırır. Rabıta bir bakıma başkalarına benzeme ve taklid arzusunun tezahürüdür. Tasavvufta rabıta, kâmil ahlak sahibi kişilerle kurulması istenen sevgi bağıdır. Sevenle sevilenin bir olmasıdır. Tasavvufta rabıta, müşahade ve ıyan mertebesine ulaşmış bir mürşid-ikâmile gönül bağlamak, huzurunda ve gıyabında onun suretini, siretini ve ruhaniyetini hayal etmek, yanında iken takındığı tavrı, gıyabında da sürdürmeye çalışmak ve edebe riayet etmektir. Rabıtada önemli olan şeyhin suret ve siretini hayalde muhafaza etmektir. Netice itibariyle rabıta, Allah ile kul arasına üçüncü bir şahsı sokarak irtikab edilmiş bir şirk değil, aksine müridin önüne ve gönlüne sunulmuş bir model şahsiyete benzeme arzusu, onunla kalb ve kalıp beraberliğini sürdürmesidir.

Evrâd; okunması adet olunan dini dualar, her vakit dilde ve ağızda dolaşan sözleridir. (Devellioğlu, 2005: 242) Vird kelimesinin çoğulu olan “evrad” Allah’a yaklaşmak için belirli zamanlarda vebelli miktarda yapılan nafile ibadet, dua ve zikri ifade eden tasavvufî bir terimdir. Günlük evradla meşgul olma, insanın günlük yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. İnsan, kendisini zorlamalı ve gününün iki-üç saatini evrâd ü ezkârla donatmalı ve zenginleştirmelidir.

Tasavvufî eğitimde en büyük gaye, kulu Hakk'ın muhabbet ve rızâsına eristirmektir. Bu gayeyi gerçekleştirecek en önemli vasıtalardan biri de hiç şüphesiz “evrâd u ezkâr”dır. İşte bu sebeptendir ki, bütün seyr u süluk usullerinde muhakkak bu hususa büyük ehemmiyet verilmiştir.”Evrâd u ezkâr” denilince genelde şu üç husus kastedilir: Kur'ân-ı Kerim tilâveti, duâlar ve zikirlerdir.

Tasavvufî hayatı benimseyen müridin ruhî hayatı tamamen şeyhinin kontrolü altındadır. Müridin anlattıklarından, hissettiklerinden ve gördüğü rüyalarından hareketle müridine değişik zikirler telkin eder. Müridin yaptığı zikre vird, okuduğu duaya hizb denir. Bir iş yaparken okunan Arapça, Farsça veya Türkçe dualara ise “tercüman” adı verilir. Her tarikat pîrine nispet edilen hizb ve dualar vardır. (Kara, 2005: 60)

Evrâd okunurken dikkat edilmesi gereken âdâbın en önemlileri şunlardır: (Kara, 2005: 82)Evrâd mürşidin izin ve icazetiyle okunur. İzinsiz okumak mümkünse de yeteri kadar faydalı değildir. Evrâd okumak için yeterli zamanlar seçilmeli, maddî-manevî

temizlik yapıldıktan sonra kibleye yönelerek ve bir yere dayanmadan okunmalıdır. Okunan metinlerin manâsına nüfûz edilmeli, yavaş okunmalı ve okuma hatası yapmamaya özen gösterilmelidir. Evrâd metinlerinin dinî-dünyevî işlerde çok faydalı ve etkili olacağına inanılmalıdır. İhlâs ve inançla okunan dualara Allah'ın icabet edeceği umulmalı, duaların kabulünün ihlâsa bağlı olduğu bilinmelidir. Sohbet; görüşüp konuşma, arkadaşlık manasını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 960)

Sohbette sessizce oturmak ve yüksek sesle konuşmamak, şeyhi iyi dinlemek gerekmektedir. Şeyhten maddi bir talepte bulunmamak, şeyhe rabita etmek önemlidir. Sohbette alınan feyzi daimi hale getirmek için çalışmak ve tüm dünyevi düşünceleri hatırdan çıkarmak gerekmektedir. Tasavvufi eğitimde önemli bir yeri olan sohbetin asıl gayesi, insanın huzur-ı ilahide olduğunun bilincine ulaşmasıdır. Arifler müridlerini sohbet ile Hakk'a ulaştırmayı amaçlamışlardır. Her ne kadar ariflerin sohbetleri zahiri olarak vaaz ve nasihatlarla anlatılanlara benzemekteyse de gerçek manada diğer insanların sözleri ile kıyaslanamamaktadır. Çünkü ariflerin sohbetlerinden feyz ve bereket yağdığı gibi nazarlarından da feyz ve bereket yağar. Çünkü onlar Allah'ın nuru ile bakmaktadırlar. Sohbet, ilmi ve tecrübeyi artırır. Bâtini gözleri açar ve basireti kuvvetlendirir. Sohbet, insanı zahiren ve batınen kuvvetlendirir. Nakşibendî tarikatı sohbet yoludur. Sohbet başlangıçta zordur. Onun içindir ki, ihvanların birbiriyle sohbet etmeleri daha faydalı görülmüştür.

Hizmet; iş, iş görme, vazife anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 375) Hizmette aslolan şahsi menfaat beklememektir. Kişinin Hakk sevgisi itibariyle kendi menfaatini yok sayarak gerçekleştirdiği hizmet asıl hizmettir. Bununla birlikte hizmet dört şekilde kendisini göstermektedir: Sufilerin halka hizmeti, hayvanlara hizmeti, müridin şeyhe hizmeti, şeyhin müridlere hizmetidir. Bunun gibi daha birçok hizmet çeşidi bulunmaktadır. Ancak bu dört hizmet Hakk yolunda yapılan gerçek hizmettir. Şeyhin müride ve sufinin halka hizmetinin gayesi yüce Allah'ı ve gönderdiği yüce Kur'anı insanlara anlatmaktır. Bu hizmetin en güzel görevlisi ise Hz. Peygamberdir. Onunla birlikte başlayan bu anlayış sahabi ve tabiun ile devam etmiş ve günümüzde de devam etmektedir. Kur'an ahlakının tüm insanlar arasında yaygınlaşması için çaba harcamak, iman ve vicdan sahibi tüm insanların sorumluluğudur. Yüce Allah *“Ayrıca sizden oluşan, önde gider, hayra çağırır, iyiyi emir ve tavsiye eder ve kötüden*

sakındırıp yasaklar bir ümmet olsun. İşte onlardır o kurtuluşu bulacak olanlar."⁹ ayetiyle bu yükümlülüklerini insanlara bildirmiştir. Bu ayet hizmetin ne denli önemli ve mukaddes bir görev olduğunu bildirmektedir.

Allah-ü Zül-Celal, insanoğlunu eşref-imahlûkat olarak yaratmış, ona akıl nimetini bahsetmiş ve Peygamberleri vasıtası ile hak yolu göstermiştir. Bütün peygamberler insanoğluna hakkı öğretmek ve onu dünya ve ahirette saadet ve selamete kavuşturmak vazifesi ile gönderilmişler ve bu uğurda pek çetin meşakatlere sabır göstererek bu vazifelerini yerine getirmişlerdir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), birçok hadis-işerifleriyle Allah yolunda hizmetin faziletlerini ve bu hizmeti yapanların kazanacakları dereceleri ifade buyurmuşlardır. Hizmet müminin aynasıdır. Hizmet, imanın ve güzel Müslümanlığın ölçüsüdür. Hizmet, Cenab-ı Hakk'ın ahlakının kulda yansımasıdır. Kul rahman ve Rahim olan Rabbini tanıdığı ölçüde O'nun kullarına merhametli, faydalı ve yakın olur. Sema; işitme ve duyma anlamını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 934) Nakşibendiyye'nin tassavvufi eğitim anlayışında ise sema; güzel sesle okunan Kur'an, ilahi veya kasideyi dinlemek anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'i dinlemek, öğrenmek, öğretmek, okumak ayrı ayrı ve başlı başına birer ibadettir. Asıl gaye okuduğumuz, dinlediğimiz Kur'an'ı anlamak yaşamak ve hayatımıza hâkim kılmaktır. Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu bilerek, saygı ve tefekkürle dinlemek, kâmil mü'minlerin olmazsa olmaz vasıflarındandır."bütün bu Kur'an Rabbinizden gelen basiretlerdir ve iman edecek bir toplum için, bir hidayet ve rahmettir."¹⁰ buyrulmuştur. Bu önemli değer okunurken kulak vermemek, Allah'ı dinlememek, Allah'a karşı edepsizlik yapmak anlamına gelir. Ayrıca bize verdiği mesajlar üzerinde düşünüp, kavramak, rahmet ve bereketinden azami derecede faydalanmak ise dikkatli bir şekilde okumaktan ve dinlemekten geçer. Âlimlerimiz dinleme ve anlamının emir ve yasaklarına uyma anlamına geldiğini ifade eder. Bu açıdan Kur'an okunurken dinlemek önemli bir mevzudur. Tıpkı namazda iken aklımızda başka bir işimizin olmaması gibi. Kur'an'ın hidayet ve rahmet özelliğinden faydalanmak dünyamızı ve ahiretimizi güzelleştirmek için beden kulağımızla dinlerken, içeriğini akıl ve kalp gözü ile de tefekkür etmeliyiz. Bu şekilde aydınlanan beden, akıl

⁹ Âl-ı İmrân Sûresi : 3/104.

¹⁰ A'râf Sûresi: 7/203.

ve kalp imanımızı güçlendirecek, hatalarımızı azaltacak, doğrularımızı çoğaltacak, bize pek çok manevi haller kazandıracaktır. (Ağmanvermez, 2010)

2. 2. 2. 2. Halidiyye Tarikatı Usul ve Adabı

Halidiyye tarikatı 18. ve 19. yüzyılda Naksibendiyye'nin bir kolu olarak ortaya çıkmıştır. Tarikat konun kurucusu Hâlid-iBagdâdî (ö: 1826)'ye nispet edilmiştir. Hâliidiyye adıyla anılan bu tarikat, usul ve adabı Naksibendiyye tarikatının bir subesi durumundadır. (Yılmaz, 1992: 156)

Halidiyye'de seyr ü süluk prensipleri Nakşibendiyye tarikatının esaslarına sadık kalarak düzenlenmiştir. Halid-iBagdadî, tarikat anlayışını şeriat ilimleri üzerine teşekkül etmiştir. Halidiyye'nin dayandığı esaslar şöyle sıralanabilir: (Memiş, 2000: 304)

Şer'iat esas alınmıştır. Zikir ve fikir önemlidir. Takarrub bi'n-nevâfil. Geceleri ibadetle ihya etmek elzem görülür. Muhasebe-murakabedir. İslâmî ilimler olan tefsir, hadis, akaid, fıkıh, tasavvuf Bağdadî tarafından önemsenmiştir. Bunun sonucu olarak ilmiye sınıfının da bu kola tabî olduğu görülmüştür. Halidiyye kolunun diğerlerinden farkı rabıta ve sohbe daha fazla önem verilmiş olmasıdır. Ehl-isünnet esaslarına uyularak bunları çizgi kabul etmişlerdir. Farzların yanında nafile ibadetlerde bu tarikat anlayışında önemsenmiş ve nafile ibadette müdavemet konusunda sohbetlerde bulunulmuştur. (Memiş, 2000: 304)

Nakşibendiyyede sessiz ve gizli zikire önem verilmiştir. Özellikle gece vakitlerinde kalpten masivanın soyutlandığı kibleye doğru yönelerek yapılan zikir efdal bulunmuştur.

2. 2. 3. Yetiştirdiği Müridleri

Osman Bedrüddin Erzurûmialdığı dini ve tasavvufî eğitim ile kendisini yetiştirmiş büyük bir zâttır. Bu gönül ehli zât aynı zamanda bir çok kişinin de yetişmesine vesile olmuştur. Erzurumî'nin Kâzım Efendi'yi, Hacı Tefik Efendi'yi, Hacı Sadettin Efendi'yi ve Mazhar Efendi'yi yetiştirdiği bilinmektedir.

Aslen Harputlu olan Kâzım Efendi; Osman Bedreddin'in halifelerindendir. 1894 yılında dünyaya gelen bu zat Osman Bedreddin'den dersler alarak ona intisab etmiştir. Bundan sonar dersleri ve sohbetleri bir an dahi kaçırmaz ve devam eder. İcazetini Osman Bedreddin'den almıştır. 1967 yılında vefat eden bu zat Elazığ'daki Nakşi kolunun son şeyhidir. (Aydoğmuş, 2009: 65-67)

Harput'ta dünyaya gelen Hacı Tefvik Efendi; ailesinden aldığı tahsille medreseye devam etmiştir. Büyük âlimlerinden ders alan bu zat-ı muhterem tasavvuf anlayışında Nakşî tarikatına intisab etmiştir. Şeyh Mahmut Saminî'ye tabi olan bu zat Şeyh Efendi'nin ölümü üzerine Osman Bedreddin'e ve Alay müftüsü Hacı Said Efendi'ye giderek ders alır. Osman Bedreddin'le tanışması bu şekilde olmuş ve birlikte tefsir ve hadis dersleri vermeye başlamışlardır. Harput'un son uleması olan büyük âlim 1951 yılında vefat etmiştir. (Aydoğmuş, 2009: 157-160)

Aslen Harput'lu olan ve âlim bir aileden gelen Hacı Sadettin Efendi; de Osman Bedrüddin'le aynı dönemde yaşayan zatlaradan bir diğeridir. İlk tahsilini babasından ve babasının vefatından sonar da dedesinden almıştır. Osman Bedreddin'e intisab eden bu zat aynı zamanda Erzurumî'nin müridlerindendir. Yetişmesinde Osman Bedreddin'in etkisi büyüktür. Erzurumî'den icazet alarak birçok kişiyi yetiştirmiştir. 1968'de vefat etmiş ve Osman Bedreddin'in türbesinin yanına defnedilmiştir. (Aydoğmuş, 2009: 163-164)

2. 2. 4. Müridlerine Mirası

Osman Bedrüddin Erzurumî, 1011 yılında hac ziyaretinde bulunmuştur. Onun Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygambere olan büyük bağlılığı ve sevgisi herkes tarafından bilinmektedir. Tasavvuf ilminin derinliklerine inen Erzurumî bu yolda makamların en yücesine ulaşmayı başarmıştır. Bu büyük velinin derslerinde yer verdiği öğütleri şu şekilde sıralamak mümkündür: (Aydoğmuş, 2009: 148-149)

“1) İlahi muhabbet, 2) Gönlüne dikkat, 3) Tam teslimiyet, 4) Nefse muhalefet, 5) Say-ü gayret, 6) Kesrete vahdet, 7) Çok salavat, 8) Tehvide müdavemet, 9) Az yemek, 10) Temiz giyinmek, 11) Halka menfaat, 12) Mütehallik olmak, 13) Mürşide itaat, 14) İhvana şefkat, 15) Kadınlara nazar-ı ibret, 16) Zamana uymak, 17) Hükümete mutlak

itaat, 18) Hasetten arî olmak, 19) Buğza beri olmak, 20) Komşu haklarını her şeyden önemli tutmak, 21) Sözüünün eri olmak, 22) Nefsinin sahibi olmak, 23) Dünyayı atmamak, 24) Ahireti unutmamak, 25) Doğruluktan şaşmamak, 26) Haddi aşmamak, 27) Tefekkürle sükûn bulmaktır.”

İlime gark olmak ve gerçek sevgili olan Hakk’a ulaşmak isteyen her kişinin bunları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu nasihatlere uyanların kurtuluşa ereceğini söyleyen Erzurumî bunlara ek olarak şu nasihatlerin de üzerinde durmuştur: (Aydoğmuş, 2009: 149)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURUMÎ'NİN MEKTUB-U ŞERİFLERİ VE SOHBETLERİ ÇERÇECESİNDE TASAVVUF ANLAYIŞI

Çalışmamızın bu bölümünde Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin Sohbetler ve Mektûbât adlı eserlerinden hareketle hayata bakış açısı ve tasavvuf anlayışına yer verilecektir.

3. 1. TASAVVUF

Tasavvuf; sözcük anlamı itibariyle gönlünü Allah sevgisine bağlama, sofulaşma demektir. (Devellioğlu, 2005: 1036) Tasavvuf kelimesi ilmî bir terim olup, kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi, kulun ihsan vasfını kazanması yoludur. (Cebecioğlu, 2004: 630) Bu yönüyle bir çeşit görüş ve anlayışın ifadesidir. Tasavvuf, bir hal ilmidir. Tasavvufun söz ilmi olduğunu iddia etmek yanlış olur. Herkesin anlayamayacağı bu ilim ancak gönül ehli tarafından idrak edilebilmektedir. Gönül ehli aşka inanan, aşkla yaşayan ve aşk uğruna ölen kimselerdir. Onlardaki aşk beşerî bir aşkla mukayese dahi edilmeyecek olan İlahî aşktır. Nitekim bu aşkı kazanmak beşer için büyük bir nimettir.

Tasavvuf bir yöntem olarak adlandırılmıştır. Bu yöntem Allah'tan başka her şeyden bağların kopması ile mümkündür. Bu yöntem Hazret-i Peygamber döneminden sonra ortaya çıkmıştır. O'na bağlı kalmak ve O'ndan sapmamak için imanlarını temiz tutmak isteyen kişilerin takip ettikleri yol olmuştur. (Altıntaş, 1986: 1-4) Tasavvuf, Sünnet-i Nebeviyye'nin ortaya koyduğu güzel ahlakı kazanmaktır. Hz. Peygamberin ahlakıyla ahlaklanan kimse ahlakın en üst makamındadır. Bu makam eşref-imahlûkat olan insana yakışan en güzel makamdır.

Tasavvuf aynı zamanda insandaki gönül âleminin selim bir hale getiren, kulun mâ'rifetullah'a ulaşmasını sağlayan bir ilim olarak da adlandırılmıştır. (Topbaş, 2002: 18-21) Osman Bedrüddîn Erzurûmî dine kendisini adanmış tasavvufun lezzetinden tatmış olan bir gönül ehlidir. Onun tasavvuf konusundaki görüşleri eserlerine yansımıştır.

“Her ilmin târifî, mevzuu, binâsı, faydası olduğu gibi ‘tasavvuf ilmi’ nin de târifî, mevzuu, binâsı ve faydası vardır. Tasavvufun târifî: ‘İçî, derûnu kötü aklâktan temizlemek, iyi ahlâk ile muttasıf olmaktır.’ Yahut ‘Zâhirî ve bâtinî duyguları hıfz etmektir. ‘ Yahut Hz. Cüneyd’in tarifi vechile: ‘Mûtû feragattir. ‘ Yahut İbn Fârız’ın tarifi vechile: ‘Vakitlerin seni değil, senin vakitleri kesmendir. ‘ Tasavvufun mevzuu: ‘Gafletten sakınarak her an huzûr-u ilâhîde olduğumuzun idrâkini iktisab ve istihsal etmektir. ‘

Tasavvufun faydası: ‘Nefsânî rezilliklerden temizlenerek insân-ı kâmil olmak ve kulun Mevlâsına lâyük olmasıdır. ‘ Şu kadar var ki tasavvuf diğer ilimler gibi kitaptan öğrenilmez, ulûm-ı mevrûstur. Tasavvuf kitapları /tasavvufu değil) yalnız usûl ve tarîkat âdâbını öğrenmek içindir. Tasavvufun ta’lîm ve tahsîli, ancak bir mürşîd-ikâmilinden insanın kendi nüsha-ivücûdunu okuması ile mümkündür. Tasavvuf, ilm-isudûr’dur, ilm-ikalbdır; ilm-isütûr değildir. ‘İlmi, bir insân-ı kâmilin ağzından alınız” hükmünce, tasavvuf, bir konuşan kitaptan kendi vücüt kitâbını okumakla ancak öğrenilir ve bilinir. ‘ (Sohbetler, I: 62)

Erzurûmî tasavvuf ilmini insanın içini temizlemesi kötü ahlaktan arınması olarak tarif etmiştir. İnsan her an imtihan dünyasında olduğunu bilmeli ve gafletten sakınmalıdır. İnsan-ı kâmil olmanın sırrı ancak her an Hak ile birlikte olmak ve nefsinin temiz tutmaktır. Tasavvufu bir gönül işi olarak gören Erzurûmî kitabî bilgi olmadığını ancak gerçek bir Allah aşığının bunu anlatabileceğini ifade etmiştir. Tasavvuf, kalbin masivadan alaka kesilmesiyle mümkün olmaktadır. Hakk’a kul olarak, seyr-isüluk yani manevî yolculukla mümkündür.

Tasavvuf, kâinatın her zerresinde Yüce Rabb’in kudretinin tecellisini görmektir. Tasavvuf ehli gönül ehlidir. Tasavvufî yola koyulan mümin kılavuz olarak Hz. Peygamber’i örnek almalıdır. Allah’a giden yolda aksi halde ilerlemek mümkün olmayacaktır. Çünkü insanı Allah’a ulaştıran yol, O’nun yoludur.

3. 2. ALLAH

Allah yokluğun ve varlığın yaratıcısı tüm âlemlerin Rabbi’dır. O bütün eksik sıfatlardan münezzehtir. Secde edilmesi tapılması gerek sadece O’dur. Yüce Allah

insanın önce ruhunu yaratmıştır. Sonra ona bir beden kılarak dünyaya yollamıştır. Bu dünya bir imtihandır. Bu imtihanda Allah'ı bilenler ve ondan sapmayanlar gönüllerinde Hz. Peygamber gibi Allah sevgisi taşıyanlar kârlı çıkacaktır. Ancak O'ndan uzaklaşanlar hakikat yolunu kaybeden gafiller ise büyük bir yanılsa düşerek imtihanı kaybedeceklerdir.

İnsan bu dünyaya Allah'ı tanımaya gelmiştir. İnsanın dünyaya gönderilme amacı Allah'ı tanımak ve ona müstesna bir abd olmaktır. İnsanın yapması gereken ilk şey Yüce Allah'ı bilmesi ve tanınmasıdır. İmam Efendi bu konuda şu görüşünü ifade buyurmuştur:

“Aleyhissalâtü Veselâm Efendimiz Hazretleri bir hadîs-işerîfnde: ‘Hz. Âdem henüz toprakla su arasında iken ben yaratılmışım’ buyurmuş ve bu emirleri ile kendisinin yaratılışın gâyesi olduğunu remz ve işâret buyurmuştur. Zât-ı Hümâyunlarının esas yaratılış sebebinin ise (ma’rifetullah) olduğu şüphesizdir. Ümmet-imerhûmesi de, yine kendi Nûr-ı Muhammedîlerinden yaratılmış ve -nübüvvetlerinin dışında- bütün zâhir ve bâtin Muhammedî kemâllere vâris olmuştur. Öyleyse bizim de yaratılışımız (ma’rifetullah) içindir. Zâten, ‘Ben insanları ve cinleri ancak bana ibâdet etmeleri için yarattım’(25) âyet-icelîlesinin tefsîrinde müfessirlerin başı İbn Abbas Hazretlerinin (li-ya’büdûn=ibâdet emeleri için) ifâdesini (liya’rifûn=bilmeleri için) şeklinde tefsir buyurması da yaratılışımızın sebebinin Ma’rifetullah’i elde etmek ve Sünnet-iSeniyye-iMuhammediyenin zâhir ve bâtinuna tâbî olmak, bunun için de kitap ve sünnete uygun bir tarîk’a intisab ve tarîkat emirlerini tamamen yerine getirmek gerekir. O tarîkat de yine böyle kitap ve sünnete uygun bir mürşid-ikâmil’den feyz almakla mümkündür. Bunun, her vakit, bilhassa zamanımızda başka bir yol ve çâresi yoktur.” (Sohbetler, I: 77)

İmam Efendi insanın yaratılış sebebi olarak ma’rifetullah’ı görmüştür. Sohbetlerinde Kur’an-ı Kerim’den ayetlere yer vererek sözlerini Hakk’a dayandırmıştır. Erzurûmî ma’rifetullah’ı elde etmek için insanın Kur’an’a, Hz. Peygambere ve Sünnete sıkı sıkıya bağlı olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Kendisinin de bir tarikat ehli olduğunu bildiğimiz Erzurûmî ma’rifetullah için tarikatı gerekli görmüştür. Bu konuda doğru yolda olan bir tarikate uyulma ve inancı sağlam bir mürşidle ma’rifetullaha

ulaşılabileceği görüşünü benimsemiştir. Burada aynı zamanda İmam Efendi tarikatın önemi üzerinde de durmaktadır.

İnsan rüya âlemi olan bu dünyada gafletten kendisini muhafaza etmelidir. Her an bunun bilincinde olan insan Allah'a giden yolu bulmalı ve o yoldan ayrılmamalıdır. Allah'a giden yol hakikat yoludur.

“Bir Şeyh müridlerine dâima dermiş ki: “Ben hayatte iken Allah’ı bilip bulamazsanız artık daha ne vakit bilip bulacaksınız bilmem?” Müridler de susarlarmış. Birgün Abdullah Kirmânî hazretleri, bu şeyhin müridlerinden birine demiş ki: “Şeyhiniz size ne söylüyor, ne emrediyor?” Mürid de: “Şeyhimiz bize diyor ki: (Ben hayatta iken Hakk’ı bilip bulamazsanız, daha ne vakit bulacaksınız?) der. Abdullah Kirmânî Hazretleri: “Bu emirlerine karşı siz ne dersiniz?” diye sorar. Mürid: “Biz bir şey söylemeyiz, susarız” cevâbını verir. Kirmânî: “Hayır böyle sükût etmekle iş olmaz. Allah’ı nasıl bulacağız? Biz öyle şeyler bilmeyiz, biz ancak seni tanırız, diye söyleyiniz” buyururlar. Hakikat da böyledir. İnsan kendi başına Hakk’a gidebilseydi, inâbeye, tarîkate vs lüzum itiyaç kalmazdı. Allah’a giden yol “İnsân-ı Kâmil”den geçer. Onların nazar ve himmetlerini celbetmek için çok çalışmak ve bu yolun ancak bu suretle başa çıkacağına iman etmek lâzımdır.” (Sohbetler, I: 51)

İmam Efendi Sohbetler adlı eserinde Allah'a giden yolun insan-ı kâmil olmaktan geçtiğini ifade etmiştir. Kişinin kemalat yolunda mürşid tayin etmesinin ona kolaylık sağlayacağı ifade edilmiştir. Erzurûmî kişinin Allah'a ulaşmasını tarikatle mümkün kılmıştır. Tarikate bağlılık, mürşide tabîyet ve çalışmanın sonunun muvaffakiyet olacağı görüşünü benimsemiştir.

“Birgün, ashâb-ı kirâm hazretlerinden bazıları marifet, muhabbet, zikir ve fikir’e dâir sohbet ederlerken Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm efendimiz de bunları teşrîf buyurur ve ne konuştuklarını sorarlar. Onlar da muhabbet ve marifete dair sohbette bulduklarını cevâben arzederler. Hz. Rasûl-iKibriyâ ve Mahbûb-iHudâ efendimiz onlara: “Hakîkten bu suretle mi sohbet ediyordunuz? Eğer böyle ise yemin ediniz” diye ferman buyurur, onlar da: “Yemin ederiz ki biz bunu konuşuyorduk” diye arzederler. Bunun üzerine Aleyhissalatü Vesselâm Efendimiz Hazretleri: “Bunu konuştuğunuzu ben de biliyordum. Yemin ettirişim de size itimat etmeyişi sebebiyle değildir. Ancak biraz evvel Cebrâil (a. s) geldi ve [Bunların bu sohbeti ile Hz. Allah

meleklerle karşı mübâhât buyurdu (iftihar etti, öğündü) diye haber verdi. İşte o işinizin büyüklüğünü, kadr-ü kıyametini daha ziyâde anlatmış olmak için size, [Bu suretle konuştuğunuza dâir yemin ediniz] diye söyledim” buyururlar.” (Sohbetler, I: 44)

Osman Bedrüddin Erzurûmî tüm hayatını din üzere şekillendirmiştir. Onun yaşayışı ve görüş felsefesi Allah yolu üzerine ve Hz. Peygamber’in sünneti üzerinedir. Nitekim bu görüşlerini talebelerine de aşlamış ve onların da Hz. Peygamber’e sadakatle bağlı kalmalarını istemiştir. Sohbetlerinden birinde bahsettiği gibi Allah adının geçtiği yerler, Allah’a ibadetten bahsedilen yerler, Allah kelamının geçtiği yerler nurla dolmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’in bir hadisinde bu olaya yer verilmiştir. Ashab-ı Kiram gönül ehlidir. Onların sözü Allah içindir. Hz. Peygamber bu büyük zatların Allah için ettikleri muhabbetin arşa yükseldiğini söyleyerek “Allah” için edilen muhabbetin değerini belirtmiştir.

“İnsan evvelen bu tevhidi bulmakla memûrdur ve iki kere dünyaya gelmek yoktur, bilirsiniz. Ve hakikât-i iman ve hakikât-i İslâm bu vahdete (tevhide) erişmektedir. Ve âlemde intibâh-i (uyanma) ma’neviyi kazanmaktır ki, o da kalbi gafletten kurtarmak ve huzûr-u meallahî fikr etmekten ibârettir. Ve zât-ı ilahiyeyi akla ve hayale gelen misal ve suverden münezzeh bilerek: ‘Nerede olursanız, O, sizinle beraberdir ‘ (Hadid, 57/4) ayet-i celilesi sırrınca heman ve her zaman varlığını bilip O’nun varlığıyla gönlünüzü O’nun huzurunda buldurmalısınız.” (Mektubat, I: 115)

İmam Efendi’nin Çemişgezek’li Nüzhet Efendi’ye yazdığı mektupta insanın Allah’ı bulmak için dünyaya geldiğini ve bu vahdet anlayışı içerisinde yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Her kul için bir defaya mahsus ruhun bedene kabzı mümkün kılınmıştır. Yüce Rab insanı kesret âleminde vahdeti araması için gurbet yoluna göndermiştir. Kul bu dünyada gurbettedir. Gurbette gayrıya yönelmek büyük gaflettir. Allah insanı vahdet inancı üzerine yaratmıştır. Her insan Allah’ı bilmeli ve gönlünü uyanık tutmalıdır. O’nun her şeyi gördüğünü ve bildiğini unutmuyarak mü’min bir kul olmak üzere yaşamalı ve ölmelidir. Hafız Efendi mektubunda âyet-ikerimelere yer vererek insanın gafletten sakınması gerektiğini hatırlatmak istemiştir.

“Cenab-ı Hak’la sulh da başka olmaz: O’nun dostlarıyla dost ve düşmanlarıyla düşman olacağız ki, O’nunla sulh etmiş olalım. Nefs Allah’ın düşmanıdır, âyât-ı beyyinat ile sabittir, bunda şübhe yoktur. Biz nefis taraflısı olmaz da, bu mülk-ü vücuda

Cenab-ı Hakkın dostları olan kalp ve ruh ve sırrımız taraflısı olursak O'nunla sulha yanaşmış oluruz. İnsan Cenab-ı Hakk'a müştak oldukça o da insana müştak olur. Murâd-ı İlahisi ise Hz. insanın kendisine vuslatıdır. O buna müştaktır.” (Sohbetler, I: 336)

İmam Efendi Cenab-ı Hakk'ın dostuyla dost düşmanıya düşman olunması gerektiğini söylemiştir. Bu düşmanlardan en büyüğü ise nefistir. İnsanın da bu nefis denen düşmanla büyük bir mücadele içinde olması ve ona yenilmemesi gerekmektedir. İnsanın yapması gereken Allah'a vuslat yolunda bu nefis denen düşmandan uzak durmaktır. Çünkü Yüce Rabb'in isteği budur.(Sohbetler, I: 465)

Allah'a karşı duyulan en büyük ayıbı kişinin nefisine hükmedemeyerek onun istekleri doğrultusunda yaşamasıdır. Osman Bedrüddin Efendi Hazretleri de insanın nefsi yüzünden Allah ile arasındaki muhabbetin derecesinin azaldığını Kutbüddin-i Şa'rânî'den verdiği örnekle açıklamıştır. İmam Efendi'nin sohbetlerinden alınan bu kısımda tasavvuf anlayışını da görmek mümkündür. Erzurûmî Allah için Allah ile ubudiyeti savunmuş ve yapılan ibadetlerin nefis sebebiyle kişiyi kelmale erdirmeyeceğini ifade etmiştir. Allah ile bağ kurmak isteyen kişilerin sadece Allah'a yönelmesi ve bundan başka her şeyi terk etmesini öğütlemektedir.

“Üç kimse Cenâb-ı Hakk'a yol bulamaz: Korkan, utanan, kibirli olan. Çünkü korkak adem: 'Bu işi yapamam, uhdesinden gelemem, sonra çarpılırım' felan der. Allah'a gitmek istemez. Halbuki bu, nefsin bir hîle ve desîsesidir. Utanan âdem, halktan sıkılır. 'Herkes bana, bu da şeyh olmuş derler'” diye düşünür. Halk böyle demesin diye Allah'tan dûr ve uzak kalır.

Kibirli olan kimse ise kendisi gibi bilip gördüğü birine nasıl tenezzül etsin, bir şahsın elini nasıl öpsün? Hususiyle kendisine Ehl-i tarik diyecekler. Ehl-i tarik ise halk nazarında menfurdur. Kendisinin bu gibi nefret erbabı arasına karışmasına kibri kat'iyetn müsait değildir. Binaenaleyh bu da mümkün değil, Hakk'a yol bulamaz ve gidemez” (Sohbetler, I: 128)

Bedrüddin Efendi Allah'a ulaşma konusunda müridlerine çokca öğütte bulunmuştur. Bunun yanında Allah'a üç kişinin ulaşamayacağını ifade etmiştir. Bunlar; nefisine uyararak korkan kişi, etraftan söylenecek sözlerden utanan kişi ve kibrine yenik düşen kişidir. Erzurumî bu gibi kimselere benzememk için her daim Allah ile beraber

olunmasını öğütlemiştir. Erzurumî tasavvufî anlayış çerçevesinde Allah mevzuna değinmiştir. Allah her şeyin asıl sebebi ve tek hakikattir. İnsanların yaratılış gayesi O'na ibadet ve kulluk etmektir. İmam Efendi de müridlerine Allah'a kul olma yoluna seslenmiş ve yanlış yola sapmamaları için sohbetlerinde insanın asıl gayesine sıkça değinmiştir.

3. 3. VAHDET

Vahdet kelime anlamı olarak; yalnızlık, teklik, birlik Allah'a yakınlık ve Allah'a ulaşma manalarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 1133)

Tasavvufta varlık mevzusu önemlidir bir noktadır. Varlık Ehl-i tasavvufa göre birdir ve asıl varlığın dışındaki her şey asıl varlığın tecellisidir. Varlığın birliği ile “vahdet” kastedilmektedir. Tüm yaratılmış ve yaratılacakların tek bir yaratıcısı vardır. Her şey O'nun emrinde ve iradesindedir. O'nun dışındaki görünen ve görünmeyen tüm âlemler ancak O'nun tecellisidir.

Tasavvufta vahdet yolculuğu üç kademede tamamlanmaktadır. Bu kademelerden ilki olan vahdet-i kusûd; vahdetin kast edilen şeyde olmasıdır. Kulun isteği ve Allah'ın kul için takdirinin aynı doğrultuda birleşmesi manasına gelmektedir. Burada abid kişi isteklerini bırakarak tek isteğinin Allah yolunda olmasını sağlamasıdır. Vahdetin ilk kademesidir. Vahdet-i şühûd ise; tasavvuf ehlinin her yerde ve her şeyde Allah'ı görmesidir. Bu mertebeye sıradan insanların gelmesi mümkün değildir, ancak tarikat terbiyesiyle mertebeye nâil olunabilmektedir. Vahdet-i vücûd ise; Allah'tan başka varlık olmadığını bilmek ve kabul etmektir. Bu diğer mertebeleri de içine alan en üst kademe vahdet anlayışıdır. (Pala, 2006)

Tasavvufta inancın temeli olan vahdet anlayışına Osman Bedrûddîn Erzurûmî Hazretleri de sıkça değinmiş ve müridlerine vahdet inancı doğrultusunda telkinlerde bulunmuştur.”*Cenâb-ı Hak insanı yalnız tevhide değil, vahdete de, vahdet-i Zâtîyesine de dâ'vet ediyor. Bu vahdet-i Zatiyye ise mânen, zevk idrak olunur. Kal vahdetine gelince bu hezeyandır, belki de küfr-ü ilhada bâis ve bâdî bir şeydir*”(Sohbetler, I: 416-417)

Erzurûmî'nin sohbetlerinden alınan yukarıdaki kısımda Yüce Allah'ın kullarının vahdeti tanınması gerektiğini söylemektedir. Sadece O'nun yüce zâtına ait olan "vahdet" mevzusunun ancak manevi olarak anlaşılabilmesine değinmektedir. Bu ise yolunu Hakk'a yönelten Ehl-i gönül kulların maneviyatıyla mümkün kılınmaktadır."Efendimiz Hz. leri (Hz. Mahmud Samîni) bir kere de (Vahdet-i vücud)a dair şöyle bir misal emir buyurdular: "Böyle birkaç kimse ile biz otururken büyüklerden biri gelse ve ben o zatı görüb ta'zim ve terkîm etsem ve diğerleri ne o zatın geldiğini ne de yanımızda bulunduğunu görmeseler. Bunların o zâtı görmemeleriyle o zâtın oraya gelmemiş olması icabet eder mi? elbette etmez. Zira gelmiştir ve mevcuttur. İşte lâ-teşbih Vehdet-i vücud denilen keyfiyet ve hâl de bunun gibidir"(Sohbetler, I: 304)

İmam Efendi mürşidine gönülden bağlı bir mürididir. Mürşidinden öğrendiği değerli bilgileri kendi müridlerine aktararak bir nevi gönül köprüsü vazifesini görmüştür. Yine yukarıda yer verilen sohbetlerinden birinde Samîni Hazretlerinin kendisine öğrettiklerini dile getirir. Samîni Hazretlerinden aktarılan ifade ile vahdet-i vücud kavramı emsalle teşbih edilmiştir. Burada emsal verilen zât (haşa) Allah'a teşbih değildir. Müridlerin yanlış anlamaması için ve idrakte sıkıntı olmaması için verilmiştir. Bahsedilen konu âzâlarımızla idrak olamadığımız vakit kastedilenin yokluğundan söz edilemeyeceğidir. Gözle görülmeyenin yok olduğu manasını taşımamasıdır. Yani vahdet-i vücud Allah'ın gözle görülmese dahi varlığının kabul edilmesidir. O'nun yüce varlığının bilgisine mazhar olmak kul için büyük saadettir.

"Dünyada iken Tevhid'in hakikatine eren (fenafillah'a ve Bekâbillah'a eren) Ruz-ı kıyamette mîzân'a çıkmayacaktır. Bu nasıl böyle ise, bu Tevhid'in hakikati'nin zıddı olan (enaniyyet) de yine mizan'a çıkmayacaktır. Zira enaniyyet her günahın başıdır. Hatta (şirk-i hafî) de bu varlık belâsından gelir."Vücudun senin günahındır. Başka günah üzerine mukayese olmaz" buyurmuştur. Bu varlık günahından İnâyet-i İlâhiyye cezbesiyle kurtulmanın artık başka günahı kalmaz"(Sohbetler, I: 469)

Erzurûmî, kulun henüz ölümü tatmadan tevhid inancıyla ahiret hayatının kurtulacağını söylemektedir. Bu sebeple vahdet inancının önemini vurgulamaktadır. Bunun yanında vahdet inancının zıddına değinerek enaniyetin yanlışlığını ifade etmektedir. Enaniyyet benliktir. İnsanın varlığını Allah'tan bağımsız görmesi yani "tek

varlık” ifadesini kabul etmeyerek kendi varlığını kabul etmesidir. Bu ise kulun en büyük hatalarından biri olarak ifade edilmiş ve günahların en büyüklerinden sayılmıştır.

Vahdet birlik olgusudur. Kişinin asıl ve tek olan Allah’tan başka her şeyi aklından ve gönlünden çıkararak O’nun tekliğini yaşamaktır. Osman Bedrüddin Edendi de tasavvufun aslını oluşturan vahdet anlayışı üzerine yaşamına devam ettirmiştir. Vahdet anlayışı bir kalp tesfiyesidir. Kişi vahdet bilinci ile varlığın sırrına erecek ve asıl gerçeğe ulaşacaktır.

3. 4. İMAN

İman dinin esasıdır. İnsan iman üzere yaratılmıştır. Yüce din İslam imanlı olma konusunda altı şartı elzem kabul etmiştir. Bu altı şarta riayet etmeyeninin imanı mutmain değildir. Öncelikle bir kulun yaratıcısını tanıması ve buna kalben inanması gerekmektedir. Bu imanın ilk şartıdır. İman kalben mümkün kılınmıştır. Dil ile yapılan inanç tasviri eksiktir. Ne zaman ki bir kul gönlünden iman ederse işte o zaman mü’min sayılmaktadır.

Tasavvufun başlangıç noktası iman meselesidir. İmanlı olmak; inançlı olmak, inanmak demektir. Ancak belli bir düşünce ya da görüşe inanan kişi o yolda ilerleyebilir. Tasavvuf da Allah yolunu benimseyen Ehl-i gönül kulların inananak takip ettikleri yoldur. Bu yola çıkmadan önce bu yol için kavî bir inanç elzemdir. Aksi takdirde yolcunun yolunu kaybetmesi muhtemeldir.

İmam Efendi, iman konusunda pür-dikkat davranılmasını müridlerine emir buyurmuştur. Nitekim kendileri imansız bir kalple yaşamayı yaşamak olarak nitelendirmemektedir. Erzurûmî Peygamber Efendimizin sünnetlerine bağlı olarak herkesi imanlı olmaya davet etmiş ve bu konu üzerine önemle eğilmiştir.

“İman birdir, eksilip artmaz derler” doğrudur. Çünkü o dil ile ikrar, kalp ile tasdikten ibarettir. Böyle olunca iman îmandır. Daha neyi eksilecek neyi artacak? Evet durum böyle gibi görünür ise de imanın mertebeleri vardır: nûru ziyâ-deleşir, eksilir, lâteşbih, bir kandil gibi. Hani bir kandilin yağı az olur çok olur. ikisi bir olmaz. Yağı az olan kandil ufak bir rüzgara bile tahammül edemez söner. Peygamber Efendimiz (s. a. v) bir hadis-i şeriflerinde “İmanınızı yenileyiniz” diye emir buyurmuştur. İman eskir mi

ki böyle buyuruyor? Demek eskirmiş ve eskilik devam eder, tecdîd ve tâ'mir olunmazsa bir gün de bütün bütün yırtılıp kalır ve artık bizi muhafaza edemez”(Sohbetler, I: 172)

Erzurûmî Hazretleri sohbetlerinden alınan yukarıdaki kısımda imanın ne olduğuna değinmiştir. İmanın sözle söylemenin yanında kalbî bir mevzu olduğuna değinen Erzurûmî imanın varlığından ya da yokluğundan bahsedilebileceği ancak artma ya da eksilme gibi durumlarının olmayacağı görüşündedir. Bunun yanında imanın mertebeleri de olduğunu dile getirir. Hazret-i Peygamber'in hadis-i şerifine de yer verdiği bu sohbetinde iman konusu açıklanmak istenmiştir. Bu açıklama ile kişinin imanını yoklayarak yenilemesine telkinde bulunulmuştur. Aksi takdirde insanın tüm ömrü hebâ olacak hayat-ı ahreti muvaffakiyete eremeyecektir.

“ Âli himmetli olmak zât-ı bahtı ilâhiye teveccühden sonra bir daha gaflet etmemek îmandandır. Ve Allah'ı kâsib (kazanmak için çalışanlar) olanlar, cümle kâsiblerden (çalışanlardan) Cenâb-ı Hakk'a sevgili olduğu ve huzûr-u meallah ticaretini yapanlar her bir ticaretten hayırlı ve fâik (üstün) olduğu gibi ulum ve fûnûn tahsilinden dahi hayırlı olduğundan bu ticareti, hazret-i Allah'ın habîbi (sevgilisi) olduklarını 'Çalışıp kazananı Allah sever'hadis-i şerifiyle Cenâb-ı Şah-ı Risâlet Efendimiz bize haber vermiştir”(Mektubat, I: 209)

İmam Efendi, Erzurum'da İhvân'dan bir zât'a yazdığı mektupta iman konusuna değinmiştir. İmanın ilk şartı olan tek ve gerçek Yaratıcı'yı tanıma ve bilme manasındaki Allah'a iman etme kalbî bir mevzudur. İmanlı bir kulun Allah'a imanından asla vazgeçmemsi ve gaflette bulunanlardan olmaması kul için efdaldır. Bir kul için en mübarek iş Allah için yapılan iştir. Yapılan her ne ise Allah rızası gözetilerek yapıldığında kazanılan mükâfat büyüktür. Her kulun bunu bilerek mü'min bir gönülle Allah için çalışması ve Allah için kazanması en efdal, en elzem ve en hayırlı olandır.

İman insanın gönlünün gıdasıdır. İmansız gönüllere sahip kişilerin ölüden bir farkı yoktur. Kişi ne derece iman ederse Yüce Allah o kadar mükâfatlandıracaktır. Osman Bedrûddin Erzurumî de her şeyin başının iman olduğunu imansız ibadetin de kulluğun da gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir. Bu sebeple kişi imanını son nefesine kadar korumalı ve şeytanın tuzaklarına düşmemelidir.

3. 5. İNSAN

Tasavvufî düşünce “insan” kavramı üzerinde önemle durmuştur. Ehl-i Ehl-i tasavvuf “Kendini bilen Rabbini bilir” görüşü doğrultusunda insanın kendisini tanımasını elzem görmüş ve Allah’a giden yolun insanın kendisini tanımasından geçtiğini düşünerek bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Tasavvufî görüşe göre varlık âlemi Yüce Allah’ın zâtî sevgisinin neticesinde teşekkül etmiştir. Varlık âleminin teşekkülünü sufiler hazerât-ı hamse veya tenezzülât-ı seb’a adı altında açıklamışlardır. Yüce Allah “zât” mertebesinden “ilk ta’ayyün”, “ikinci ta’ayyün”, “ruhlar âlemi”, “misal âlemi” ve “şehadet âlemi” tecelli etmiştir. Bu varlık mertebeleri “lâhut âlemi”, “ceberût âlemi”, “melekût âlemi”, “nâsût âlemi” şeklinde de ifade edilmiştir. Bu mertebelerin tecellisiyle “mertebe-i câmia” yani “insan” oluşmuştur. İnsan tüm mertebeleri kendisinde toplaması sebebiyle farklı ve önemli bir konumdadır. Bu sebeple “küçük âlem” şeklinde zikredilmesine neden olmuştur. İnsanın önemli olmasının sebebi Ehl-i tasavvufa göre insanın “rûh-ı insânî” veya “nefs-i nâtıka” şeklinde zikredilen ilahi bir cevheri kendinde bulundurmasıdır. (Türer, 9-12)

Allah Teâlâ’nın nuzûl ettiği âyetlerden bazıları da insanla ilgilidir.”*Ya o insan hiçbir şey değil iken, bizim kendisini yaratmış olduğumuzu düşünmez mi?!*”¹¹ Yüce Allah bu âyetinde insanın öncesinin olmadığını Allah’ın yaratmasıyla zuhur edildiğini kanıtlamaktadır. Bu sebeple insan önce kendini bilmeli ve kendi varlığı itibariyle asıl Rabbini tanımalıdır. Yüce Allah, “*Ve Ben cinlerle insanları, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.*”¹² âyet-i kerîmesiyle insanın yaratılış sebebini bildirmiştir. İnsanların yaratılış sebebi Allah’ı tanımaları ve sadece ona ibadet ve taatte bulunmalarındadır.

Yüce Rabb’in eşref-i mahlûkat olarak yarattığı varlıktır insandır. Allah Teâlâ “*Yüceliğimize yemin olsun ki Biz Âdem oğullarını şerefli kıldık, karada ve denizde binitlere yükledik ve hoş hoş nimetlerden besledik ve yarattıklarımızdan çoğunun üzerine geçirdik/hakim kıldık.*”¹³ âyetinde insanı üstün kıldığını açıkça buyurmuştur. Ona şerefi layık gören Yüce Allah, insanı yarattıklarından üstün tutmuş Hz. Peygamber’i de insan olarak yaratmıştır. Yaratanını tanıması, bilmesi ve ona ibadet etmesi için dünyaya gönderilmiştir. Osman Bedrûddîn Erzurûmî Hazretleri de insanı

¹¹Meryem Sûresi: 19/67

¹²Zariyat Sûresi: 51/56

¹³İsrâ Sûresi: 17/70

Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak nitelendirmiştir. Bu halife her işte vekil olarak Yüce Rabb'ini bilmelidir.

“Zahiriyle insan, âlem-i sağîr/küçük âlem ve kainat ise âlem-i kebîr/büyük âlem'dir. Alem-i sağîr âlem-i kebîrin bir misali bir numunesidir. Fakat Allah'ın halifesi olması yönünden (küçük âlem), (büyük âlemden) daha büyüktür. Eğer insandan daha kâmil, daha mükerrem daha üstün, daha şerefli, daha bilgili başka bir şey olsaydı Canâb-ı Hak, Habîb-i Ekremini o şekil ve o surette yaratırdı” (Sohbetler, I: 115-116)

İmam Efendi insanı büyük âlem içinde bir küçük âlem olarak nitelendirmektedir. Bu âlemler mukayese edildiğinde küçük âlem olan insanın daha değerli olduğunu belirtmiştir. Erzurûmî insanın en üstün şekilde yaratıldığını ve en üstün vasıflarla donatıldığını ileri sürerken, Hz. Peygamber'i emsal göstermiştir. İşte insan o denli mükemmeldir ki Yüce Rab elçisini insan suretinde yaratmıştır. Bu sebeple her insanın eşref-imahlûkat olduğunu idrak etmesi ve bu bilinçle hayatını idame ettirmesi gerekmektedir.”*Beşer'den “be” kalkarsa “şer” kalır. Bu “be” ise hakîkatte besmelenin başındaki “be” gibidir ve insân-ı Kâmil'den ibârettir. İnsân-ı Kâmil'siz âdem, sâfi şer'dir”* (Sohbetler, I: 69)

İmam Efendi bir sohbetinde insanı “be-şer” kelimesiyle ifade etmiştir. Nasıl ki besmelenin başını “ب” harfi harfi ile başlıyorsa insanda bu harf gibi kâmil bir zat olmalıdır. Harf burada insan-ı kâmile teşbih edilmiştir. Bu harfin yokluğunda insanda sadece “şer” kalacağını ifade eden Hafız Efendi insanın kemalattan yoksunluğunu bu şekilde tamamlamıştır.”*Zirâ insanlar iki kısımdır: 1. Zikirle, fikirle, üns, huzur ve diğer amel-i salihlerle diri olanlar. Bunlar bu alemde gitseler bile yine ölü değil diridirler. 2. Her ne kadar berhayat gibi görünüyorsa da kalplerini, ruhlarını öldürmüş, hakikatten kendileri de ölmüş olan kimseler. Bunlar burada da, orada da ölüdürler”* (Sohbetler, I: 192-193)

Erzurumî yukarıda yer verilen sohbetlerinden birinde yine insan mevzusunu konu edinmiştir. Sohbetinde bu büyük zât insanların iki kısma ayrıldığını söylerken bu kısımlardan birinde kalbi ölü olan, bir kısmının da kalbi diri olanlardan oluştuğunu dile getirmiştir. Kalbi diri olan kısım her dem Allah ile beraber olan ona taât ve ibadette bulunan kalbini pür-nûr eyleyen kimselerden oluşmaktadır. Bu kimseler işledikleri amel sebebiyle canın bedeni terk etmesiyle dahi ölmeyen kalbi diri olan kimselerdir. Bir diğer

kısım ise beşerin yaşarken ölü olarak vasıflandırılan kimseleridir. Bu kimseler ise kalplerine eziyet etmiş Allah cemalinden ve celalinden yoksun bırakmış hiçbir dem kulluk vazifelerine mazhar olamamış kimselerdir. İmam Efendi bunları dünyave ukbâda ölü olarak nitelendirmiştir.

“Burası şüphesiz ki, insan mülk ile melekuttan, halkla emr’den; ruh ile cisimden terkîb ve halk olunmuştur. Mamañih, zâhiri elfâz ve bâtinî meâni gibi olduğu bilinmiştir. Ma’nasından haberi olmayan insan sûrette kalıp visâl-i Hakk’a layık olmamıştırBâtındaki dürr(inci) ve cevahir-i hisâne (güzel cevherlere) vâkıf olup, ma’nada gönlüne teveccüh kılan insan hazret-i Allah Celle Şânühü ile ganî ve Ehl-i şükür ve ihsân olarak Mevla’sını bulmuştur”(Mektubat, II: 317)

Hafız Efendi tarafından Ergani müderrisi Hüseyin Efendiye yazılan bir mektupta insan konusuna değinmiştir. Mektupta varlık sebebinden bihaber olan insanın vaziyetinin olumsuz yanlarından bahsedilmiştir. Hakkın sırrına eremeyen insan cahillikle kendini zayi ederek kemalattan nasibini alamamıştır. Yüce Allah’ın yarattığı her türlü nimet, mahlûkat ve varlığa bakan ancak bunları idrak edemeyen insan büyük gaflettedir. Kesrete gark olan bu kimse büyük gün geldiğinde mahzun ve zelil olmak zorunda kalacaktır. Ancak bir de kemalden nasiplenen insana vardır. Bu insan Hakk’ı hakkıyla anlamıştır. Yaratılan her şeyde O’ndan bir iz görmüş gönlü O’nun ilmiyle süslemiş, O’nu yar edinmiş kimse mükâfat sahibi olacaktır. Mektupta İmam Efendi din üzere yaşayan insan-ı kâmil ve bihaber insan arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Bu fark idrak eden kullar için büyük bir kurtuluş yoludur.

“Ma’lumunuzdur ki, insan âdât-ı nâsa bakarak ve dünyaya inhimâk ederek (dalarak) kalbini telvîs etmiştir (kirletmiş ve bozmuştur). Her ne kadar kalb, nazargah-ı ilâhi ise de, böyle mâsivâ ile me’luf (alışılmış) ve meşgul olduğundan gönlünü tahrîb etmek derecesini bulmuştur. Virân olmuş veyahud olmaya yüz tutmuş olan bir hâne nasıl tâmire muhtaç ise, kasvete mahkum olmuş kalb de, zikrullah ve ma’rifetullah ile mâ’mure muhtaçtır. Bu gayretten kaçınan kimselerin istidâdı zayi’ olmuştur, bilinmelidir”(Mektubat, II: 353)

Erzurûmî, Besnî’de bulunan İhvân-ı kirâm’a yazdığı mektupta da yine gaflete gark olan insanın bahsini mevzu edinmiştir. Yüce Rab insana maddiyatın dışında uhrevi özelliklere sahip bir gönül ihsan etmiştir. Bu gönül Yüce Allah’ın tecelli edeceği

mekândır. İşte bu mekân İlahi olması sebebiyle temiz tutulmalıdır. Ancak Hak sırrına mazhar olamayan kul o mekânı zelil ve perişan etmektedir. İşte böyle bir hâl üzere olan kul gönlünü temizlemek için Allah'a yönelmeli ve gafletten uyanmalıdır. Aksi takdirde kul gönlü gibi perişan ve zelil olacaktır.

Osman Bedrüddîn Hazretleri insanın meylini sohbetlerinde şu şekilde ifade etmiştir: *“Gerek hayırda gerek şer’de meyl iki türdür: 1. Adî meyl, bunun pek ehemmiyeti yoktur. Ufak bir mücahede ve muhalefetle geçer gider. 2. Şiddetli meyl, asıl insanı zorlayan, ısrarlı olan, insana o şeyi yaptırmadıkça yakasını bırakmayan bu meyl tehlikelidir. Asıl dikkat olunacak ve kendisiyle mücahede olunacak meyl, işte musır olan bu meyildir. Şer hususunda bu meyle tabi olmak helâk ve hüsrânı mucibtir. Hayır’da ise böyle bir şey makbuldür.”* (Sohbetler, I: 72)

Erzurûmî insanın meylini sadece hayır üzere olduğunda şiddetli meylin kabulünü makbul görmüştür. Aksi takdirde bu meyl insanı felakete sürükleyen nefsanî isteklerle dolu olabilmekte ve kalbî duyguların ölümüne sebep olabilmektedir. Özellikle insanın şerî düşüncelerle hareket etmesinde şiddetli meylin insanı hüsrana uğratması kaçınılmazdır. Adî meyl ise bunun dışındadır. Bu meyili Erzurûmî pek ehemmiyetli bulmaz.

“Cenâb-ı Hakk bütün insanları mükerrem olarak halk buyurduğu şübhesizdir. Fakat, kafirler şirk ve küfürleriyle bu mükerremiyetlerini zayi etmişlerdir. Onlar a’dây-ı İlâhi sırasına geçmiş ve hizb-i Şeytan’dan olmuşlardır. Bu mükerremiyet ancak mü’minlere mahsus ve münhasır kalmıştır.” (Sohbetler, I: 309)

Yüce Allah insanı bütün güzel huy ve vasıflarla donatmış olara güzel suretler giydirmiş ve her insanı temiz ve pak dünyaya göndermiştir. Bu insanlardan bir kısmı Yüce Rabb’in ona verdiği bu lütfâ gece gündüz şükretmiş ve sadece Allah’ın yolunu seçmiştir. Bu kimseleri ise Allah Teâlâ cennetle müjdelemiştir. Bir diğer kısım insanlar ise yaratılış tabiiyetlerinin farkında olmadan bilişsizce yaşamakta ne zikir ne de fikirlerinde Allah yoluna yaklaşmamaktadır. Bu kısım insanlar ise ziyanda olan kimselerdir. İşte bu insanları da Yüce Allah cehennemle cezalandıracağını âyet-i kerîmelerde açıkça buyurmuştur. İmam Efendi, sohbetlerinde asıl mühim mesele olan insanı sıklıkla ele almıştır. Müridlerinin şeytan hizbinden uzak kalmasını ve mükerrem bir şekilde Hakk’a kul olmasını tenbih etmiştir.

Yüce Allah insanı en güzel şekilde yarattığını ayet-i kerimesinde buyurmuştur. Yine Hazret-i Peygamber hadis-i şeriflerinde insana verilen önemi açıklamıştır. İnsan mahlûkatın en şerefli ve en kıymetlidir ki Hazret-i Peygamber insan suretinde yaratılmıştır. İmam Efendi de insan mevzuna sıkça değinmiş ve insanın dünyaya gelmesinin asıl gayesi üzerinde durmuştur. Her insanın bu idraki her an zihninde taşınması ve bu idrak üzere hareket etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde insanlığın sonu hüsrana olacaktır.

3. 6. İNSAN-I KÂMİL

Tasavvuf ilmi insanı ahlak ve takva yönünden geliştirerek onun ilahi sırlara ermesini sağlayan bir ilimdir. (Uludağ, 1990: 41) Bu ilim kitabî değil irfanî bir ilimdir. Allah aşkını gönlüne nakşeden her kişi bu ilme müdahil olabilmektedir. Tüm kâinatın tek yaratılış gayesi insandır. İnsanın yaratılış gayesi ise Yüce Allah'ı tanımasıdır. İnsan kendisini tanıyıp bilmeli ve Rabbine yönelmelidir. Rabbini bilen ve O'nun yolunu takip eden kişi vahdet hakikatine erecek ve "kemâl" mertebesi doğrultusunda ilerleyecektir.

Tasavvufta asıl amaç insanın bu dünya nimetlerinden sıyrılarak asıl yâr olan Allah'a vuslat arzusudur. Bu vuslat ise seyr u sülûk adı verilen yoldan geçmektedir. (Türer, 12-14) Bu yol kişiyi kemalata erdiren çetin bir yoldur. Bu yolda Allah'tan başka her şey terk edilir. Bu sebeple bu yola çok kişi müdahil olmuştur ancak muvaffak olan o denli çok değildir. Öncelikle kişinin bu yol üzere nefsinin terk edilmesi gerekmektedir. Kişinin nefsinin terk edilmesi oldukça zor bir sınavdır. Dünyaya ait maddi ve manevi her türlü şeyin terki kişiyi kemalata götürmektedir.

İnsan-ı kâmil, İslamiyet'teki Allah'a yakın olan örnek insandır. Hazret-i Peygamber kâmil zatların en güzel emsalidir. Her kişi O'nu örnek alarak yaşamalıdır. Tasavvuf ehli olan her kişi insan-ı kâmil olmak için ibadet ve taatte bulunur. Kemalat mertebesi dercelidir. Bu dereceye erişebilmek için mürid dünyaya ait her şeyi aklından ve gönlünden çıkararak Yüce Allah'a yönelmelidir."Elhasıl insân-ı kâmil, cemâl-i Kainatın ziyenidir, bâis-i devam ve kıvamıdır. Bunlar daire-i insâniyetlerini devr ve ikmal etmişlerdir. Bir buğday danesi kendisi gibi bir buğday danesi daha yetiştirirse o dane daire-i kemâlini devir ve ikmal etmiş olur. İnsanın da böyle olması lazımdır. Hiç

olmazsa kendi dâire-i kemâlini devir ve ikmâl etmiş olmalıdır. Şayet kendi gibi birçoklarını da yetiştirirse o daha a'lâdır.”(Sohbetler, I: 244)

Osman Bedrüddin Erzurûmî kâmil insan mevzusuna çokça yer vererek müridlerini bu yolda eğitmeye gönül veren bir zâttır. O insan-ı kâmilî nasıl ki insanın üzerinde benler/noktalar vardır işte öyle kâinatın noktası olarak teşbih etmiştir. Kâmil zatların elzemliği üzerinde durarak böyle kimselerin diğer insanları da kemâl mertebesi doğrultusunda yetiştirmesi gerektiğini söylemiştir. İnsan dünya hayatı boyunca işlediği amellerle ahrette mükâfatlandırılacaktır. Bu amellerden birinin de kâmil insan yetiştirme olması onun ahiret hayatında da güzel amelinin devam etmesine vesiledir. Erzurûmî mürşidliğe övgüde bulunarak insanları bu yolda bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

“Evet İnsân-ı kâmile olan ihtiyacımız muhakkaktır. Bunda şübhe yoktur fakat O’nu bulduktan sonra O’nun evâmirine, ahval ve efâline son derecede tebeyyet etmeliyiz ki bu arayış ve buluştan maksud ve gâye olan ifâza (feyz almak) ve istifâza (ilim, irfan ve manevi zenginlik kazanma) mümkün olabilsin” (Sohbetler, I: 246)

Erzurûmî bir mürşide intisab ederek Hakk yolu üzerine ömrünü sürdürmüş bir zâttır. Onun mürşidinden edindiği ulvî bilgiler manevi haller kemâl mertebesine ulaşmasına vesile olmuştur. Bu sebeple kendisi de müridlerine mürşid olmayı gönî bir vazife edinmiştir. Yukarıda yer verilen sohbetinde de müridlerine kâmil bir zâta tâbi olmayı ve ondan manevi merhalelerde faydalanmayı tavsiyede bulunmuştur. Bu manevi merhaleler insanın ilim, irfan ve manevi zenginlik kazanmasını sağlayacaktır.”*Her asır için, her vakit için Cenâb-ı Hak bir tercümanı hakiki, yâni bir insan-ı kâmil halk buyurur; ta ki bu zât, tevfiyat ve hidayet-i hassa yollarını ve insan-ı kâmil’e yetişmenin usulünü tarif etsin ve yetiştirsin. Ve hiçbir velinin işinin bir diğerine benzemesinin ihtimali yoktur. Gerçi cümlesinin muradı ve dâ’vetlerinin hakikati birdir. Fakat meratib ve usul muhtelifdir” (Sohbetler, II: 221)*

Yüce Allah insanları yaratmış ve başıboş bırakmamıştır. Her topluluğa bir uyarıcı ve örnek bir insan göndermiştir. Kimi zaman bu uyarıcılar reddedilmiş kimi zaman da tebeyyet nazarında görülmüştür. Yüce Allah en mübarek mahlûkat olarak Hz. Peygamber’i yaratmıştır. Hz. Muhammed(s.a.v) örnek bir insân-ı kâmidir. O’nun vefatından sonra ise birçok büyük zât yetişmiş ve O’nu örnek alarak Hak yolunda insanlara seslenmiştir. Erzurûmî bu insanların her devirde olduğunu hakikatlerinin bir

ancak yollarında farklılıklar olduğunu ifade etmektedir. İmam Efendi işte bu büyük zâtları tanımanın ve onlara tâbi olmanın önemi üzerinde durmaktadır. Çünkü bu büyük zâtların hepsi hakikat yolunda birleşmekte ve tek bir amaca hizmet etmektedirler. Netice itibariyle hepsi Hz. Peygamber yolunu tutan kimselerdir. İmam Efendi işte böyle insan-ı kâmil kimselere tâbi olmanın, hatta insan-ı kâmil olmanın gerekliliği üzerinde durmuştur.

“Hz. Allah (c. c.) nasıl olsa kendisine bir mir’at halkeder. Bu künbed-i devvâr ademsiz durmaz. Güneş insan-ı kâmilsiz doğmaz, Halifetullahsız bu dünya bu yer ve bu gök bir an kâim olamaz. Madem ki henüz kıyamet kopmamıştır, Çin de Hint de de olsa, herhangi bir kâfir memleketinde de olsa, Allah kendisine bir âyine düzer. Yalnız ne var ki o zaman ni’met bizim elimizden gider. Artık düşün ki ne idik ne olduk ve ne olacağız? Neyi kazandık ve neyi kaybettik? İnsân-ı kâmil’e ulaşmak fırsatı elverdi ise, artık ondan bir lahza da olsa ayrılmak mümkün değildir. İnsan kendisindekini kabul yani kendisinin Allah’a vuslat edebileceğine iman etmelidir” (Sohbetler, I: 366-367)

Allah Teâlâ insanları kendisini tanımaları, kendisine iman edip ibadet ve taâtte bulunmaları için yaratmıştır. Bu kâinatın yaratılış sebebidir. Erzurûmî yaratılış sebebini idrak ederek bu doğrultuda hareket eden bir zattır. Yukarıda yer alan sohbetinde de kâinatta gerçek bir mü’min kulun her vakit olacağını, kıyamet kopana dek Yüce Allah’ın her nerede olursa olsun bir mü’min kulu yaratacağını ve bu dünyayı kâmil insansız bırakmayacağını söylemektedir. İnsanın görevi de işte bu kâmil insana ulaşarak tâbi olmasıdır. Kemâl sahibi zât Hakk’a vuslat yolunda چراغ gibi aydınlatıcıdır. Bu aydınlıkla insan Allah’a ulaşabilecek ve dünyaya gönderiliş amacını yerine getirebilecektir.

“Evet, emrâz-ı zâhiriyyenin def’i için nasıl ki bu böyledir; yâni esbâba tevessül lazımdır, doktora ve ilaca ihtiyaç vardır; işte bunun gibi emraz-ı bâtinîyye için de esbâb’a tevessüle ihtiyaç vardır ve bu muhakkaktır. Hususiyle emrâz-ı batınıyye, emrâz-ı zâhiriyyeden çok daha mühlik (helâk edici) ve sâridir, doktor-ı ilahi ise evliyaullah’dır, insan-ı kamillerdir. Bunlara müracaatla batınî illetlerimizi tedavi ettirmeliğimiz ehem ve elzemdir. Tâ ki o vücuddan murad ve maksud-u ilahi bilinsin ve bulunsun” (Sohbetler, II: 20-21)

Erzurûmî insanın hastalığının maddi ve manevi boyutu olduğunu sohbetlerinde dile getirmiştir. Maddi hastalık ilaç ve doktorla nihayet bulmaktadır. İmam Efendi manevi hastalık için de yine aynı çareleri elzem görmüştür. Ancak burada görülen hastalık maddi olmadığı gibi ilaç ve doktorun da maddi olmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Manevi hastalıkların çaresi Evliyaullah ve insan-ı kâmillerdir. Bu büyük kimseler insanın kalbinde vuku bulan batınî hastalıkları tedavi etmeye yardımcı olmakta ve insanı kalbî illetlerden kurtarabilmektedir. Bu sebeple bu zâtlar hayatımızda mutlaka olması gereken kimseler olarak zikredilmiştir.

“Evet, insan-ı kâmilî kabul etmeyelim, beğenmeyelim, ona tenezzül etmeyelim. Bunların hepsi güzel, amma onu kabul etmemek aynen Peygamberî ve Allah’ı kabul etmemek demektir. Buralarını iyi düşünelim, ona göre iş yapalım. Yoksa sonra başımıza gelenler gelir”(Sohbetler, II: 192)

Osman Bedrûddîn Erzurûmî her vakit insanın bir mürşide tâbî olması üzerinde ısrarla durmuştur. Bu mürşidin ise gerçek bir insan-ı kâmil olması gerekmektedir. Kimi insanlar yaratılış sebebinin idrakinden habersiz yaşamakta kimileri bunun farkında olup bir mürşide bağlanmayı reddetmekte kimileri de insan-ı kâmil ile mutmain olmaktadır. Bu kimseler amelleri doğrultusunda her kul gibi karşılığını alacaklardır. Erzurûmî, sohbetlerinde sözü edilen ikinci kısım kimselerden bahsederken düştükleri yanlıştan bahsetmektedir. Bu kimseler insan-ı kâmilî reddederek Allah ve Peygamber’î de kabul etmemektedirler. İmam Efendi bu doğrultuda yaşayan kimseleri uyarmakta ve güzel iş yapmaya çağırmaktadır.

Tasavvufun gayesi gönlü Allah muhabbeti ile doldurmaktır. İnsanın kemalat mertebesine erişmesi tasavvuf ilmiyle mümkündür. İslamiyetteki örnek insan, insan-ı kâmidir. Bu mertebe tasavvuf ilmindeki en güzel mertebedir. Osman Bedrûddin Erzurumî de insan-ı kâmil konusuna değinmiş ve müridlerini bu amaç üzere yetiştirmiştir. Yaşamının asıl amacı insanın kemale ermesi Allah’tan başka her şeyi terk etmesidir. Erzurumî bu idrak üzere kimi zaman kemale ulaşma hakkında kimi zaman da insan-ı kâmilin özelliklerine yer vererek öğütlerde bulunmuştur. Çünkü kulun kurtuluşu bu hal üzere olacaktır.

3. 7. TAKVA

Tasavvuf ilminde yer alan konulardan biri de takvadır. Kişinin takva sahibi olabilmesi için birçok mertebeyi aşması ve dünyaya ait maddi ve manevi âlemi terk etmesi gerekmektedir. Takva; Allah'tan korkma ve Allah korkusuyla dinin emrettiği şeylerden kaçınma anlamına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 1028) Takva sahibi zatlar dinin emirlerini birebir yerine getirmeye çalışan ve nefsi arzularından tamamen arınan kişilerdir. Bu zatlar Allah'ın emirlerini yerine getirmek üzere yaşamlarına devam eden kimselerdir. Gönüllerinde yalnızca Allah vardır ve Allah'tan başka hiçbir şeye önem vermezler.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de insanlara takvayı teşvik etmektedir. Yine Hazret-i Peygamber takva üzere yaşamıştır. Osman Bedrüddin Erzurûmî de takva sahibi bir zattır. Ona göre takva yüce bir mertebedir ve bu mertebeye ulaşmak derecelerele mümkün kılınmıştır.”*Her şeyin mertebeleri olduğu gibi, takvâ için de mertebe ve dereceler vardır: 1. Amellerde takvâ; 2. Hâllerde takvâ; 3. Sırda takvâ. Amelde takvâ sahibi olanlar Cennete giderler. Hâllerde ve ahlâkta takvâ edenler, Cennet'ten ileri gitmeye mevaffak buyurulurlar. Sır'da takvâ edenler ise doğrudan Hz. Allah'ın zâtına giderler.*”(Sohbetler, I: 53)

Her kul Allah katında yaptığı amelin karşılığını alacaktır. İmam Efendi iyi amelde bulunan kimselerin cennetle mükâfatlandırılacağını dile getirmiştir. Hallerde ve ahlakta takva konusu amelde takvadan bir adım öndedir. Kişin hal ve ahlakında takvalı oluşu onun amelinin de iyi olduğunun isbatıdır. Üçüncü mertebe olan sırda takvalı olmak her kişinin ulaşabileceği bir makam olarak görülmemektedir. Her iki mertebeyi de içinde barındıran sır takvası takvaların en üst dercesidir. Burada “sır” olarak ifade edilen takva “Allah” takvasıdır. Allah'ın sırrına erişen o sırrın mahiyetini anlayan büyük zatlar bu makama erişebilmektedir.

“Hakîkaten, gerek Kur'ân-ı Azimüşşana ve gerek hadis-i şerifeye çok dikkat ediyorum. Hep takvayı emir ve tavsiye buyuruyorlar. Demek bize en ziyade lâzım olan şey takvâ'dır. Takvânın ise birçok mertebeleri vardır. Kavilde, filde, ahlâk'da, ahvâl'de, zâhir'de bâtın'da ittikâ etmekliğimiz lâzımdır ki hakikat-ı takvâ'ya vâsıl olalım. Hâkikât-ı Takvâ ise Allah'ın gayrisinden tamamen ve mutlak kesilmektir. Âmâl-i sâlihât, zikir ve fikir ittikâ'nın ilk basamağıdır. (Sohbetler, I: 301) “

Osman Bedrüddîn Erzurûmî insan için en elzem şeyin takvâ olduğunu ifade etmiştir. Yukarıda yer verilen sohbetinde takvânın birçok mertebesi olduğunu söylemiştir. Bu mertebeler neticesinde insan ancak takvâ sahibi olabilmektedir. Gerçek takvâ sadece Allah'ı bilmek ve Allah dışındaki her şeyden uzak durmaktır. İnsanın bir anda tüm dünyayı geride bırakarak sadece Allah'a yönelmesi günümüzde az vukubulan bir durumdur.

Takva; her an Allah huzurundaymışçasına yaşama, ibadetleri yerine getirme, Allah sevgisini her şeyden üstün tutma, dünya hayatını reddederek ahiret hayatını tercih etmektir. Her kulun takva üzere yaşaması gerekmektedir. Nitekim Yüce Allah Kur'an'da kullarının takva üzere yaşamalarını buyurmuştur. Erzurumi de insan için en elzem şeyin takva olduğunu söylemiştir. Çünkü takva bir nevi zırhtır. Nefsin ve şeytanın her türlü istek ve oyununa karşı takva kişi korumakta ve yanlışlardan alıkoymaktadır. Bu sebeple her kulun takvalı olması en güzelidir.

3. 8. TARİKAT

Tarikat, kelime olarak Allah'a ulaşma arzusuyla tutulan yol, tasavvufi meslek anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 1034) Tarikat kavramı bir metod niteliğindedir. Mürid adı verilen kişinin şeyh denilen bir kılavuz gözetiminde Allah'a ulaşmak için takip ettiği yol bir nevi metoddur. (Cebecioğlu, 2004: 628) Osman Bedrüddin Erzurûmî tarikat ehli bir zattır. Onun tarikat anlayışı İslam üzere sabit ve şeri hükümlerle uygun olarak teşekkül etmiştir. Hz. Peygamber ve O'nun sünneti tarikatte rehberdir. Bu mukaddes rehber ile Hakk'a ulaşmak en güzel ve kolay yoldur.

Erzurûmî sohbet ve mektuplarında tarikate çokça yer vermiştir. Her insanın mutlaka bir tarikate dâhil olmasını ve bir mürşide intisab etmesini gerekli görmüştür. Bu konunun ısrarla üzerinde duran Hafız Efendi insan-ı kâmil olma yolunda bir tarikat ve bir mürşidi elzem ve efdal görmüştür. Bu dünya insanın heva ve isteklerine hizmet edecek nitelikte şeytanın tuzaklarıyla doludur. İnsan ise bu dünyaya Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmek ve O'nu tanıyıp bilmek üzere gönderilmiştir. Hakk'a ulaşma yolunda dünya ve masiva büyük bir tehlikedir. Ancak tarikat Hak yolunda bir yoldaş bir kılavuzdur. Mürşidinin sözünden çıkmayan sâlik Hakk'a ulaşmada mutmain olmaktadır. Ancak tarikat yolunu terk eden kimseler bu dünyanın ve şeytanın tuzağına düşerek her

iki dünyasını da perişan etmektedir. Bu sebeple Erzurûmî çevresindeki insanları sürekli uyararak tarikate intisab etmelerinin onlar için efdal olduğunu dile getirmiştir.

“Bu kemâl mürşide ittiba’ ve hizmetle olur. Ehl-i Hakk ve bu hakikatin musahabet ve mücalesetiyle(birlikte olma ile) bu devleti bulan bulur.” Cemiyet gibi ni’met, tefrika gibi azâb yoktur denilmiş” ve “sabreden zafere erişir” buyurulmuştur. Hayriyyet cem’iyyettendir. Her taraftan ihvanımız bu cihetle cem’ olmaktadır. Sizin de bulunmanız Cenab-ı Câmi-i müştakinden niyaz olunmaktadır”(Mektubat, II: 32)

Erzurumî Mes’ud ve Şevkî ve Yusuf Efendi Hazeratına yazdığı mektubunda insan-ı kâmil olmanın özelliklerini anlatmaktadır. Kemale erişmek için hizmet etmenin şart olduğunu dile getirir. İmam Efendi’nin burada da tarikate vurguda bulunduğu görülmektedir. Cemaat büyük bir nimet olarak görülürken ayrılıklar azap olarak nitelendirilmiştir.

“Tarikat’a gelince, o da yine vuslatın sebep ve âmillerini tevhîd eder ki bunlar da: devamlı fikir ve zikir, ahlâk-ı ilâhiye ile ahlâklanmak, Kur’ân-ı azîmüştân’da mâ-i mevsûle ile kendisine işaret buyrulan, insan-ı kâmile mülakat ve vuslat ve ona tam bir muhabbet ile tâbi olmaktır.” (Sohbetler, I: 68)

İmam Efendi tarikat meselesine önemle eğilmiştir. Tarikatın gerçek yâr olan Allah’a erişmede bir vasıta olduğunu söyleyerek mutlaka her insanın tarikatte bulunmasını elzem görmüştür. Hak din İslâm üzere teşekkül olan tarikatler insanlara bir kurtuluş vasıtası niteliğindedir. Sâlik kimse bulunduğu tarikatla mürşidinin yardımıyla kalbini temizleyecek ve oraya gerçek sahip olan Allah’ı yerleştirerek gayrısını def ü ref edecektir. işte bu da insanın kurtuluş çaresidir.

“Tarikate intisabdan murad ve maksad ise insanın nefisten ve onun esaretinden kurtulmasıdır. Ne zaman ki nefsimizle oluruz ve ona muvâfat ederiz, her ayıb ve her hatayı irtikâb artık bizim için kaçınılmazdır. İnsanın yalnız başına ve kendi kendisine nefsinden kurtulmasına ise imkân yoktur. Behemehâl bir tarikat ve o tarikte bir mürebbi lazımdır ki insan nefsinin tezkiye’ye ve evâmîr-i İlahiyyeyi kabul ve ifaya muvaffak olabilsin. Böyle olmazsa nefsin ıslahı gayr-ı mümkündür. Nefis de ıslah olmadıkça ve biz onun kötülüklerinden yakamızı kurtarmadıkça Hz. Allah’a layık ve vasıl olmamız mümkün değildir” (Sohbetler, I: 341-342)

Her insan yaratılış itibariyle nefsânî duygulara sahiptir. Yüce Allah insanı nefsinden uzak kendisine yakın olması için yaratmıştır. Bazı kimseler bu duygulardan kendisini arındırmakta bazıları ise tamamen bu duygulara esir olmaktadır. Nefs insanı ateşe sürükleyen en büyük düşmandır. Bu düşmanı alt ederek yenmek ve kalbi tüm nefsânî duygulardan arındırmak kolay değildir. Bunun için sağlam bir kalp, mutmain bir iman ve temiz bir gönül gerekir. Bununla birlikte kişinin sâlih amel sahibi olması ve ibadet ü taatinden ödün vermemesi gerekmektedir. İşte tüm bunlar son zamanlarda içinde bulunduğumuz fitne kazanı olan dünyada zor elde edilen hatta kimi zaman elde edilmesi mümkün olmayan vasıflardır. Tarikatler ise Allah yolunda insanların bu vasıflarını kazanmasını kolaylaştıran yollardır. Erzurûmî tarikate büyük önem vermiştir. Kendisinin bir Ehl-i tarikat olması örnek niteliktedir. İmam Efendi bir kimsenin tarikate intisab etme nedeninin nefis ile mücahede ve mücadele olduğunu söylemiştir. İnsan en büyük düşman olan nefisle mücahede tek başına üstün gelmesi imkânsızdır. Bu galibiyet için mutlak surette tarikate intisab ve bir insan-ı kâmile tâbi olunması gerekmektedir. Aksi halde nefis ıslah olmayacak ve Allah'a vuslat gerçekleşmeyecektir.

“Tarikat silsilesini bilmek her müride vâcibdir. Çünkü bir silsileye bağlı olmayan sâlike “lâkayd” deniyor ki ona tarikatın menfaati dokunmaz. Şeyhimiz Şeyh Saminî Hazretleri silsilede otuz üçüncü ve müceddidlikte de sekizinci müceddiddir ki (sâminî) ünvanı bunu gösterir. Gerçi bu ünvanı daha başka sırlar ve hikmetler de vardır.” (Sohbetler, I: 59)

İmam Efendi tarikat mevzusundan bahsederken silsilenin bilinmesi gerekliliği üzerinde de durmuştur. Erzurûmî, bağlı olduğu silsileyi bilmeyen bir sâliğe tarikatın faydasının olmayacağı görüşündedir. Kendi tâbi olduğu mürşidi Şeyh Saminî Hazretleri'nin silsilede yerini bildirerek unvanlarda gizli sırların olduğunu ifade etmiştir.

“Bir konuda şeriat eşitlik emreder, tarikatta ise; ihvânını, Muhammed ümmetini kendi nefisine tercih lazımdır. Hatta Hz. Ebubekir (r. a.) efendimiz ve diğer bazı büyük şahsiyetler: “Yâ Rabbî, Sen benim vücudumu o kadar büyük, o kadar büyük yap ki Cehennemi doldurayım da; bütün mahlûkatın yerine beni yak, onlar kurtulsunlar” diye tazarru ve istirhamda bulunmuş ve bu büyüklükleri ile bütün mahlûkattan üstün olmuşlardır.” (Sohbetler, I: 64-65)

Hafız Efendi şeriat ve tarikatı mukayese ederek tarikate tâbi olan gönül ehli kişilerin ulviliğini Hz. Ebubekir ile verdiği emsalle işaret etmiştir. Tarikat gönlü genişletmekte kişiyi ulvileştirmektedir.

Tarikat, kişilerin Allah'a ulaşmasını sağlayan bir yoldur. Osman Bedrüddin Erzurûmî tarikat mevzusuna çokça değinmiştir. Kendisi de bir tarikat ehli olan Erzurumî kişinin tek başına Allah'a ulaşmasının mümkün olmadığını ancak tarikatle mümkün olabileceğini dile getirmiştir. İmam Efendi tarikata müdahil olmayan kişinin boşlukta olduğunu, nefsin ve şeytanın bu kişiyi kolaylıkla kandırabileceğini ve yanlışla sürükleyebileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple her kişinin tarikate bağlanmasını öğütlemiştir.

3. 9. NAKŞİLİK

Nakş; yağlı boya veya sulu boyayla duvarlara tavanlara yapılan süsleme sanatıdır. (Devellioğlu, 2005: 802) Nakş-bendî ise; ressamlık, dokuma sanatının yanında Şeyh Muhammed Bahâüddin Nakşibend'in tarikatına girmiş kimseye verilen addır. (Devellioğlu, 2005: 803) Nakşibendîler, Allah aşkını gönlüne nakş eden kimselerdir. Bu anlayış bir din veya mezhep değil Hz. Peygamber'e bağlı dini yaşama şeklidir. Nakşibendîlik bir tarikat anlayışıdır. Bu sebeple kendi içinde kuralları ve prensipleri vardır.

Osman Bedrüddin Erzurumî Hazretleri şeyh-mürîd ilişkisiyle kendisini geliştirmiş bir zattır. O da birçok veli zat gibi Allah aşkını gönlüne dolduran bir kimsedir. Nakşibend tarikatına mensuptur. Bu tarikat anlayışında önce mürîd olmuş daha sonra Allah aşkını gönlüne nakış nakış işleyerek mürşidliğe yükselmiş ve mürîdlerine faydalı olabilmek için ömrünü bu yola adanmıştır.

Erzurûmî, sohbetlerinde bağlı olduğu tarikatın özelliklerine çokça yer vererek mürîdlerini yetiştirmiştir. Onların yanlışla düşmemesi için kimi zaman uyarılarda kimi zaman da öğütlerde bulunmuştur. *"Biz Nakşibendî'yiz nakş'a bend olmayız. Yani Nakkaş'ın huzurunu gönlümüzde nakş'a çalışırız"* (Sohbetler, II: 65)

Osman Bedrüddin Erzurûmî Nakşibendî tarikatına gönül vermiş bir zattır. Müntesibi olduğu bu tarikattan her dem övgüyle bahsetmekte ve mürîdlerini tarikat

üzerine eğitmektedir. Onun tek gayesi ömrü boyunca Yüce Allah'ın cemalini gönlüne nakşetmek ve bundan gayrısını gönül ayinesinden silip atmaktır. Sohbetlerinde Nakşibendî olduğunu, bu tarikatın Allah aşkının gönle nakşında asla engel olmayacağını aksine Yüce Allah'ın huzurunu gönüllerine nakş etmek için yaşadıklarından bahsetmiştir.

“Tarîk-ı Nakşî elzem ve eshel-i tarîktir. Sâlikleri şaşmaz ve yolda kalmaz. Bu yolun sâliklerinde ma’rifetullah ve Ulûm-u Rabbâniyye gâlibdir. Ve Cemâl-i Îlâhi'den alınacak lezzet, insanın marîfeti nisbetinde olur. Ma’rifetsiz Lezzet-i Cemâl olamaz.”
(Sohbetler, II: 66)

Erzurûmî kişi için en elzem durumun bir tarikat olduğunu söylemektedir. Kişi ancak bir tarikat üzere olduğunda yoldan şaşmayacak ve Allah'a vuslata nail olacaktır. Ancak bilindiği üzere her insan farklı bir yol farklı bir düşünce farklı bir görüş taşımaktadır. İmam Efendi ise Nakşibendî tarikatına dikkat çekmiş ve bu tarikatın doğruluğunu her sohbetinde dile getirmeye çalışmıştır. Bu tarikat doğru yol üzere inşa edilmiştir. Bu tarikatın sâlikleri dosdoğru kimselerdir. Onların nefisleri mağlup olmuş gönülleri ma’rifetullah'a yönelmiştir. Ma’rifetullah ise kişinin maneviyatının derecatında gizlidir.

“Bizim nakşilerin eşya ile bir alış-verişleri yoktur ve başlangıçta eşyanın hakikatini anlamayı tavsiye etmezler. Bunlar ancak, Ahlak-ı ilahi ile tahalluku ve “Gönül”de Huzûrullah'ın takarrur ve temekkününü tavsiye buyururlar ki bu sır'a âşinâ olan, bu yolla (evlâ bi't-tarîk) eşyadaki sırda da vakıf olur ve bunun da hakkına ve edebine riâyetkâr bulunur”(Sohbetler, II: 66)

Hâfız Efendi sohbetlerinden birinde Nakşibendî tarikatına tâbi olan kimselerin özelliklerinden bahsederken aslında Allah'a ulaşmada en doğru yollardan birinin bu tarikat olduğuna işaret etmiştir. Bu tarikata intisâb eden Nakşiler dünyalık olan maddiyatla ilgilenmemekte ve etrafındakilere de dünya malına dair tavsiyelerde bulunmamaktadırlar. Onların tek istekleri gönüllerine Allah'ı yerleştirmektir. Gönlünü Allah aşkıyla dolduran kimse ise dünyaya ait tüm maddiyatın sırrına ermekte ve ilgi göstermemektedir.

3. 10. MÜRŞİD-ŞEYH

Mürşid kelimesi; irşad eden, doğru yolu gösteren, gafletten uyandıran, kılavuz, anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 735) Her tarikatta olan şeyhlik mertebesi en bilgili kişinin diğerlerini yetiştirmesi şeklinde gelişmiştir. Nakşibendilik'te bağlılık tarikatın özüdür. Bu sebeple mürid-mürşid arasındaki ilişki farklı boyutta yaşanmaktadır. Mürid için mürşidi her şeyden değerlidir. Mürşidleri diğer insanlardan ayıran özellikler vardır. Mürşidliğe gönül veren kimsenin öncelikle kemâl sıfatları ile donanmış olması ve dünyevi sevgiyi bertaraf etmesi gerekmektedir. Bunun yanında farz ibadetleri kâfi görmeyerek nafil ibadetlerle vaktini güzelleştiren, nefesine hükmedebilen, Hazret-i Peygamber'in ahlâkıyla yaşayan bir zat olmalıdır. (Yılmaz, 2001: 91) Aksi takdirde diğer insanlardan farkı yoktur.

İmam Efendimürid-mürşid arasındaki ilişkiyi çok iyi bilmektedir. Mürşidinin ona sağladığı ilmî katkıların farkında olarak o da kendi müridlerine mürşidlik yapmış ve mürşidlik üzerine sohbetlerde bulunmuştur.”*Büyüklerimiz: “İmâm’ı olmayanın imâmı Şeytan ve mürşidi olmayanın mürşidi de gene Şeytandır” diyorlar. Müslümanlar da: “Bu nasıl söz? Bizim imâmımız yok mu? İmamımız Peygamberimiz’dir, Kur’an-ı Mübîn’dir” derler, fakat gene de nefse hevaya ve şeytana tâbî olurlar*”(Sohbetler, II: 114)

Yüce Allah her topluluğa her dönemde bir uyarıcı ve örnek kimse göndermiştir. Bunlar Hz. Peygamber ve Kur’an-ı Kerim’dir. Ancak insanlar içinde sahip oldukları heva ve istekler neticesinde yanlışlara gark olmakta ve ömürlerini zâyî etmektedirler. İşte mürşidler böyle durumlar için kendisini yetiştirmiş gönül ehli kimselerdir. Mürşidi olmayan kimseye yol gösteren şeytandır. Heva ve istekleri doğrultusunda şeytan insanı perişanlığa sürükler. Mürşide intisab eden kimseler ise şeytandan uzaklaşmakta Yüce Allah’a giden yolda onu kendisine rehber edinmektedir. Bu sebeple mürşidlerin görevi önemlidir ve her kişinin mürşid edinmesi elzem görülmüştür.

“İşte Tarîkât-ı Aliyye-i Nakşibendiyyenin güzel yönlerinden biri de budur. Onlar zahiren halk arasında bulunur ve halk ne iş görürüse onlar da o işi yapar ve o işi görürler. Zâhirdeki ibadet ve taatleri de halkın ibadet ve taati gibidir. Fakat gerek zahiri gerek diğer işlerde batınen Hak ile Mevlalarının huzuru ile olur ve O’ndan gaflet etmemeye çok dikkat ve itina ederler. Bir taraftan da li-vechillâh alâik ve avâik’dan

kalblerini tahliyeye himmet ederler. Tahliyesiz (boşaltma) tahliye(süsleme) olmaz. Nasıl ki doktorlar perhizden sonra tedavi ederler. Aynıyla tahliyeden sonra tahliyeye geçilir. Fakat bunu insan kendi başına yapamaz. Mutlaka bir kâmile, bir mürşide bir muarriife ihtiyaç vardır. Ve o ma'ruf Mürşidin feyiz, nazar ve himmeti inzimam etmeli ki, sâlik işini nihayete erdirebilsin”(Sohbetler, II: 383-384)

Hafız Efendi tarikattaki ibadetlerden bahsederken tarikatının kolaylığına da dikkat çekmek istemiştir. Bu tarikat ehli ibadet ü taatte diğer kimseler gibidir. Tek farklarının Allah'tan gaflet etmemeye aşırı derecede itina göstermeleridir. Erzurûmî kalbi bir kaba teşbih ederek dolu bir kabın içine daha fazla şey sığamayacağını bunun için öncelikle boşaltılması gerektiğini söylemektedir. Kişi kalbine Allah'ı yerleştirmeden önce dünyaya dair ne varsa nefis ve hevalarını da bir kenara bırakarak kalbinden uzaklaştırmalıdır. Bu ise kişinin tek başına üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Bir mürşid vasıtası ile kişi kalbinden maddiyatı çıkarabilmekte ve asıl sahip olan Allah'ı kalbine yerleştirebilmektedir. Bu sebeple mürşid kişinin en büyük yardımcısıdır.

“Şeyh Efendimiz şöyle buyururlardı: “Şeyh, müridle Cenâb-ı Hak arasında merdiven gibidir. Nefsdan Evc-ı Rûha terakki ancak bir Şeyh-i Kâmil vasıtasıyla olur. Elhasıl nakşîlerin işi “Halvet der-encümen” üzerine bina olunmuştur. Seyr i sülûkleri enfûsîdir. Kendi vücudları kitabını, bir insan-ı kâminden okumak, bunların gâye ve emelidir.”(Sohbetler, II: 384)

Osman Bedrûddîn Erzurûmî mürşid bir merdivene teşbih edilmiştir. Bu merdiven Allah ile mürid arasındadır. İşte Yüce Rabb'e ulaşmak bu merdivenle mümkün görülmüştür. Mürşidlerin tek amacı insanlara faydalı olmak ve Rabb'e giden yolda kişiye yardımcı olmaktır.

“Biz vaktiyle ihvanımızdan çok menfaatler gördük. Allah cümlesinden razı olsun. Birimizde ufacak bir gaflet hali sezse idik, onu güzel bir yöntemle îkaza çalışırdık ve yekdiğerimizi görünce: “Hatırınıza ne geliyor” diye sorar ve yekdiğerimizi sebat metanet ve istikamete sevkemeye çalışırdık. Yemek yerken bile: “Bu yemeğin adı, beni ye fakat unutma”dır diye, yekdiğerimizin âgâhiyyetinin devamına itinâ ederdik. hakîkaten ihvanın böyle olması lazımdır. Mâhâzâ bu işin başa çıkması için şu üç şeye çok dikkat etmek lazımdır: 1. Evvela Mürşid'in sohbetine müdâvemet ve fırsat buldukça vaktini o huzûr'da geçirmek. Hatta sohbetin ve huzûrdaki zamânın sâniyesini bile fevt'e

razî olmamak. 2. Mürşîdi can ve gönülden sevmek. 3. Mürşîde tebeyyet-i kâmile ile ittibâ ederek, o'nun mevcûdiyet-i mâneviyyesini her an beraberimizde hissetmek.”(Sohbetler, I: 544-545)

Erzurûmî mürşid mevzusuna büyük önem vermiştir. İnsan-ı kâmil olma yolunda dikkat edilmesi gereken üç şeyden bahsetiş ve bu üç şeyde de mürşide değinmiştir. Kemâlata ermek isteyen zât mutlaka mürşid sohbetine müdavemette bulunmalıdır. Ondan edinilen bilgiler müridin gönlünü zenginleştirmesine ve her dem kabinin diri kalmasına vesiledir. Mürşidi kalben sevmek önemlidir. Bu sevgi kişiler arası bağ kurulması ve söze önem verilmesi sebebiyle önem arz etmektedir. İmam efendinin bir diğer dikkat çektiği nokta ise mürşidini her dem yanında hissederek yaşamaktır.

“Mürşîd-i kâmilden i'raz Allah'dan i'raz gibidir. Mürîd, mürşîdi'nin sohbetini her şeye tercih etmelidir. Mürşîdi ile musâhab imkânı bulamadığı zamanda ise, O'na en çok tebeyyeti olan ihvânı ile tercihen görüşmelidir. Ağyâr ile ve hatta her ehl-i tarikde dahi sık görüşmek câiz değildir. Çünkü, muhabbet sârî'dir, tabiat de sârîk'dir(çalan)”(Sohbetler, I: 411)

Kâmil bir mürşid, müridin en kıymetli yakınıdır. Bir mürid mürşidinin sohbetini her şeyden üstün tutmalı ve her fırsatta zamanını onunla geçirmelidir. Geçirilen zaman en değerli zamandır. Erzurûmî bir müridin mürşidi dışında kimseyle yakınlık kurmaması gerektiğini söylemektedir. Bu yakınlık bir kazanç değil aksine bir kayıptan ibaret olacaktır.

Erzurûmî mürşid konusunda müridlerine her zaman uyarılarda bulunmuş, onlara faydalı olabilecek kişinin mürşid olduğunu ve bu sebeple onunla daha fazla yakınlık kurmaları gerektiğini öğütlemiştir. Çünkü Allah'a giden yolda mürşidler birer ışık vazifesi görmektedir. Bu ışık kişinin ahiret hayatına gideceği yolu aydınlatacak ve kişinin yanlış yollara sapmasını önleyecektir.

3. 11. MÜRİD-SALİK

Salik kelimesi, bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata girmiş bulunan manalarını taşımaktadır. (Devellioğlu: 2005: 917) Müridler tarikata girdikten sonra öğrenci vasfıyla vasıflandırılmışlardır. Bir mürşide bağlanırlar ve o mürşidin

yardımlarıyla tasavvuf yolculuğunu sürdürürler. Tasavvufî anlamda iradesini geride bırakan Hakk'ın emir ve yasaklarını yerine getirerek O'nun isteği dışında hiçbir şey arzu etmeyen irade etmeyen, şeyhe bağlı kişiye verilen ad müriddir. (Uludağ, 2001: 263) Müridler Allah'a ulaşma yolunda şeyhin dediklerini yaparak kendilerini geliştirmek için yaşayan kimselerdir.

Osman Bedrüddin Efendi bir müşşidin sâliğine sağladığı yararı çok iyi bilmektedir. Bu sebeple tarikatına intisap eden müridleri yetiştirmek için elinden geleni yapmıştır. Verdiği sohbetlerde müridlerine öğütlerde bulunmuş ve yanlış düşmemeleri için onları uyarmıştır. Mürid bir nevi öğrencidir. Bu sebeple bilgisizliği onu kolayca yanlış düşürebilmektedir. Müşşid ise bu sebeple müridini iyi yetiştirmeli ve aralarındaki bağı sıkı tutmalıdır.

“Sâlik iki kademle yol kat eder: 1. Şevk ve taleb ile Allah için ibadet. 2. Yine şevk ve taleb ile bâtında mâsivâdan inkıtâ ve yüz çevirmeyi tamamlamak. Fakat her iki halde de: Kitab ve sünnete, Resûl veya Resûlün vârisine tâbî olmak lâzımdır ki, ancak bu yolla muhlis ve belki muhles olabilelim. Şerîatsız ne tarikat, ne ma'rifet ne hakikat olmadığı gibi tarikat ve hakikatsiz şerîat da o kadar fayda vermez.” (Sohbetler, I: 72)

Erzurûmî salik bir zatın durumunu açıklarken Allah için ibadette şevk ve istekli olmayı bununla birlikte yine istek ve şevkle batından ve masivadan yani dünyaya ait Allah dışındakilerden kendisini soyutlamayı elzem görmektedir. Sâlik kimse bunları yerine getirdiği takdirde amacı doğrultusunda ilerleyecektir. Erzurûmî sâlikin bunları yerine getirirken Kur'an'a, Peygamber'e ve sünnete bağlı kalmasına da dikkat çekmiştir.”*Bir sâlik için üç hüsn-ü zan şarttır: 1. Nefsine 2. Müşşidine 3. Allah'ına. Böyle bir sâlik elbette muvaffak olur.”* (Sohbetler, I: 72-73)

Osman Bedrüddîn Efendi bir sâlikin muvaffakiyetinde hüsn-ü zanı gerekli görmüştür. Bulunduğu hüsn-ü zanlardan biri de müşşidi olmalıdır. Nitekim müşşid müridi için en iyisini ister ve diler. Bu sebeple ona karşı güzel hisler beslenmeli ve değer verilmelidir. Müşşid müridinin ışığıdır. Ona nefsin karanlığına aydınlık sağlar, yol gösterir. Bu sebeple mürid müşşidine sıkı sıkıya bağlı olmalı ve onun hakkında şeytanın verdiği vesveselerden uzak durarak iyi hisler beslemelidir.

“Sâlik dâimâ Cemâl-ı ilâhîyi niyaz etmelidir. Fakat bu niyâzı, kendisi için, nefsi için olmamalıdır. Cenâb-ı Hak Cemâl-ı bâ kemâli ilâhîsini niyâz edenleri sever.

Onlardan râzı olur. Elbette sâlikin bu niyâzı da mabûdumuzun, mahbûbumuzun sevgisi husûle gelsin için, O'nun için olmalıdır. Yâni sâlik, Cenâb-ı Hakkın bu niyâzı sevdiğini düşünerek, öyle bir niyazda bulunması lazımdır.” (Sohbetler, I: 63)

Sâlik, ilim öğrenmek için çaba gösteren bir talebedir. Tarikat ise bu ilmin okulu şeyhi de muallimidir. Şeyhin görevi sâliki en iyi şekilde yetiştirmektir. Müridler Allah'a yönelerek kendisini yetiştirmek isteyen kimselerdir. Henüz ilmî yönden yetersiz oluşları onların yanlışa düşmelerine sebep olabilmektedir. Erzurûmî de bir mürşid olarak müridlerine öğütler vererek onları yetiştirmiştir.

3. 12. İNTİSAB

İntisâb; bir yere bağlanma, bir kimseye mensup olma manalarını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 443) İntisab tasavvufta başlangıç niteliğindedir. Bir mürşide bağlanarak onu rehber edinmek tasavvufi eğitimin başlangıcıdır. Kişi aldığı bu eğitimle tasavvuf ilmine mazhar olmakta ve gönlüne yönelmektedir.

İntisab bir nevi sözleşmedir. Şeyh ve mürid arasında gerçekleşen bu sözleşmede mürid kural ve kaidelere uyacağına, şeyh de onu yetiştireceğine söz vermiş olur. Bu sözleşme çıkar ilişkisine dayanmayan kalbî bir sözleşmedir. Mürid bu sözleşmeye uyduğu sürece ilmî ve gönlî yönden zenginleşecek ve hakikati bulmaya vâkıf olacaktır.

İntisab öze dönüştür. Kul Rabb'inden gelmiştir ve bir gün yine Rabb'ine dönecektir.”*Ki onlar, başlarına bir musibet geldiği zaman, ‘Biz Allah’ınız ve sonunda O’na döneceğiz,derler”*¹⁴ ayetinde Yüce Allah buyurmuştur. Kişinin Allah'a ait olduğunu bilmesi ve O'na döneceğini bilerek yaşaması gerekmektedir. Bu yaşama biçimi de intisab ile mümkündür. İnsan içinde nefis taşımaktadır. Heva ve isteklerinin yanında şeytanın hileleri ile bir ömürü ziyan edecek fitratta yaratılmıştır. Ancak mü'minler fitratından haberdar olan ve Allah'a yönelen kimselerdir. İşte Allah'a yönelmek isteyen kişinin bir tarikata ve bir şeyhe bağlanması onu şeytandan, nefisten ve isteklerinden alıkoyacaktır. İçinde bulunduğu yol ile kul özüne dönme imkânına kavuşacaktır.

¹⁴Bakara Sûresi: 2/156

İntisab edilecek kişi hürmet sahibi âlim bir zat olmalıdır. Müridi onun ahlakına hayran olmalı ve ona güvenmelidir. Her kişiye intisab doğru değildir. İntisab edilecek zat kemalata ermiş örnek bir kişi olmalıdır. Bir kontrol mekanizması niteliğinde olan müşid nasihat ve tavsiyeleriyle müridi doğru yola sevk etmelidir. Bu sevk ile kurtuluş mümkün olacağından intisabın ahiret hayatının kazanılmasında yardımcı bir görevi vardır. (Yılmaz, 2004: 83)

Osman Bedrüddin Erzurûmî intisab mevzusu üzerinde önemle durmuştur. Tasavvuf eğitiminin başlangıcı olan bu safha kişinin yönünü bulmasına ve kötülüklerden kurtulmasına imkân tanıyacaktır. İntisap önemlidir. İçinde bulunulan zamanın gereği olarak insanın kötülüklerle meyline dikkat çeken Erzurûmî çevresindekilere intisabın önemini anlatmıştır.

“İnsân-ı kâmile mülâkat, onlarla musâhabet, onlara hizmet pek büyük bir ni’met ve devlettir. Aman, aman ne yaparsanız yapınız, İnsân-ı kâminden uzak kalmayınız. Ve O’nun nazar, feyiz ve rahmetinden ve gönlünden düşmeyiniz. Cehenneme girmeye râzî olunuz, fakat insan-ı Kâmil’den dûr ve mehcur (uzak kalma) kalmaya râzî olmayınız”(Sohbetler, I: 222)

Müşidler kemalat mertebesine ermiş olan kimselerdir. Onların sahip olduğu kemalat etrafını da aydınlatmaktadır. Erzurûmî her kulun doğru yolu takip etmesini ve yanlış yollara sapmaması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Bunun gerçekleşmesi için de intisabın öneminden bahsetmiştir. Her kişinin mutlaka kemalat sahibi bir zata intisab etmesi elzendir. Böyle âlim zatların feyiz ve rahmetinden faydalanmayı her şeyden üstün tutmuştur. İmam Efendi kişinin kurtuluşunda intisabın önemini vurgulamaktadır.

“Tarîkate ve insan-ı kâmil’e intisab için gerçi Kur’an-ı Mübîninde açıktan açığa ve meselâ: (Ekimi’s-salâte) emri gibi kat’i ve sârih bir âyet-i kerîme yoktur. Fakat, işâreten, istidlalen onları bulub, onlarla olmaklığımıza dair âyât-ı celîle’nin hadd-ü hisâbı yoktur. Daha doğrusu, Kur’an-ı Azîmüşşan baştanbaşa insan-ı kâmilin tarifinden ibârettir” (Sohbetler, I: 245)

Erzurûmî sohbetlerinde âyetlere, hadis-i şeriflere yer vererek emirlerden ve yaşanmış gerçeklerden ders çıkarılmasını istemiştir. Sözlerini özellikle Kur’an ilmi üzerinde kullanmaktadır. Her konuyu Kur’an-ı Kerim’in sonsuz ilminden faydalanarak açıklamayı uygun görmüştür. İntisab mevzusu için de yine Kur’an’a başvurmuştur.

Kur'an'da intisabın açıkça buyrulmadığını ancak baştanbaşa insan-ı kâmilî tarif ettiğini söylemiştir. İnsan-ı kâmil olmanın yolu ise tasavvuf eğitiminin başlangıcı olan intisab ile mümkündür.

3. 13. MUHABBET

Muhabbet; sevgi demektir. (Devellioğlu, 2005: 563) Tasavvuf dilinde muhabbet de Allah'a duyulan sevgi ve aşk anlamında kullanılır. Aşk mecazi ve hakiki olmak üzere iki kısımdır. Mecazî aşk, fanilere duyulan sevgidir. Hakiki aşk ise, Allah'ı sevmektir. Tasavvuf ehli hakiki muhabbet ehli kimselerdir. Muhabbete eren kimse Allah'tan başka her şeyi yok hükmünde görerek tek varlıkta yok olmak yani fenâfillaha ulaşmaktadır. Tasavvufun temel gayesi insanın muhabbete gark olmasıdır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî tasavvufun temeli olan muhabbet mevzusuna dikkat çekmiştir. Kişinin öncelikle gönlünde muhabbet taşıması gerekmektedir. Sevgi ile yapılan ibadet en güzel ibadettir. Kişinin cennet-cehennem ayrımı ile çıkarları doğrultusunda zühdî anlayışla ibadette bulunması yavan bir kul anlayışıdır. Ancak gönülden gelen sevgi ile sadece Allah Teâlâ'nın rızasını gözeterek yapılan ibadetin değeri ve lezzeti tarifsizdir. Yapılan ibadet ve kulluk vazifelerin sahih olması için İmam Efendi muhabbeti elzem görmüştür.

“Muhabbet temiz bir ağaçtır, aslı sabit dalları göktedir, meyveleri kalbde, dilde ve a'zalarda zahir olur. Muhabbet ve musâhabetin netîcesinde, ahlak-ı zemîmeden temizlenmek ve O'nun ahlak-ı hamideye dönüşmesi ve nefsinin ve Rabbini hakkıyla tanımaya kavuşması ve sâlikin muhabbetle Azîz ve Menan olan Allah Teâlâ'nın likâsına vâsıl olması vardır. Görmez misinki, Allah Teâlâ Rahman'dır”(Erzurûmî, Mektubat, II: 395)

İmam Efendi Arabkîr müfettişi fazîletlü Ahmed Efendi'ye yazdığı mektupta muhabbetten bahsetmiştir. Muhabbet mektupta bir ağaca teşbih edilmiştir. Kişinin muhabbet yolunu seçmesi kişi için en efdal olanıdır. Gerçek aşk Yüce Rabb'e duyulan muhabbettir. Bu muhabbet kişinin gönlünü temizlediği gibi onun yüce makamlara erişmesine de sebep olmaktadır. İnsan-ı kâmil olma yolunda muhabbet en elzem şeydir. Şayet muhabbet mahlûkata duyuluyor ise kul bunu fırsat bilerek sevginin mertebelerini

aşarak asıl sevgi sahibine ulaşmalıdır. Ancak kul bu idrakten mahrum kalırsa ve muhabbeti yalnızca mahlûkatta bulursa işte o kul zayi olmuş demektir. Nitekim dünyanın varlık sebebi muhabbet üzerinedir. En yüce ve en değerli muhabbet asıl muhabbet sahibi Cenab-ı Hakk’a duyulan muhabbettir.

“Mâlumdur ki inzâr da, tebşîr de iki türdür. Zâhirimizin ibâdât ve tâat’ına mukâbil Cannât-ı Aliyât ile tebşîrat vardır. Diğeri, zât-ı Ecell-ı A’lâya âit ve O’nun Zâtine müteallik inzâr ve tebşîr; inzârat ve tebşîrâtın en a’lâsıdır. Bu vücûd anasırdan mürekkebdir, topraktan halk buyrulmuştur. Fakat ahlâk-ı zamîme ile gaflet, hubb-ı dünya vesair ma’siyetle müteneccistir (pislenmiştir). Bir kabın ateşle temizlenebileceği mesâil-i fihhiyedendir. Bu sebeple eğer vücud kabını nâr-i muhabbet ve âteş-i aşk ile tetehhür ettinse (temizledinse) ne âlâ. Yoksa Cenâb-ı Hak tathîr için seni orda her iki âteşten yalnız biriyle, yâni ya yalnız nâr-ı ihtirakle veyahud nâr-ı iftirakle yakar ve tathîr eder” (Sohbetler, I: 394)

Her kul Allah Teâlâ’ya karşı sorumludur. O’nun sevgisiyle beslenmek her vücud için en âlâ şeydir. Ancak vücudu ve maneviyatı kirleten en âlâ şey gaflettir. İşte gaflete düşen kişi mutlaka kendisini bu pislikten arındırmalı ve Huzurullah’a çıkmadan kendisini temizlemelidir. Erzurûmî bu temizliğin muhabbet ile mümkün olduğunu söylemektedir. İlâhi aşk ve muhabbet kişinin temizlenmesine en güzel yardımcıdır.

Muhabbet, tasavvufun temel gayesidir. Tasavvuf ise gönül işidir. Kişi gönlünden maddi ve manevi her türlü nefsanî isteği çıkarmadığı ve o gönüle Yüce Allah’ın muhabbetini yerleştiremediği müddetçe ziyandadır. İnsanın dünyaya geliş amacı Rabb’ini idrak etmektir. Muhabbet-i İlâhi ise bu idrakin en güzel halidir.

3. 14. HAKİKAT

Hakikat, sözlük anlamı olarak bir şeyin esası, mahiyeti manasındadır. (Devellioğlu, 2005: 313) Tasavvufî manada hakikat, yaratılış sırrına erişmek, ilâhi sırları anlamaktır. Zahirin içindekini idraktır. Hakikat tekdir ve hakikat sahibi yalnızca Yüce Allah’tır. Tasavvuf ehli bu hakikat için gönüllerini muhabbetle dolduran ve hakikati bulmak, bulduktan sonra da kaybetmemek için çaba sarfeden gönül dostlarıdır.

Her şeyin tek bir hakikati vardır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de *“Bunu da hakkıyla indirdik ve hakkıyla da indi ve seni ancak sevabımızın müjdecisi ve azabımızın habercisi olarak gönderdik”*¹⁵ buyurmuştur. Yine bir başka âyette *“Hem kendilerine okunur okunmaz, ‘Biz, dediler, buna iman ettik; bu kuşkusuz gerçektir, Rabbimizdendir; biz doğrusu ondan önce de Müslüman idik”*¹⁶ buyurmuştur. Allah Teâlâ gönderdiği yüce Kur'an'da hakikatın toplandığını ve hakikatın sadec Allah'tan geldiğini kullarına bildirmiştir. Bunun dışında bir hakikate inanmak ve bu yanlış hakikat üzere yaşamak kulun zâyi olmasıdır. Mahlûkâtın tek yaratıcısı Yüce Allah'tır. Her mahlûk O'ndan gelmiştir ve yine dönüşü O'na olacaktır. İbadet yalnızca O'na edilir. Asıl hakikat budur ve Yüce Rab kulların bu hakikati idrakini istemiştir. Tasavvuf ise bu hakikat üzerine gelişen bir anlayıştır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî yaradılışın hakikatine mazhar olmuş bir zattır. O hakikati idrak etmiş ve etrafındakilere de bu hakikati anlatarak ömrünü geçirmiştir. Sohbetlerinde yer verdiği bu mevzu mahlûkâtın özünü oluşturmaktadır. *“Zâhirsiz bâtın olmaz. Bâtınsız zâhir de insanı sırr-ı menzil-i vuslat'a ulaştırmaz. Her ikisine de dikkat etmek ve bâtına fazla ihtimam göstermek lâzımdır. Hem zâhir hem de bâtınla amel etmemek şeytâniyettir. Zâhiri kabul, bâtını ise red ve adem-i kabul münafıklıktır. Bâtını tasdik, zâhiri ise yok kabul etmek zındikiyettir. Kemâl ise zâhir ve bâtını cem etmektedir. Şeriat-ı Mutahhare kapıdır. Hakikat ise o kapıdan girilen beyttir. Evlere kapılardan girilmesi de emr-i İlahiyedendir. Eve girdikten sonra da kapıyı yok etmek muvâfık-ı akıl ve hikmet değildir.”* (Sohbetler, I: 441)

İmam Efendi, hakikatı bir beyte teşbih etmiştir. Bu evin kapısı ise şeraittir. Hakikate eren kişinin şeriât-ı mutahharayı yok saymasını akıl işi olarak görmemektedir. Kişinin zahiri ve batını kabul etmesini Erzurûmî gerekli görmüştür. Hatta bu ikisini birleştiren kişide kemâlatin olacağını ifade etmiştir. Hakikat her şeyin başlangıcıdır. Hakikat sırrına eremeyen kimsenin yaşaması ömrünü zâyi etmesi demektir. Oysaki Yüce Allah her insana akıl ve fikir vererek hakikatı en iyi anlayacak fitratta yaratmıştır. Bu sebeple her kul hakikatın idrakine mazhar olmalı ve yanlışlardan kaçınmalıdır.

¹⁵İsrâ Sûresi: 17/105

¹⁶Kasas Sûresi: 28/53

3. 15. İBADET

İbâdet, tapma, tapınma, Allah'ın emirlerini yerine getirme manalarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 401) İstılahta ise insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermesidir. O'nun rızasını kazanmak amacıyla ortaya koyulan davranışların ifadesidir.

İbadet etmek acizliği kabul ederek boyun eğmektir. Acizliğinin farkında olan kul Rabb'ine itaat edecek ve ona hamd ü senalarda bulunacaktır. Yüce Allah Kur'an'da *“Ey o bütün iman edenler! Rükû edin, secde edin Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa erebilesiniz”*¹⁷ buyurmuştur. Allah Teâlâ kulun Rabb'ine ibadetiyle umduğuna ereceği vaat edilmiştir.

Yine Kur'an-ı Kerim'de *“Siz Allah'ı bırakıp da yalnızca birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Haberiniz olsun ki, o sizin Allah'tan başka tanrı diye tapıklarınız size hiçbir rızık veremezler; bu nedenle rızık Allah yanında arayın ve O'na kulluk edip O'na şükreleyin. Hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz!”*¹⁸ buyrulmuştur. Yüce Allah insanlığa açıkça ibadeti emr etmiştir. Bu sebeple dinimizde ibadetin yeri büyüktür. Allah'a yaklaşmak isteyen O'na doğru yönelen kişi ibadet ve taatte bulunmalıdır.

Tasavvuf kulluğun en iyi halidir. Tasavvufun asıl gayesi Allah'a yakın olmak O'na iyi bir kul olmaktır. Bu yakınlığın da ibadet ile mümkün olacağını Yüce Allah Kur'an'da buyurmuştur. Bu sebeple tasavvufta ibadet önemli bir yer teşkil eder. Erzurumî de bir gönül ehli zat olarak ibadet ve taate büyük önem vermiş farz ibadetlerinin yanında nafile ibadetlerle de amelini güzelleştirmeye çalışmıştır. İmam Efendi ibadetlerin kul ile Allah arasındaki yakınlığı sağladığını söylemiş ve kul olmanın ilk vazifesi Rabb'ini bilerek ona ibadet etmek olduğunu ifade etmiştir.

“İbâdetin, taâtin, zikir, fikir ve huzûrun iyisi, Allah indinde makbul ve müteber olanı insanın kendisi için değil, Allah için ifâ ettiği ibadet ve amel-i sâlihleridir. Yanî bu ibâdet ve taâtı kendisi için değil, Allah için, mevlâsı için ifâ etmiş olmalı. İnsanın kendisi için ettiği ibadetin kendisine pek faydası olmaz. Böyle ibadetin ind-i ilahîde de pek îtibârı yoktur.” (Sohbetler, I: 109)

¹⁷Hacc Sûresi: 22/77

¹⁸Ankebut Sûresi: 29/17

Her kul ibadetle yükümlüdür. Erzurûmî sorumlu olunan ibadetlerin de makbul ve muteber olduğunu dile getirmiştir. Sözü edilen ibadetler Allah için yapılan hiçbir çıkar gözetmeksizin ifâ edilen ibadetlerdir. Bu türlü ibadetler pek muteber ve makbuldür. Allah indinde de makbuldür. Bu sebeple kişinin ibadetinde karşılık beklemeden sadece Allah rızası gözeterek yapması en efdalidir.”*Beyne’l evliyâ ittifak etmişlerdir ki iki kimse Cenab- Hakka yol bulamaz: Biri ibadet ve taatte bulunmayan veya ibadet ve taatte âtil ve bâtil olan. Diğeri de evliyâullah ve maşâyih nezdine gitmeyendir*”(Sohbetler, I: 322)

İmam Efendi ibadet mevzusunda evliyanın sözlerinden örnek vererek kişinin ibadetine dikkat etmesini istemiştir. İbadet ve taatte bulunmayan yahut hakkıyla yerine getirmeyenler ile evliyanın yolundan gitmeyenlerin Allah’a ulaşamayacağı ifade edilmiştir. Bu sebeple ibadete verilen öneme dikkat çekilmiştir. “*Müslümanlar tâat ve ibâdat husûsunda üç kısımdırlar. Birinci kısım: Nefsleri ile, nefsleri için. İkinci kısım: Nefsleriyle Allah için. Üçüncü kısım da: Allah ile Allah için ibâdet ederler. Birinci kısım cehennemden korktukları için ibâdet ederler ki, ekserî nâs bu kısma dâhildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) Efendimiz de: “Eğer Cehennem olmasa idi hiç kimse Cenabı Hakk’a ibadet etmezdi” buyurmuşlardır. İkinci kısım: Cennât ve onun derecâtına tamâ’en ibâdet ederler ki, bunların adedi birinci kısımdan daha azdırlar. Fakat ubûdiyyetleri garazlı olduğundan, Indillah o kadar kıymetli değildirler. Üçüncü kısım ise: Hiçbir garaz ve ivazları olmaksızın, yâni, ne cehennem korkusu ve ne de Cennet ve hûri tamâ’ıyla ibâdet etmeyib, sırf Allah ile Allah için Cenab-ı Hakk’a ubûdiyyet ederler. Çünkü bunlar nefsdan kurtulmuşlardır. Cehennem bunlardan istiâze (Allah’a sığınma) eder, Cennet ise bunlara müştaktır.*”(Sohbetler, I: 439)

Erzurûmî Müslümanların ibadet konusunda üç kısma ayrıldığını söylemiştir. Bunlardan bir kısmı nefsleri için bir kısmı nefsleriyle Allah için bir kısmı da Allah ile Allah için ibadette bulunanlardır. Bunların içinde en güzeli Allah ile Allah için ibadette bulunan kısımdır. Çünkü bu kimseler sadece Allah için ibadet ederek karşılığında hiçbir beklenti ve istekte bulunmayan kimselerdir. Böyle kimselerin ibadeti hak ibadettir.

3. 16. NAMAZ

Namaz kulun Rabbine en yakın olduğu halidir. Ellerini açtığı, secde ederek onun karşısında acziyetini bildirdiği, kibrini unutarak küçüldüğü, gönlünden ırmaklar gibi tertemiz duaların aktığı haldir. Allah kuluna bu ibadeti farz kılmıştır. Nitekim bazı kimseler bu farzın lezzetine varamamış, sırrın özünü anlayamamış ve sadece taatte bulunmuştur. Oysaki namazın kalbe ve ruha tesiri büyüktür.

Namaz kulun direkt aracısız Allah ile hemhal olduğu andır. Namaz bir nevi vuslattır. Asıl yâr olan Allah'a namaz ile ulaşmak mümkündür. Yüce Allah Kur'an'da *"Ayrıca namazı titizlikle kılın ve zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."*¹⁹ buyurmuştur. Yine Rabbimiz bir ayet-i kerîmede *"Fakat vay haline o namaz kılanların ki, namazlarında yanılmaktadırlar, Onlar ki gösteriş yaparlar ve yardımlığı sakınır (zekatı vermezler)"*²⁰ buyurmuştur.

Namaz islamın beş şartından biridir. Dinin idreği sayılan bu ibadet için Hz. Peygamber ümmetini şiddetle uyarmıştır. Namaz tüm kötülükleri silen kişiyi Allah ile vuslata erdiren müstesna hallerden biridir. Rabbimiz *"Kitaba sarılanlar ve namazı dosdoğru kılmakta olanlara gelince, işte o iyi kimselerinmükâfatını biz hiçbir zaman kaybetmeyiz."*²¹ ayet-i kerimesinde namaz ile dünyada yaşadığımız saadetin yanında ahirette de mükafatlanırdırılacağımızı müjdelemiştir.

"Namaz mü'minin mi'racıdır. Namazda: birinci kıyam varlığı; rükû' kötü huylardan temizlenmeye; sevde kurb ve fenâfillâh'a; ikinci kıyam bekâbillah'a; tahiyyât temkîne; iki tarafa selâm vermek de iki dünyâdan necat ve selâmete işarettir." (Erzurumî, Sohbetler: 52)

İmam Efendi namaz konusu üzerinde önemle durmuştur. İslamî tabir doğrultusunda namazın bölümlerini tanımlamıştır. Namaz Allah'a ulaşmadır. Namazın bölümlerini hakkıyla eda eden kul miracı yaşamaktadır.

"Huzurumuzun korunmasına her vakit, bilhassa namazda pek ziyâde dikkat ve itina etmeliyiz. Çünkü namaz ibadetlerin en büyüğüdür. Cenâb-ı Hakk'a münâcaattır. Hem de kendi sözüümüz ile değil, Rabbü'lâlemîn Hazretlerinin ilâhi kelâmı ile yine"

¹⁹Bakara Sûresi: 2/43

²⁰Mâûn Sûresi: 107/4-7

²¹A'râf Sûresi: 7/170

kendisine münâcaattır. Hele iftitah tekbirinde: “Allâhü ekber” dediğimiz vakitte fikrimiz başka yerde, başka şeyde olur da yalnız dilimizle “Allahü ekber” dersek hazır olan melekler bize der ki “Yok canım, yok yalan söyledin. Bu namaz namaz olmadı.” Gerçi huzursuz kılınan namaz, şerîat nokta-i nazarından, şer-i şerîfin zâhiri itibariyle edâ olunmuştur. Fakat tarikat ve hakîkate göre bu namaz namaz sayılmaz. Namaz kıldığımız vakit, şeytan yanımızdan kaçır. Halbuki biz yirmi, otuz, kırk seneden beri namaz kıldığımız, ibadet ve taâtte bulunduğumuz halde yine âdet ve tavırlarımız olduğu gibi duruyor. Şeytan yine namazda bizimle beraberdir. Bizden hiç ayrılmıyor. Niye? Çünkü gafiliz, huzurumuz yok. Sinekler bir pekmezin başına nasıl toplanırsa huzursuz namaz kılanın başına da şeytanlar öyle toplanır”(Sohbetler, I: 82)

Namaz ibadetlerin en başında gelmektedir ve Allah’a münacattır. Namazın şekilsel olarak birtakım yapılması gereken halleri vardır. İbadette bulunanlar bunları yerine getirmektedir. Bir de namazın görünmeyen boyutu vardır. O da huzurdur. Yani kulun Allah ile arasında hiçbir şey olmadan yalnızca O’na yönelmesi ve O’nun huzurunda olduğunun farkında olmasıdır. Erzurûmî namazda huzur konusuna değinirken insanların şeytanla sürekli yan yana olduğunu ifade ediyor. Bunun sebebini ise namazdaki huzur yoksunluğuna bağlıyor. Gaflet en büyük düşmandır.

“Bâzı zavât da buyuruyorlar ki: “Namazda hem hizmet, hem kurbet hem de vuslat vardır.” Hakîkaten öyle: namaz’da âzâ ve cevâhirimizle zâhiren emr-i şerîf-i îfâ ve edâ etmek hizmettir. Ve aynı namazda, batınımızın Cenâb-ı Hakk’a teveccüh ve ikbâli de kurbet ve tarîkattir. Namaz’da namazı kılanın “üns ve huzûr”a müstağrak olması ise vuslat ve hakîkattir”(Sohbetler, II: 18)

Namaz birçok şeyi aynı noktada birleştiren güzel bir ibadettir. Hafız Efendi namazda hizmet, kurbet ve vuslatın birleştiğini dile getirmiştir. İşte bu üç güzelliği bir arada bulunduran namazdan uzaklaşmak gaflet ve perişanlıktır. Bu sebeple her kulun bu güzelliği tatması elzemdir.

3. 17. ZİKİR

Zikir; anma, anılma demektir. (Devellioğlu, 2005: 1187) Zikir mana itibariyle hatırlamak, anmak demektir. Mü’min bir kulun her an gönlü Allah zikriyle meşgul

olmalıdır. Bu meşguliyet mecburidir. Aksi halde masivadan gelen her türlü düşünce akıldan kalbe intikal ederek zikrin mahiyetini kaybetmesine sebep olacaktır.

Tasavvufta tefekkür ve zikrin önemli bir yeri vardır. Tasavvuf yolunu yol edinmek isteyen kimse çokça Allah'ı ve kendi yaratılışını tefekkür edecek; her an Allah zikriyle meşgul olacaktır. Tasavvuf ehli belli kelimeleri çeşitli miktarlarda söyleyerek zikir ibadetini yerine getirmektedir. Bu ibadet ile Allah dışında her şeyin unutulması istenmektedir. Zikrin gayesi sâlikin benliğinin ötesine geçerek Allah'a yönelmesidir. Zikir kemâlât mertebesinin anahtarıdır. Zâkirin gönlünden taşan aşkın halidir.

Zikir, kalp ve dille yapılmak üzere iki çeşittir. Dil ile yapılan zikir elzemdir ancak kalp ile yapılan zikir hakikattir. Bir de zikrin yapılma usulü vardır ki bu da iki çeşittir. Bunlar; hafî (gizli) ve cehrî (açık) zikirdir.

Osman Bedrüddin Erzurûmî için zikir Allah ile beraber olmaktır. Kişinin diliyle söylerken kalbinde gerçekleşen tasavvur ile de kemalata erilebileceğini söylemiştir. Her an zikir ile meşgul olan kalp ve akıl başka şeyleri düşünemeyecek ve asıl hakikate yönelecektir. Erzurumî yapılan zikirlerde hafî (sessiz) zikri önermiştir. Bu zikrin kişide huşû yaratacağını ifade etmiştir.

“Zikr-i ilâhîden i'raz edenlerin vicdanları daima muazzeb ve mükedder olmak üzere maişetleri dîk (geçimleri dar) ve dünyada basîretleri a'mâ (kör) olduğundan, ukbada dahi onu a'mâ haşr edeceğini ve o abd de Rabbisine, “Yâ Rabbi, beni niçin a'mâ haşr etin ki, ben dünyada basîr idim (görür idim)” diye cevap edeceği sualine karşı, tarâf-ı Bâri'den ‘âyât-ı ilâhiyyem sana dünyada gelmiş ve emr ve irâe edilmiş iken, sen onları unutup, ihtiyâr-ı a'mâ (körlük) eylediğin için, bugün sen de unutuldun’ yolundaki cevabı alacaklarını Kur'an-ı Münzilde ve âyât-ı muhkemede haber vermiştir”(Erzurûmî, Mektubat, II: 263)

İzzetlü Ahmed Ferîd Efendi ve Belediye Reisi Ahmed Ağa'ya yazılmış olan bu mektupta Hafız Efendi zikrin öneminden ve zikri terk edenin ahiret yaşamındaki hâlinden bahsetmiştir. Allah'ı unutan, anmayan kimseler bunun karşılığını bu dünyada da görecektir. Böyle kimselere Allah tarafından geçim darlığı verilecektir. Nasıl ki insan bu dünyada nefis ve hevaya dalarak Cenâb-ı Hakk'ı bulamıyorsa ahirette de bu zat-ı perişan, kör olarak haşr edilecektir. Erzurûmî gönderdiği mektupta gaflette olan kimselerin durumunu izahatte bulunarak gafletten uyanmaya çağrıda bulunmuştur. Bir

kulun varlık sebebini bilerek yaşaması ve o hâl üzere ölmesi hem bu âlem hem de ahiret için ona en efdal olan olarak ifade edilmiştir.

“Zikre o kadar müdavemet edesin ki, zikir ve huzûr meleke-i dil olup, onun sıfat-ı lâzimesi ola. Ve nefy ile müntefî(yok) olmaya ve masivâ-yı mezkûr sahâ-yı sîneden rahat-ı (kalabalık) ikâmeti ref” edip, Hakk Sübhânehüden gayri hiçbir murad ve maksûd kalmaya.”(Mektubat, I: 299)

Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin İhvan'dan bir zâta yazdığı mektupta zâta zikir üzere niyazda bulunmuştur. Allah'ı zikre devam etmesini ve Allah'tan başka hiçbir şeyi istememek arzusunu yitirmemesi için dua etmiştir. Bu dua zat için en güzel duadır. Kişi Allah yolunu bulduktan sonra bu yolda ilerlemesi insan-ı kâmil makamına erişmeye işaretler. Erzurûmî kardeş kabul ettiği bu zat için Allah yolunda niyazda bulunarak zikir konusundaki görüşünü de ortaya koymuş olmaktadır.

“Zikr-i hafî'nin (gizli, sessiz zikir) fazîletinin, zikr-i cehrî'den (sesli zikir) yetmiş kat ziyade olduğunu Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz hazretleri emir buyurmuştur. Zikir kelimesinin her harfinden bir melek yaratılır. Fakat, mesela eliften bir melek değil, üç melek yaratılır. Çünkü elif nasıl söyleniyor? Üç harfle değil mi? (elif, lâm, fe). İşte böyle her harfin telaffuzunda kaç harf varsa o kadar melek yaratılır. İşte bu melekler, zikirde bulunmuş olan için mahşere kadar, istiğfâr, ibâdet ve tâatte bulunur. Bunların sevâbı o kimsenin amel defterine yazılır.” (Sohbetler, I: 60)

Zikir önemli bir taattir. Ancak bu taatin açık ve gizli şekilleri vardır. Erzurûmî Hz. Peygamber'i de örnek göstererek gizli zikrin daha makbul ve muteber olduğunu dile getirmiştir. Zikirde bulunan kimse için meleklerin mahşere kadar istiğfar ve ibadette bulunduğunu söylemiştir. *“Bâzı zevât (zâkirler) üç kısımdır, buyururlar: 1. Zâkir vardır, zikreder ve ücret ister. 2. Zakir vardır, zikreder ve huzur ister. 3. Bir zâkir de vardır ki, zikriyle feth-i hucb ve sûtûr ister (perde ve örtülerin kaldırılması). Bu son kısım çok büyüktür. Ve hucb ki ref” olur, artık kul ile Rabbi arasında bir hâil kalmaz ve artık olacak da olur”*(Sohbetler, I: 515)

İmam Efendi zikreden kimselerin üç kısma ayrıldığını söylemiştir. Bunlardan bir kısım zâkir, zikrinin karşılığını beklemektedir. Bir kısmı zikrinin karşılığında huzur istemektedir. Bir diğer kısım zâkir ise zikriyle Allah'a en yakın olmak O'nunla arasındaki perdeyi kaldırmak istemektedir. Bu kısım zâkirlerin hâli pek muteberdir.

Hafız Efendi bu kısım kimselerin büyük olduğunu ve Rabbi'yle arasında bir hâil kalmayacağını dile getirmiştir.

3. 18. İLİM

İlim; bilme, biliş, okuyarak öğrenilen bilgi manalarını taşımaktadır. (Develioğlu, 2005: 428) İlim bir nevi tefekkürdür. Tasavvufta ilim ilahi kaynaklara dayanmaktadır. Tasavvuf ehli, ilahi kaynağa dayanmayan ilmi, faydasız olarak nitelendirmiştir. Faydalı ilim ile amel etmek ise kişiyi âriflik mertebesine yükseltmektedir. Tasavvuf da bir ilimdir. Bu ilim İslâm ameli üzerinedir. Amelsiz ilim yahut tersi olan ilimsiz amel uygun değildir.

Tasavvufta salikin ilim öğrenmesi elzemdir. Zira salik cehaletini ilim üzere yok edecektir. Nefsin terbiyesi ilim ile mümkündür. Ancak burada kastedilen ilim zâhiri değil ledünnî ilimdir. Sâliğin zâhiri ilimleri de bilmesi gereklidir ancak asıl hedefi ledünnî ilimi bilerek onun içinde zâhiri ilmi birleştirmesi olmalıdır. Tasavvufta kesbi ve vehbi olmak üzere iki çeşit ilimden söz edilmektedir. Kesbi ilim zâtın kendisinin çabasıyla elde ettiği ilimdir. Vehbi ilim ise Allh'ın zâta ilmi nail etmesidir. Vehbi ilim ma'rifettir. Tasavvuf ehlinin amacı da bu vehbi ilme vâkif olmaktır.

“Öğrenilmesi lâzım olan ilim dörttür: 1. Dünyâ ilmi; 2. Âhiret ilmi; 3. Nefs ilmi; 4: Allah ilmi(ilm-i billâh) ve bunlarla ilgili ilimler. Bunların en lüzumlu ve en faydalısı şüphesiz ilm-i billâh'tır. Diğer ilimler de zâten bunun içindir.” (Sohbetler, I: 73)

Hafız Efendi sohbetlerinde ilmi dörde ayırmış ve bunları mutlaka öğrenilmesi gereken ilimler olarak nitelendirmiştir. Bunlardan ilki dünya ilmidir. İnsan, yaşadığı dünyayı tanımalı bilmelidir. Dünyadaki yaşantı için bu ilim gereklidir. Ancak sadece bu ilme yönelmek insanı eksik bırakmaktır. İkinci ilim ise âhiret ilmidir. Kul bunu da bilmelidir ki ahiret hayatını bu ilm doğrultusunda şekillendirsün gafletten uzak olsun. Bir diğer ilim olarak nefis ilmi görülmüştür. Bu ilim insan-ı kâmil yolunda gerekli bir ilimdir. Nefs ilmini bilen bir nevi kontrolü eline alan kimsedir. Diğer ilim ise ilimlerin en yücesi Cenâb-ı Hakk'ın ilmidir. O'nu tanımak, O'nu bilmek, O'nun ilmine yönelmek dahi kul için ne büyük bir mükâfattır. Allah her yerin ve her şeyin sahibidir. O tüm

eksiskliklerden münezzehtir. Bu sebeple de ilmi müstesna güzelliğe sahip bir cihettedir. İmam Efendi bu ilmi her kul için en faydalı ve en elzem ilim olarak tarifte bulunmuştur.

“Misali budur ki; bir kimse Kur’an ilmini tahsil etse, Kur’an’a taalluk eder. İlimden sonra evamirine imtisal ve nevâhisinden ictinâb ile Kur’an’ın ahkamıyla âlim ve âmil ahlakıyla mütehallik olur. Ve kur’an ki sıfat-ı Hakk’dır. Vücudunde tecelli edip marîfine vâsıl ve hakaiki kalbine hasıl olsa, hakikat-ı Kur’an’la mütehakkik olur. Nüsha-i ilm-i Hakk ve kelâm-ı mutlak olup, esrar-ı maarif-i esmayı kendi vücudunda bulur.” (Mektubat, II: 54)

İmam Efendi Dersim mutasarrıfı Kemah hânedanından Sâbit Bey’e yazdığı mektupta hakikat-ı ilimden bahsetmiştir. Hakikat Yüce Allah’tır. O Hakk’tır. Hakikat-ı ilim ise Kur’an-ı Kerim’dır. Bu ilimi herkesin öğrenmesini gerekli bulur. Kur’an ilmiyle ilimlenen kimsenin vücudu özellikle de kalbinin farklılaşacağını dile getirmektedir. Bu farklılık maddi vücut üzere değil manevi hâl üzeredir. Yüce Allah’ın gönderdiği bu yüce ilmi öğrenmek tüm kulların vazifesidir.

“Bâzı muhakkıkîn hazerâtı da buyurmuşlardır ki: “Ulemâ dört kısımdır. Bir âlim vardır ki ilmi ve ameli kendisini Rızâ-yı İlâhîye layık eder. Bu âlimin enfüs’de makâmı Sırr yahut hafî veya Ahfâ’dır. Kitabüllah’a nisbetle bu âlimin derecesi derece-i Hakîkattir. Bir âlim de vardır ki ilim ve ameli kendisini ma’rifet ve kurbete lâyük eder. Bunun makâmı ise enfüste Rûh, kitâbüllah’a nisbetle derecesi derece-i ma’rifettir. Zira ma’rifet hakîkatin biraz dûnundadır. Mertebe-i ma’rifet Fenâ, Mertebe-i Hakîkat ise Bekâ’dır. Bekâ elbette Fenâ’dan efdal ve â’ladır. Ve Rızâ’nın kemâline bâistir.

Bir âlim de vardır ki ilim ve ameli kendisini niam-ı uhreviyyeye ve belki ahlâk-ı İlâhî ile tahalluk’a ve Sıfât-ı İlâhiyye ile ittisâfa lâyük eder. Bunun enfüsteki makâmı kalb ve Kitabüllâha nisbetle afak’da mertebesi tarîkattir. Bir âlim de vardır ki ilim ve ameli onu Cennet’e ve Cennetteki nimetlere lâyük eder. Bunların da Enfüs’de makâmı Nefs ve tabiat ve kitâbüllâh’a nisbetle afak’daki mertebesi şerîattir. Lâkin hatıra gelmesin bu meratib ve makamat yalnız âlimlere mahsustur. Bu merâtibden her Müslüman için haz ve nasîb vardır. Ancak, Hakîkat’e tâlib bulunmak, sebat ve istikametten ayrılmamak şarttır”(Sohbetler, I: 512)

Hafız Efendi, ilim mevzusunda âlimlerin kısımlara ayrıldığını her kısmının da bir derecâtının bulunduğunu söylemiştir. Bu makamları sayarken bir yandan da müridlerine

emsal göstermekte ve hangi derecatın daha önemli ve güzel olduğunu bildirmektedir. Her âlim ilmi ölçüsünde manevi bir makama sahiptir. Bu makamlar içinde en güzel ve hayırlısı ise Allah'a en yakın olandır.

“Ulemâ-yı zâhire'ye de ta'zim ve hürmet lazımdır. Zîra Şerîat ve din ilmi onların vücûdu ile kâimdir. Onlar olmazsa din olmaz, din de olmazsa insân-ı kâmil yetişmez ve artık dünya da durmaz. Şah-ı Nakşibend Efendimiz Hz. leri de şöyle vasiyet buyurmuşlardır: “Ulemây-ı zâhir hazerâtının ellerini öper, onlara ta'zim eder ve meclis-ı âlîlerine müdavim olursunuz. Fakat bu dediğim ulemâ ilmi ile âmil olanlardır. İlmiyle âmil olmayan ulemâyâ da bir şey söylemeye hakkım yoktur, onlara yakîn olmamalı o kadar.”İlm-i zâhir Şeriattir. Fakat bu ilim İlm-i bâtın'a, ilm-i İlâhi'ye vesîledir. Yalnız zâhir ilimle kalmak noksanlıktır. Bu ilmin şerefi ma'lumunun şerefi nisbetindedir. Bu cihetle İlm-i Billah enfa', eşref ve ecel-i ulûmdur.” (Sohbetler, I: 528)

Âlim zâtlar her dem bulunması elzem kimselerdir. Onların yokluğunda büyük eksiklik meydana gelmekte ve hatta dinî mevzularda aksilikler meydana gelmektedir. Ulemâ kimseler, insanlara örnek olan; onların kemâlete ermesinde yardımcı ve örnek olan kimselerdir. Bu sebeple İmam Efendi onların çok değerli olduğunu ifade ederek onlara yakın olunması gerektiğini söylemiştir. Nitekim onlardan elde edilen ilim dünya üzerindeki her türlü maddiyattan daha değerli daha elzem ve daha efdaldir.

3. 19. SOHBET

Sohbet; görüşüp konuşma arkadaşlık etmedir. (Devellioğlu, 2005: 960) Sâlikin yetişmesinde sohbet ve nasihatın önemli bir yeri vardır. Mürşid yaptığı sohbetlerle sâliğin gönül dünyasını zenginleştirmekte ona ilim öğretmektedir. Özellikle tarikat yolculuğunda sohbetlerin etkileyici bir gücü vardır. Bu sebeple sâliğin sohbetlerden ibret alması ve hayatına uygulaması istenmektedir. Osman Bedrûddin Erzurûmî hoşsohbet bir zattır. Verdiği sohbetlerde âyetlerden, hâdis-i şeriflerden ve âlimlerin hayatlarından kıssalar sunar. Her sohbet bir ders niteliği taşımaktadır. İmam Efendi'nin de diğer tasavvuf ehli zatlar gibi tek amacı müridleri en iyi şekilde yetiştirmektir.

“Sahâbe-i Kirâm Hazerâtı pek o kadar, riyâzet ve mücahedede bulunmamışlardı. Yalnız Sohbet-i risâletpenâhî ile o büyüklüğe mazhar olmuşlardır. Yâni demek istiyorum

ki, sohbet büyük bir iştir. Eskiden böyle değildi. Gizli yerler arar, mağaralara girer, oralarda sohbet ederlerdi. Pek ziyâde riyâzet ve mücâhede bulunurlardı. Şimdi ise durum değişmiştir. Yâni o kadar riyâzet ve mücâhede yoktur. Zamanımızda sohbet pek müessirdir ve tesiri pek büyüktür.” (Sohbetler, I: 76)

Sohbet, ilim ve dinin yayılması adına önemli olan müstesna mücahedelerden biridir. Erzurûmî bu mücahedenin büyük bir iş olduğunu söylerken sahabeden emsal göstererek onların büyüklüğünü de bu mücahedeyle bağlamıştır. Sohbet mevzusunun günümüzde kolay hale gelmesi, dinin bu denli rahat bir şekilde yayılma alanı bulması pek sevindiricidir. İmam Efendi, bu kolaylıktan bahsetmekte ve sohbetin zamanımızdaki tesirini dile getirmektedir.

“Bu sohbet nefis ve şeytan zehirlerine karşı tiryak’dır. (Zehirlenmeye karşı insanı kurtaran ilâç, panzehir.) (s.a.v) Efendimiz Hz. leri de: ‘Ulemadan dininizi öğreniniz, hukemâ ile oturunuz, Kübrâ’ya karışınız’ diye emr-ü ferman buyurmuşlardır. Elhâsıl sohbetten kaçmamalıdır. Evliyâullah’dan dûr ve baîd kalmamalıdır. Zîra her nimet bunlarla elde edilir. Nisbetimizi muhafazaya, tarîkate ve Mürşîde olan muhabbetimizi tezyîde çok dikkat ve îtinâ etmek lâzım gelir. Bâzen bakarsın ki muhabbetin azalıyor gibi oluyor, işini gevşetmeye başlıyorsun. Derhal bunun esbabını taharriye koyulmalı, hemen tevbe ve istiğfar etmelidir. Şayet böyle yapmaz, hiçbir şeye dikkat etmezsek artık tamamen bozulmaya başlarız. Ve tarîkten de mürşidden de kaçmaya başlar ve bütün bütün ağyar mertebesine düşeriz” (Sohbetler, I: 326)

Sohbet dinin yayılmasında önemli bir vasıtadır. İmam Efendi, sohbeti nefsin ve şeytanın zehirlemelerine karşı kurtarıcı bir ilaç olarak görmüştür. Nitekim manevi yönüyle karamsarlığa düşen, nefsin istek ve arzularına yenilen insan, sohbetle gönlündeki tomurcuklanmalara şahit olacak, sohbe müdavemetle maneviyatını kazanmaya vâsıl olacaktır. Bu sebeple sohbet önemlidir. Erzurûmî sohbetin her dem devam edilmesi gerekliliği üzerinde durur. Sohbetin, muhabbetin artmasındaki tesirini ifade eden Erzurûmî ağyâr mertebesine düşmemek için sohbetle yakîn olunması gerektiğini söylemiştir.

3. 20. GAFLET

Gaflet; boş bulunma, dalgınlık, ihtiyatsızlık ve ihmâl manalarını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 274) Gaflet kişinin uyku halidir. Uykuda olan kimse etrafından habersizdir. Gözlerine perde çekilmiş gafil kimseler hayatın özünü idrak edememekte ve hayatlarını zâyi etmektedir.

Tasavvufta en önemli şey idraktır. Yüce Allah insana akıl bahşetmiştir. O akıl ki her şeyi anlayacak ve özü kavrayacak fitratta yaratılmıştır. Allah'a giden yol idrak ile mümkündür. Hakikati idrak edemeyen kimselerin tasavvuf mertebelerini yaşaması mümkün değildir.

İnsan belli bir yaşa geldikten sonra varlık sebebini sorgulamaya başlar. Bu sorgulama ile kendisinin acizliğini fark ederek yaratıcısı olduğunu idrak eder. Hakikatin peşine düştüğünde ise tek yaratıcının Allah olduğunu öğrenir. Allah her şeyin sahibidir. Kur'an'ı Kerim'de Rabb'imiz "*Ve Ben cinlerle insanları, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım*"²² buyurmuştur. İnsanın görevi bellidir. Bu görevden habersiz nefis ve isteklerinin peşine düşmek ise insanın gafletidir. Kişinin gafletten kurtulması ibadet ve taatle mümkündür. Zâhiren görülmeyen gaflet pası, ancak iman ile silinebilir.

"Adamın biri cinlerden biriyle câmîye gider. Cemâatin başlarında birer kuş olduğunu ve bu kuşların kanatlarının cemâatten kimisinin gözlerine, Kimisinin yüzüne, kimisinin göğsüne, kimisinin göbeğine, kimisinin dizine, kimisinin topuğuna kadar inmiş bulunduğunu görür. Fakat o zât bundan hiçbir şey anlamaz. Sebebini o cinden sorar, şu cevâbı alır: 'İşte o kuşların kanadı herkesin neresine kadar örtmüş ise onun gafleti o nisbetedir. Setr edildiği derecede o adamın gafleti var demektir, buna işârettir. ' Zannedirim çoğumuz böyleyiz. Bu kanatlardan, bu örtülü olmaktan, bu gafletten kurtulmak, soyulup çıkmak lâzımdır." (Sohbetler, I: 56)

Osman Bedrüddîn Erzurûmî Hazretleri gaflet mevzsusunu, verdiği bir kısa emsalle açıklamıştır. İnsanların gaflet içinde bulunduğunu ve gaflette bulunulan yere kadar setr olunduğunu ifade etmiştir. Verilen bu örnek bir nevi ikaz mahiyetindedir. Erzurûmî gafletin insandaki halini açıklarken herkesin bir an önce kendisine gelip gaflet denen düşmandan uzaklaşmasını istemektedir. Zira gaflet insanı sarıp sarmalayan zehirli

²²Zariyat Sûresi: 7/56

bir sarmaşık gibidir. Farkında olmadan bir müddet sonra maneviyatı zehirleyen bu düşman insanı perişanlığa sürüklemektedir.

3. 21. NEFS

Nefs; ruh, can, insanın biyolojik ihtiyaçları ve kendisi manalarını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 818) İnsan nefsânî duygulara sahiptir. Maddi ve manevi âlem arasında kalan insan, dünyaya geliş sebebinin idrakinde nefsinin yok etmesi gerekecektir. Nefsi yok etmek ise insanın dünyevî isteklerine boyun eğmeyerek dünyadan yüz çevirmesi ile mümkün olmaktadır. Kalpte dünyaya ait şeyler zuhur olduğunda, Allah-u Teâlâ'nın muhabbetine yer kalmamaktadır. Çünkü nefis kalp için büyük bir düşmandır ve girdiği yeri adeta zehirler. Nefis, mertebelerden oluşmaktadır. Tasavvuf ehli ise bu mertebeleri aşan, gönlüne Allah'ı yerleştiren kimselerdir.

Yüce Allah Kur'an'da "*Nefsimi temize de çıkarmıyorum. Çünkü nefis gerçekten 'emâre'dir: kötülüğü çokça emreder; ancak Rabbim rahmetiyle yarlıgarsa o müstesna. Çünkü Rabbim çok bağışlayıcı ve çok merhamet edendir*"²³ buyurmuştur. Nefsin kötülüğü emrettiği ve ona uyulmaması gerektiğini Rabb'imiz açıkça emretmiştir. Bir başka âyet-i kerîmede "*Sakin ona inanmayıp da kendi arzusuna uyan kimse, seni ondan alıkoymasın, yoksa helak olursun*"²⁴ buyrulmuştur. Nefsine uyanın helak olacağı açıkça bildirilmiştir.

Nefis büyük bir düşmandır. Kişiyi Allah'tan uzaklaştırarak şirke sürükleyen en büyük düşman kişinin nefsidir. Nefsine uyan ziyandadır. Nitekim Kur'an'da Rabb'imiz "*Kötü duygularını kendisine tanı edinen kimseyi gördün mü?! Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?!*"²⁵ buyurarak insanları uyarmıştır.

"*Cenâb-ı Hakk'ı kendiliğimizle zikretmek güçtür; kezâ O'na olan şükür borcumuzu edâ etmeye muvaffak olmamız muhaldir. Bu itibarla O'nu ancak O'ndan zikredebilir ve O'na gene ancak O'nunla şükredebiliriz. Böyle olunca her şey yerini alır. Maksat bu nefsin, varlığımızın aradan çıkmasıdır ki bizi kulluk görevimizi lâyıkiyle yapabilme imkânına kavuşturur.*" (Sohbetler, I: 43)

²³Yûsuf Sûresi: 12/53

²⁴Tâhâ Sûresi: 20/16

²⁵Furkan Sûresi: 25/43

İnsanın yaratılış gayesi Allah'ı bilme, tanıma ve O'na ibadette bulunmadır. Her insan bu gaye üzere yaratılmış ve dünyaya gönderilmiştir. Yüce Rab insanı yaratırken içinde nefsânî duyguları da halk etmiştir. Bu duygular ise insanın iyilik ve abidlik yönünün tam tersi istikamette ilerleyen, durmadan bu yönü saptıran heva ve isteklerle doludur. Erzurûmî nefsin insanın kulluk vazifesini engellediğini söylemekte ve mutlaka nefsin terk edilmesi gerektiğini öğütlemektedir. Aksi takdirde insan asli görevi olan kulluğu hakkıyla yerine getiremeyecektir.

“Evliyâullah böyledir. Bir kusurları olsa kendileri ilhamla, ihtarla elhasıl bir sûretle ikaz olunurlar, hatâlarını anlayıp tashih ederler. Fakat biz hiçbir şeyden haberdâr değiliz. Ne kusurumuzu söyleyecek var, ne de bizi ikaz edecek var. Binâenaleyh ne yapmak lazımsa bir an evvel yapıp bu körlükden, bu basiretsizlikten, bu zulmet ve gafletten kendimizi kurtarmalıyız. Bunun da başka çaresi yoktur, ancak bu nefisten kurtulmakla, hakkânî bir kulak, hakkânî bir göz tedârik edebilir, ashab-ı basîretten oluruz. Nefisten kurtulmak iki şeyle mümkündür: Musâhabe, mücâhede.

Evet bizbize kalırsak, yalnız başımıza bu nefsin elinden kendimizi kurtaramayız. Bir taraftan kendimiz sâ'yederiz, mücâhede ederiz, nefse muhâlefetle o'nun her dediğine hemen tebe'yyet etmeyiz ve diğer taraftan da Evliyâullah yanına koşub, onlara hizmet ve muhabbetle ve böylece müzâkere ve musâhabetle nazar-ı feyz ve himmetlerini celbe sa'y ve himmet ederiz. Ancak o zaman işimiz yoluna girebilir”(Sohbetler, I: 325-326)

Nefs, insanı her türlü kötülüğe sürüklemekte ve insanı yokluk zindanlarında çürümeye mahkûm etmektedir. Osman Bedrûddîn Efendi nefsten kurtulmayı musâhabe ve mücâhedeye bağlamıştır. Ancak bu ikisi ile kurtuluş mümkündür. İnsanın tek başına nefis ile mücadelesi sonuçsuz kalacaktır. Bu sebeple Erzurûmî hem musâhabe hem de mücâhedenin birlikte yapılmasıyla kişinin nefsi yeneceği ve muvaffak olacağını dile getirmiştir.

“ Nefs ve hevâsını, gazab ve şehvetini mağlub eden ‘Abdullah’ olur ki, bunun fevkinde bir kemâl ve bir mertebe mutasavver değildir. Arz ve semâvâtın durumu ve bütün mahlûkatın devâm-ı hayatı, işte ‘Abdullah’ olan bu âdemin yüzü suyu hürmetindedir ve bütün mevcûdat ve mahlûkâtın tesbihlerinin ecrinin bir misli de, o abd-i

hâlis'in defter-i â'mâline yazılır. Bu keyfiyet ehâdis-i kudsiyye ve ehâdis-i şerîfe ile sâbittir." (Sohbetler, I: 370-371)

Kulun nefisle mücahadesi en zor mücahedelerdendir. Bu mücahede galip olan kul "Abdullah" makamına erişmektedir. Erzurûmî bu makamın tüm heva ve isteklerin bırakılmasıyla elde edileceğini söylemektedir. Bu makam en kıymetli makamlardandır. Nitekim tüm dünya mahlûkâtı Abdullah'ın yüzü suyu hürmetine yaşamaktadır. Bu sebeple insanın bir an önce kendisine gelmesi, nefisini geride bırakarak Allah'a lâıyk bir kul olmak için gayretle çalışması gerekmektedir.

"Nefs'ini bilmenin iki mertebesi vardır. İştirmek ve okumak tarkıyla olmaksızın, bilfiil, vücûdunda, nefs'in hıyânetini ve Hakk'a muhâlefetini bildikten sonra, insanın bir mürebbî-i kâmil vasıtasıyla ve tarîkate sülûk ile Nefs'inin uyûbuna ittîlâ'hâsıl etmesidir ki bu, ma'rifet-i nefsin ilk kademesidir. Sonra bu kimse, Nefs'ine muhâlefetle, ve mücâhede ile, o'nun tezkiyesine ve tahliye-i bâtına, ihtimâm-ı tâmla nisbet-i huzûr'un tekarrur ve temkînine gayret eylemeli ki bu da ma'rifet-i nefs'in ikinci mertebesidir. Bu sâlik nefs'ini ârif olur. Nefs'ini ârif olan Rabbisini de ârif olur. Nefs'inin zulmeti gider, Rûh'un nûrâniyetine münkalib olur. Rûh'un nûrâniyetine inkılab edişinden sonra nefis de, mir'ât-ı Hudâ olacağından sâhibi envâ-ı Tecelliyât-ı Cemâliyyeye ve Sifât-ı Kemâlât-ı Hazrete lâıyk ve mazhâr olur." (Sohbetler, I: 440)

Erzurûmî sohbetlerinden birinde nefisini bilmenin mertebelerine değinmiştir. Kişinin nefisini bilmesi, tanınması, onun insana verdiği zararın farkında olması ve ondan kurtulmak için çareler araması ilk mertebedir. Bu mertebe kâmil bir zâta intisab ile mümkündür. İntisabın neticesiyle birlikte kişi nefsin zulmetinden ve esaretinden sıyrılmaya başlar. Nefsine galip gelen kişi artık ikinci mertebeye geçmiş ve kemâliyete lâıyk olmuştur.

3. 22. HEVA VE HEVES

Heva ve heves; istekler, arzu, sevgi, zevk ve şehvetler manalarını taşımaktadır. (Devellioğlu, 2005: 359) Heva; nefsin istediği, nefse hoş gelen şeylerdir. Nefis ise insanı sapkınlığa sürüklemektedir. Bu sebeple heva ve heveslerinin peşine düşen insan aldanmış olur.

Tasavvuf nefisle mücadeleyi gerektirir. Nezaman ki kişi heva ve isteklerini önemsemeyerek onları dizginleyebilirse işte ozaman tasavvufta mertebe kazanmış olur.

Kemâlet sahibi bir kul olmak için nefisle mücahede şarttır. Bu mücahede nefsin istediklerini yapmayarak ya da istemediklerini yaparak mümkündür. Ancak bu şekilde istek ve arzular durdurulabilir ve gönülden çıkarılabilir. İstemenin sonu yoktur. İnsan doyumsuzdur. Ancak asıl istenmesi gereken şey ebedi saadettir. Ebedi saadet ise gönlüne Allah'ı yerleştirerek O'ndan başka her şeyi silmekle mümkün olmaktadır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî sâliklerin yetişmesinde öncelikle heva ve heveslerini terk etmelerini istemektedir. Gönlü boş isteklerle dolu olan bir kimsenin tasavvuf ehli olamayacağını söyler. Hakikatin özüne yani asıl yâr olan Yüce Rabb'e vuslat, boş istek ve arzuların gönülden çıkarılmasıyla mümkündür.

“Dört türlü hevâ vardır: bunların ikisi mezmum ve ikisi makbûl'dür. Mezmum olanların birincisi: hevâ-ı varlık, küfür ve inkâr, hevâ-ı meâsi ve mehârim'dir. İkincisi: bâtinen ahlâk-ı zemîme, varlık, gaflet enâniyyet ve büyüklüğü temenni hevâsıdır. Bir hâdis-i şerifte: Allah katında, Gök altında hevâdan daha büyük bir ilâha tapılmamıştır²⁶ buyurulmuştur. Bir diğer hâdis-i şerifte, 'İblis şöyle dedi: ben sizi günahlara helâk ettim, siz de beni istiğfarla helâk ettiniz. Böyle olunca ben de sizi kendi hevânızla helâk ettim. Zira insanlar kendi hevâlarını güzel görürler ve istiğfar da etmezler.²⁷

Hakikat böyle herkes kendi işini ve amelini hoş görür, aklına tevbe ve istiğfar da gelmez, böyle böyle helâk olur. Halbuki âlimlerin meclisine giderek, sohbetlerine iştirak ederek, hatalarımızı öğrenmemiz ve birçok ibâdete de muvaffak olmamız mümkündür. Makbûl olanlar ise şunlardır: birincisi, zâhiren şer'i ölçülere itaat, emre imtisal, menâhî'den ictinâb, ve bâtınında, Muhabbet-i Mevlâ olmak, zikir ve fikrinde sâbit ve Vech-i Kerîm-i Hazret'e ragıb ve müştak olmak hevâlarıdır. Diğeri ise: Esrâr-ı enfüsiye ve âfâkıyye, esrâr-ı Kur'âniyye ve ulûm-u Rabbâniyyeye vukûf ve ittîlâ'hasıl etmek, Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk etmek, abd-i mahz-ı Mevlâ olmak hevâsıdır. Bu hevâ Hevây-ı İlâhiyye'dendir. Ve hevâ'ların en â'lasıdır.” (Sohbetler, I: 389-390)

Heva ve heves insanı yokluğa sürükleyen şeytâni duygulardır. Erzurûmî heva ve heves mevzusuna değinirken hadis-i şeriflerden ve ayetlerden örnek vermiştir. Verdiği

²⁶et-Terğib ve't-Terhîb, C. 1, s. 86.

²⁷et-Terğib ve't-Terhîb, C. 1, s. 87.

örneklerle heva ve hevesin şeytandan olduğunu, insanların bunlara ihtimam göstermemesi gerektiğini söylemek istemiştir. Kişinin heva ve isteklerine boyun eğerek yaşaması gaflet halidir. Bu gafletle birlikte yaşamının sonu ise helak olmaktır. Ancak bu helakiyet âlimlerin meclisi ile ortadan kaldırılabilir. İmam Efendi kişinin âlimlerle olarak hatalarının farkında olması ve istiğfarda bulunmasının kişiyi muvaffakiyete erdireceğini söylemiştir. Erzurûmî en güzel arzusunun Allah'a vuslat arzusu olduğunu ifade etmiştir. Her insanın bu arzu uğruna ömrünü tüketmesi en makbul olanıdır.

3. 23. MA'RİFET

Ma'rifet gönül ehli kimselerin manevî ve ilâhî hakikatleri tanınması sonucu oluşan irfan manasına gelir. Marifetullah, Hakk'a dair elde edilen bilgiye; arif de bu bilgiye sahip olan kimseye denilmiştir. (Uludağ, 2001: 236) Kâinattaki sırrın ve hikmetlerin tümünün anlamı olan ma'rifetullah sınırsız bir ilimdir. Her kul kendi idraki ölçüsünde bu ilimden faydalanmaktadır. (Topbaş, 2002: 333)

Bir sâlikin Cenab-ı Hakk'a ulaşmak için bir mürşid öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevî ve ruhî yolculuk seyr-i sulûk adıyla ifade edilmiştir. Bu yolculuğun sonucunda varılan ilk derece ma'rifettir. Marifet ve irfan, aynı anlamı paylaşan kelimelerdir. Tasavvufta ma'rifet sufînin ruhani halleri yaşayarak vasıtasız olarak elde ettiği bilgidir. Ancak bu, ilimden farklıdır ve bilmekten ziyade tanımak olarak ifade edilir. Osman Bedrüddin Erzurûmî ma'rifeti hayatın anlamı olarak ifade etmiştir. Ma'rifete ulaşabilmek için ise ibadet ve taatin öneminden bahseder. Salikin amacı ma'rifete erişmektir. Ma'rifeti bilmeyen ve tanımaktan uzak kalan kimseler ise ziyandadır.

“Hayat ma'rifet hayatıdır. İstihsâl-ı ma'rifet edemeyen ve ahlakullah ile tehalluk edip tecrid ve tefrid ile Hakk'a gidemeyen hayvân kaldığı gibi, kalbi hacerden (taştan) bile kas ve katıdır”(Mektubat, II: 170)

Hafız Efendi Der-i âliyyede Ma'mûretü'l-Azîz (El-Aziz) vilâyeti meb'usu izzetlü Baytar Hacı Osman Efendi'ye yazdığı bir mektupta marifetullahtan bahsetmektedir. Erzurûmî bu hayatı marifet hayatı olarak nitelendirmiştir. Marifete ulaşamayan

kimselerin kalbinin taştan daha katı olacağını ifade etmektedir. Allah merhamet sahibidir. Allah'a ulaşmak isteyen kimse gönlünü temizlerken bir yandan da merhamet tohumları gönlünde yeşermeye başlamaktadır. İnsan-ı kâmil olan zatın kalbi ise İlâhi sıfatların tecellisine mazhar olmuştur. İşte bu kimseler hakiki mü'mindir. Ancak İlâhi sıfatların tezahürünü gönlüne yansıtamayan kimse bir hayvan gibi sadece canlı olan, düşünemeyen ve idrak edemeyen bir zat olarak nitelendirilmiştir. Yüce Allah insana akıl gibi pek büyük bir nimet bahşetmiştir. Kul bu akli kullanarak gönlünü sadece Yüce Rabb'e ayırmalıdır. Nitekim kulun vazifesi budur.

“Ma’rifet-i Rabb için tarikat-ı aliyeye intisâb eyelemek lâzım ve lâbüddür (gereklidir) ki, ma’rifet-i nefis ma’rifet-i Rabb hasıl olsun. Turuk meyanında râh-ı Hakk celle şanühü ve alâye sülk ve teslîk için bihterin-i turuk (yolların en iyisi) tarik-i nakşibendiyye olduğu evliyâ ve ulemâ ve urefâ ittifâkıyle sabittir. Tarikat-ı aliye-i nakşibendiyyeye alel-husus hulasa-i nakşî olan müceddidiye-i Sâminîye’ye mensûb olduğumuz halde, tahsil-i ma’rifet-i Rabb edemeyip âlemden rihlet etmek bizim için âr olacağı vâreste-i kayd ü beyandır”(Mektubat, I: 318-319)

İmam Efendi'nin Nüzhet Efendiye yazdığı bir mektupta marifetin şart olduğunu bunun için de bir tarikate intisab etmenin elzem olduğunu ifade etmiştir. Yine bu konuda da Erzurûmî'nin tarikat konusundaki görüşleri yer almıştır. Bağlı bulunduğu tarikat olan Nakşibendiyye'ye övgüde bulunan Hafız Efendi bu tarikatın doğru bir yol olduğunu ve bu yol ile marifetin mümkün olacağını dile getirmiştir.

“Ma’rifet ve hakîkata gelince; ‘Ey iman edenler, sabr (ü sebât) ediniz. (Düşmanlarınızla) sabır yarışı edin (onlara galebe çalın. Sınırlarda) nevbet bekleyin (yurdunuzu çiğnetmeyin. Bu sayede) felâh bulacağınızı umabilirsiniz. ²⁸Âyet-i kerîmesinde remz ve işâret buyurulduğu üzere ma’rifet ve hakîkat: her türlü keşif ve kerâmetleri, şeref ve şöhreti terk ederek yalnız Cenâb-ı Hakk ile ve O'nun üns ve huzûru ile sabretmektir. İşte, ‘Biz nihayeti bidâyete dercetmişiz’ diye sâdât-ı nakşîyenin emir buyurdıkları nükte ve incelik bu mühim noktadır. Bunun dışındaki haller ve tavırlar seyr ü sülûklerini tekmil edememiş olanların, henüz yolda bulunan yolcuların hâlidir. Onun için derûnlarında bir şey yoktur. Çünkü onlar yol arıyorlar. Bunlardan bir fâide elde etmek mümkün değildir. Erbâb-ı kemâl seyyah değil sâbittir.” (Sohbetler, I: 68-69)

²⁸Âl-ı imrân, 2/200

Osman Bedrüddin Efendi ma'rifet mevzusunu bir ayet-i kerime ile açıklamıştır. Ma'rifet, Yüce Allah dışındaki her şeyi terk ederek sabretmekle mümkündür. Nakışbendî tarikatındaki kemâl kimselerin ise ma'rifete erdiğini dile getirerek onları "sabit" olarak görmüştür.

"Hadis-i şerif'de: 'Cehennemden âzâd olmuş birinin yüzüne bakmak isterseniz talebe-i ulûmun yüzüne bakınız' ve gene talebe-i ulûm hakkında: 'Her adımlarında nice fazâil ve hasenât verilir' diye buyurulmuştur. Bu ilm-i zâhiri tedris edenler hakkında böyle olursa, Evell-i ulûm olan ilm-i bâtın sâlikine ne olmaz? Çünkü Dünyâ'nın ve insanların yaratılış gayesi, Ma'rifetullah tahsili içindir. Fakat zamanımız pek garib oldu. Din elimizden gidiyor haberimiz yok. Bu zamanın insanları pek zeki ve pek müstaid'dir. , fakat bu nisbette de vicdansız ve müriüvetsizdirler. Üç kuruş ticaretten sevindiğimiz ve zevk aldığımız kadar, iki rek'at namazdan zevk almıyoruz. Üç kuruşluk zarar'dan müteessir olduğumuz kadar, tâati terk'den ve hatta Cenâb-ı Hakkı kaybetmekten mahzûn ve müteessir olmuyoruz. Acaba bize ne oldu?." (Sohbetler, I: 374)

Erzurûmî, dünyanın ve insanların yaratılış gayesinin Ma'rifeullah tahsili için olduğunu söylemiştir. Ancak içinde bulunulan zamanın insanların bu gayeden habersiz yaşadıklarını ve yanlış zevkler uğruna asıl gayeden uzaklaştıklarını ifade etmiştir. Namazdan zevk almayan bu zamanın insanların ticaretten zevk alması ve yine maddi zarara üzüldükleri kadar ibadeti terk ettiklerinde mahzun olmalarını İmam Efendi çok üzücü bulmuştur. İnsanların yanlışlarını fark etmeleri ve gafletten uyanmaları gerekmektedir.

"Buyruluyor ki, esbâb-ı ma'rifet pek çoktur. İbâdât ve taât, nefse muhalefet, tabiat ve hevâya muhalefet vs. gibi. Fakat bu esbâbın en büyük ve müessiri, bir kul'da, aşk ve muhabbet-i Mevlâ'nın zuhûrudur. Bu aşk ve muhabbet insandaki maâsî'yi giderir, ahlâk-ı zemîmesini ve en büyük günah olan enâniyyetini izâle eder. Ve böyle olan bir kimse de, tamamiyle nâil-i mârifet olmuş ve Zât-ı Hakk'a lâyük hâle gelmiş olur." (Sohbetler, I: 488)

Hafız Efendi ma'rifete ulaşmada birçok vasıtanın olduğunu söylemiştir. İbadet etmek, nefle mücadelede bulunmak, heva ve isteklere karşı durmak. vb. hepsi birer vasıta. Ancak Hafız Efendi bunların içinde en büyük ve en etkilisinin kulda Allah

muhabbetinin zuhur etmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu aşk ve muhabbet insandaki kötülükleri uzaklaştırmakta Hakk'a layık bir kul olmasına vesile olmaktadır. Bu sebeple muhabbet bir kulun ma'rifetullahı ulaşmasında en güzel vasıta olarak görülmüştür.

“Evliyâullah en ziyade iki şeyin Kalb'den atılmasını tavsiye buyuruyorlar: 1. Mahlûk ile ihtilat (Mahluka taalluk eden mevzular)2. Dünyâ muhabbeti. Bu iki şey Ma'rifetullah elde etmeye ve kurbiyyete (Allah'a yakîn olma hali) en büyük mânilerdir. Zîrâ halk ile ihtilatta (karışıp, görüşme) ayna gibi olan sâlik-i mübtedînin kalbi, onlardan kibir, ucb, enâniyyet, gazab, şehvet, hevâ gibi türlü ahlâk-ı rezîle-i bâtineyi derhal alır. Ve belki, zâhirî fîsk u fücûr'a meyil de aynaya akseder. Böylece mir'at-ı sâlik (sâlik'in kalb aynası) pür-gubar (toz) olur, belki paslanır. Bunun neticesidir ki o sâlik seyr ü sülûkden geri kalır ve o bâcâreğe olacak olur”(Sohbetler, II: 114)

Erzurûmî mahlûk ile ihtilat ve dünya muhabbetinin ma'rifetullahı elde etmede en büyük maniler olduğunu dile getirmiştir. Ma'rifet ehlinin sadece Allah'a yönelmesi ve bunun dışındaki her şeyden uzak kalması esastır. Nitekim ayine gibi olan kalpler sadece Allah'ın tecellisine nail olmalıdır. Onun dışındaki dünyaya ait mal, mülk, fitne, fesat, kibir, heves vb. ma'rifet ehlinin gönlünden uzak durmalıdır. Aksi halde Allah'a vuslat mümkün olmayacak kalp dünyaya ait mevzular içinde harap olacaktır.

3. 24. TEVBE

Tevbe; işlenmiş bir günahın bir daha işlenmeyeceğine dair söz vermektir. (Devellioğlu, 2005: 1100) Tevbe gönülde olur ve manevi temizliktir.

Manevi tedavinin ilk merhalesi tövbedir. Günahları terk etmeye niyet etmek, insan-ı kâmil yolundaki ilk adım ve kulun kulluğunu hatırlamasıdır. İçinde yaşanan maddi dünya kul için kesretlerle dolu bir âlemdir. Hakiki bir kul Hakk'ını arama yolunda bu kesretleri bertaraf ederek vahdeti bulan kimsedir. Vahdet kesretler içinde gizlenmiştir. Kul vahdete ulaşmada zaman zaman heva ve hevesine uyarak nefsi arzularına yenik düşebilmektedir. Çıktığı yolda kesretin gösterişine kapılabilmektedir. Ancak Yüce Rabb iyilikleri olduğu kadar kötülükleri de kul için yaratmıştır. Nitekim hadis-i şerifte *“Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ hazretleri sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler*

yaratırdı.” (Müslim, Tevbe, 9,2748) ifade edilmiştir. Hadiste de açıkça belirtildiği gibi tevbe etmenin önemi büyüktür. Öncelikle tövbekar olan kul, onu yaratan bir Rabbin olduğu idrakindedir. Bu idrak ise kulun Rabbin tanıması ve acizliğini ifade etmesidir. Tevbeyi mühim ve elzem kılan taraf işte bu idrak durumudur. Bu sebeple acizliğini kabul eden ve hataya düşen her kulun tövbe etmesi gerekmektedir. Nitekim Yüce Rabb tövbe eden kullarına mağfiretini esirgemeyeceğini buyurmuştur. “Allah’tır ancak öyle bağışlayıcı öyle merhamet edici”²⁹Kur’an-ı Kerim gibi bir nimeti gönderen Yüce Hak kullarına mağfiret ve tövbe kapılarını açık bırakmıştır.

“İnsan, kendi tevbesinin, şâyân-ı kabul olup olmadığını ve günahının mağfiret buyrulup buyrulmadığını bilir. Evet dikkat eder, bakar, eğer tevbe ettiği şeyi, günah ve ma’siyeti bir daha işlemiyorsa şüphe etmesin ki tevbesi kabul olmuştur. Şâyet ma’siyeti tekrar işliyorsa tevbe kabul olamamıştır.” (Sohbetler, I: 49)

İmam Efendi tevbenin kabulü hakkında sohbetleri esnasında müridlerini bilgilendirici açıklamalarda bulunmuştur. Eğer bir kul günah işler ve günahından tövbe ederse o kul günah işlememiş gibi sayılmıştır. Ancak burada dikkat çeken nokta o günaha kulun bir daha asla dönmemesidir. Bu konuya diğer sohbetlerinde de çokca yer veren İmam Efendi insan-ı kâmil olma yolundaki ilk adımın temiz ve güzel atılmasının gerekliliğini anlatarak bu yolda yürümek isteyen kişilerin sağlam basmaları gerektiğini ifade etmiştir.

“Bir insan tevbekâr olsa, melekler pek ziyâde ihtiram ve ihtifâl ile (saygı ile ve büyük cemaâtle yapılan merâsim) o âdemin tevbesini Semâvât’a yükseltirler. Cenâb-ı Hak da Ehl-i Semâvâta buyurur ki: ‘Bütün semâvâtı tezyin edin, felan kulum tevbe etmiştir. ‘ Hele sen Cenâb-ı Rabbü’lâlemin Hazretlerinin azamet-i Kibriyâsına bak. Bu ne için? Bir kul -o da mücrim ve âsî- tevbekâr olmuş, onun için bütün zemîn ve semâvât tezyin olunuyor. Ah insanlık ne büyük kemâl ve ne büyük saâdet amma ne fayda ki kadrini bilemiyoruz.’ (Sohbetler, I: 344)

Osman Bedrüddin Erzurûmî tevbe etmenin güzelliklerinden bahsederken tevbekâr kişinin halini anlatmıştır. Tevbe eden kişi, Allah katında pek makbul pek muteberdir. Yüce Rab tevbe eden kişi için bütün zemin ve semâvâtı tezyin eder. İnsan ise pek gafildir ki bunlardan habersiz yaşamakta ve bu büyük saadete nail olamamaktadır.

²⁹ Şûrâ Sûresi: 42/5.

3. 25. AHLAK

Ahlak; insanda bulunan ruhî ve zihnî hallerdir. (Devellioğlu, 2005: 17) Ahlak bir ilimdir. İnsana iyiliğin kaidelerini öğretir. Kişinin ahlakı onun davranışlarına yansımaktadır. Bu ilimden faydalanan kimseler iyiliğe yönelmekte ve kötülüklerden uzaklaşmaktadır.

Tasavvuf, ahlak üzere kurulan bir eğitimidir. Öncelikle sâliğin ahlaklı olması istenir. Zira ahlakın derecesi kişinin eğitiminde büyük rol oynamaktadır. Tasavvuf ehli Hz. Peygamberin ahlakını örnek almakta ve sâlikleri bu ahlak üzere yetiştirmektedir. Zira fahr-i kâinatın ahlakı en güzel ahlaktır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî, ahlakın Allah ile kul arasındaki yakınlaşmada etkisinin büyük olduğunu söylemiştir. Her sâliğin güzel ahlaka sahip olması gerekliliği üzerinde duran İmam Efendi ahlakı iki kısma ayırmıştır.”*Ahlak iki kısımdır: 1)Şeytanın ahlâkıdır ki, bu da: ucb, hased, kibir, riyâ, istikbâr vs. dir. Dikkat ediniz, şeytan o kadar ilmiyle, ameliyle bir şeye yaramadı, bu hale geldi, kovuldu. Sebebi de bize ibret ve numûne olsun içindir. 2)Diğeri ise ilâhi ahlâkıdır. Hz. Adem de ufak bir bahane ile Cennet'ten kovuldu. Cenâb-ı Hak'da ona duâ, tazarrû ve tevbeyi öğretti. Tevbe etti ve peygamber oldu, Allah'ın halifesi oldu, safiyullah oldu. Cennet'de kalsaydı Allah'ın halifesi olamazdı. Bu da bize ibret ve numûne olsun için böyle olmuştur. Yoksa cennette bir buğday Hz. Adem'e bir şey yapamazdı. Biz de Adem oğluyuz ve bir damladan yaratılmışız ki bu vücud o bir damlada meknûz idi. Bu vücudun bânını ise rûhumuzdur. Ruhumuz ise, Muhammedî ruhdur. Nûr-i Muhammedî'den yaratılmıştır. Muhammedî ahlâk ise Kur'ânî ahlâkıdır, ilâhi ahlâkıdır.*” (Sohbetler, I: 96-97)

Osman Bedrüddîn Erzurûmî Hazretleri ahlak mevzusunun iki kısma ayrıldığını söylemiştir. Bu kısımlardan biri şeytanî diğeri ise ilâhi ahlaktır. Şeytanî ahlak kişiyi felakete sürüklemektedir. Nitekim şeytan ahlakı üzere Allah'ın huzurundan kovulmuştur. Bir diğeri ahlak ise ilahi ahlaktır ki ahlakın en güzelidir. Bu ahlak Hz. Peygamber'in ahlakıdır. En temiz en güzel ahlaktır ki Hz. Adem bu ahlak üzere affedilmiştir. Bu sebeple insanlığın şeytanî ahlaktan uzaklaşarak ilahi ahlakla ahlaklanması gerekmektedir.

“Bir hadîs-i şerîfte de: ‘İnsan ile Rabbisi arasındaki en büyük hicâb’ın (perdenin) insanın ahlâk-ı zemîmesi olduğu’ ferman buyurulmuştur. Ahlâk-ı zemîmesi olan, ne zamanı, ne nefsinin ne Allah’ı ârif olur ve ne de Rabbisine lâayık olur. Zaten Cenâb-ı Hak bir mahalde, bir mekân’da değildir ki, kat-ı mesâfe olsun da insan O’na ulaşabilsin. O, insana şah damarından daha yakındır. Cenâb-ı Hak’dan mahrumiyetin ilk ve asıl sebebi nefis ve ahlâk-ı zemîme’dir”(Sohbetler, II: 131)

Erzurûmî insanın Rabb’iyle yakınlığını, onun ahlakına bağlamaktadır. Kişinin Rabb’ine ulaşmasını engelleyen ve Rabb’iyle arasında mesafenin olmasını sağlayan kötü ahlaktır. Bu sebeple her kişinin ahlakına dikkat etmesi ve nefesine yenik düşmemesi gerekmektedir.

3. 26. HAYÂ

Hayâ; utanma, sıkılma, edep, Allah korkusu ile gûnahtan kaçınma anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu, 2005: 346)

Tasavvufta hayâ Allah’ın her şeyi gördüğünü ve bildiğini idrak ederek yaşamaktır. Hayâ imandan gelir. İmanın derecesin artmasıyla kişi Allah’ı her yerde hisseder ve O’nun yasakladığı şeylerden uzaklaşır. Her kul Rabb’ine karşı hayâ etmelidir. Sosyal yaşamda diğer kullardan çekinmek değil esas olan her şeyin sahibi Allah’tan çekinmektir.

“Evet doğrudur. Hayânın en büyüğü, Allah’dan hayâ’dır. Bu da her an ve her yerde, O’nu hâzır ve nâzır bilmedikçe ve O’nu Alîm ve Rakîb (görüp kontrol eden) tanımadıkça ve eşyadaki sırrına vâkıf ve vâsıl olmadıkça mümkün olamaz”(Sohbetler, I: 387-388)

İmam Efendi hayâ mevzusuna değinirken hayânın en büyüğünün Allah’tan hayâ olduğunu söylemiştir. Kişinin Yüce Rabb’e karşı hayâ duyması O’nun varlığını bilerek ve O’nun her dem bizimle beraber olduğu idrakini taşıyarak yaşamasıdır. Bu ise kulu felaha erdirecek en güzel vesilelerdendir. Kişi bu idrakle hayatına ve davranışlarına yön verecek ve gafletten uzaklaşacaktır.

3. 27. TECELLÎ-İ İLAHÎ

Tecelli; görünme, belirme demektir. (Devellioğlu, 20005: 1050) Tecellî-i İlahî ise Allah'ın nurunun mü'min kulların gönlünde âyân olmasıdır. Mutasavvıflar, Allah'ın tecellisini her yerde ve her an görebilen kimselerdir. Onlar dünyanın ve yaratılışın idrakine ermeleri neticesinde yaratılmış her şeyde Allah'ın azametini görmektedir. Osman Bedrûddin Erzurûmî de İlahî tecellinin sırrına mazhar olan zâtlardandır. Yüce Rabb'in tecellisi heran her yerdedir. Ancak bunu görebilmek için gönül gözüyle bakmak gerekmektedir.

“Ebû Tûrab Nahşebî'nin bir mürîdi varmış. Ef'al tecellisinde (Tevhid-i ef'al) imiş. Cemâl-i İlâhiyi görmek arzusunda bulunduğundan Ebû Tûrab Nahşebî bunu alıp Bayezîd-i Bistâmî Hazretlerine götürürken, yolda Bistâmî ile karşılaşmışlar. Ebû Tûrab müridine: 'İşte şu gelen Bâyezîd-i Bistâmî'dir' demiş; Mürid de Bâyezîd'i görür görmez düşüp vefat etmiş. Bu kişinin niçin birdenbire vefat ettiğini Hz. Bâyezîd'den sorarlar. O da: 'Mazhar-ı Zât-ı İlâhi olan ve yüzü Hüdâ'nın aynası olan Bâyezîd'i tecellî-i ef'al'de olan o mürid görür görmez tahammül edemedi ve vefat etti' buyurur. İşte müridleri terbiye ve seyr-i sülûkân uzaması bu cihetten gerekmektedir. Tâ ki sâliklere yavaş yavaş liyâkat, istidât ve tahammül gelsin. Zirâ ilâhi tecelliler dağları taşları eritir. Buna ancak yine insan tahammül edebilir. Fakat her insan değil. Terbiye görmüş, tahammül kuvveti artmış, istidat peydâ etmiş olanlar tecellilere mazhar olabilirler.” (Sohbetler, I: 57)

Allah'ın tecellisini her an her yerde görmek mümkündür. Ancak bunun için kişi her şeyin yaratıcısının Allah olduğu idrakinde olmalıdır. Hafız Efendi İlahî tecelli konusuna bir emsalle değinmiştir. Verilen emsalde seyr ü sülûk evresinin süresinin terbiye mevzusunda gerekli olduğunu ve sâliklerin ilahî tecelliye dayanabilecek güce gelmelerinin bu evredeki terbiyeye bağlı olduğunu söylemiştir.

3. 28. DÜNYA VE UKBA

İçinde yaşanan maddî dünya ezeli, ahiret âlemi ise ebedidir. İnsan ölümüyle birlikte ebedî âleme intikal edecek ve orada kalacaktır. Geçici dünya ise imtihan üzere

kurulmuştur. Tasavvuf ehli dünyaya ait her şeyi kalbinden çıkararak dünyadan vazgeçen sadece Hakk'a vuslatı arzu eden kimselerdir. Mutasavvıflar, ukba âleminin sonsuzluğunu idrak ederek, ezeli dünyaya tenezzül etmemişlerdir. Onların gönüü ukbaya dönüktür. Her işlerini ukba hayatını gözeterek yapmaktadırlar.

Osman Bedrüddin Erzurûmî de gönül ehli bir zat olarak ahiret âlemine dönük yaşamıştır. Dünya maddiyatını kalbinden çıkararak Erzurûmî mutlaka ebedi âlem için çalışılması gerektiğini söylemiştir.”*Hayât-ı Dünya Ahiret hayâtına nisbet edilirse birkaç gündür, daha doğrusu bir an'dan ibarettir. Buna yâni o bir andan ibaret olan Dünyâ'ya, o nisbette çalışmamız lazımdır. Evet Dünyâ'yı bütün bütün terk edelim, bir mağaraya çekilelim, hiçbir şeye karışmayalım demiyoruz. İhtiyacımız nisbetinde Ona da çalışırız. Buranın işini de görürüz. Fakat gönlümüze sokmayız. Dışarıdan dışarıya Dünyâ ümûrumuzu da yaparız. Hem de Allah için yaparız. Zirâ Dünyâyı terk etmek; o'nu bütün bütün bırakarak âtil ve bâtil oturmak değildir. Yalnız şu kadarına dikkat edeceğiz ki, Dünya işi, Allah işine mâni olmasın. Zirâ bununla bütün bütün meşgul olub da Allah'dan dûr ve bâid kalmak olmaz. Bu yol mü'minlere hususiyle Ehl-i tarîke yakışmaz. Külliyyetle Dünyâ'ya müteveccih olub Allah'dan mahrum kalmak küffarın, münâfıkın şânıdır*”(Sohbetler, I: 223)

Dünya hayatı ezeli; ahiret hayatı ebedidir. Bu sebeple dünya hayatı için safi çaba göstermek anlamsızdır. Asıl olan ebedi ahiret hayatı için çaba göstermek ve hazırlık yapmaktır. Nitekim ebedi olması bu hayatın önemini de ortaya koymaktadır. İmam Efendi dünya ve ahiret hayatı mevzusunda bazı nasihatlerde bulunmuştur. Kişinin dünya hayatına ehemmiyet vermeyerek ahiret için çalışmasını asli görev olarak addedilmiştir. Bunun yanında dünya hayatını da boşlayarak yaşamamanın yanlışlığına değinmiştir. Erzurûmî dünyadan kopmadan her işi Allah rızası gözeterek yapmamız gerektiğini, ahiret hayatı için çalışırken dünyaya da hizmet etmemiz gerektiğini ifade etmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken mevzu kalbe dünyayı yerleştirmeden sadece Allah ile dolu olan bir gönülle yaşamaktır.

“*Âdem'in birinin bir kölesi varmış. Tarlasına buğday ekmesini köleye tenbih etmiş. Köle de: 'Peki' demiş, fakat buğday yerine arpa ekmiş. Bir müddet sonra efendisi tarlaya gitmiş bakmış ki, tarlaya buğday yerine arpa ekilmiş. Kölesine: 'Ben sana buraya buğday ek! Diye tenbih etmemiş miydim? Niçin buğday değil de arpa ektin?'*

diye sormuş. Köle de: ‘Arpa ekim ama buğday biter diye zannetmişim. Fakat buğday değil, yine arpa bitmiş’ diye cevap verir. Bunun üzerine efendisi: ‘Sen ahmağın birisin, hiç arpa ekilen yerden buğday biter mi?’ diye hiddetlenmiş. Köle ise cevâben: ‘Hayır ben ahmak değilim, ahmak sensin. Zira, arpa ekilen yerden buğday alınmayacağını biliyorsun da, bütün vaktini dünyâyâ tahsis ettiğin halde yine de [ukbâyı kazandım, kazanacağım] diyor ve öyle zannediyorsun. ‘ diye söyler. Köle böyle deyince efendisi düşünmeye başlar ve bakar ki köle doğru söylüyor. Derhal tevbe eder, Hakka teveccüh ve ikbâl eder ve ondan sonra işini yola koyar.’ (Sohbetler, I: 48-49)

Osman Bedrüddîn Efendi sırf dünya için çalışmanın yanlışlığını emsal bir öyküyle açıklamıştır. Bu öyküde toprak sahibi zat kölesinden bir ürün ekmesini istemekte ancak köle farklı bir ürün ekerek efendisini gafletten uyandırmayı amaçlamaktadır. Nitekim efendi kölenin davranışıyla kendisine gelir ve gafletten uyanarak tevbe eder. Bu hikâyeye ile Hafız Efendi kıssadan hisse yapılmasını istemiştir. Sırf dünyaya çalışarak ukbânın elde edileceğinin beklenmesi büyük hatadır. Bu durumda kişinin eline sadece dünyalık kazanç gelir. Ancak kişi her işini ukbâyı düşünerek ve Allah rızası gözeterek yaptığı takdirde kazançlı olacaktır. Ebedi hayatta muvaffakiyete erecektir.

SONUÇ

Osman Bedrüddin Erzurûmî büyük bir âlim ve gerçek bir Hak dostudur. Bu büyük zat tüm hayatı boyunca İslâmi şekilde yaşamış ve Hz. Peygamberin sünnetine uymuştur. Çevresinde uyarıcı görevinde bulunarak insanlara öğütler vermiştir. Kur'an-ı Kerim'i kendisine rehber edinen bu zat tüm hayatını ilme adamıştır. Tasavvufun derinliklere inen, ilim uğruna tüm sıkıntılara katlanan bu zat-ı muhterem büyük bir takva sahibidir.

Tasavvufun en temel gayesi, marifetullah ve muhabbetullahtır. İnsanın "Mutlak Varlık"ı tanınması, bilmesi ve ondan ayrılmaması gerekmektedir. İnsan-ı kâmil, insanın varabileceği varlık mertebelerinin sonuncusudur. Bu dünya bir kesret âlemdir. Kesret âlemine takılan insan ilahi aşktan uzaklaşmaktadır. İnsanın bekaya ulaşması ise vahdet anlayışıyla mümkün görülmüştür.

İmam Efendi bekaya ulaşma yolunda hocası büyük Nakşî mutasavvıfı Mahmud Samini Hazretlerini mürşid edinmiştir. Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin mürşidi Samini'nin büyük bir nakşi olduğu bilinmektedir. Samini'nin eğitimi altına girerek ondan icazet alan İmam Efendi de mürşidi gibi aynı yolu seçmiştir. Onun tasavvufî bakış açısı da mürşidiyle aynı doğrultuda teşekkül etmiştir.

Erzurumî'ye göre tasavvuf; kulun Hakk'ı idrak etmesi, yaratılış sebebini bilerek yaşaması, nefsine karşı durmasıdır. İmam Efendi tasavvufu, sözlü ve yaşanan tasavvuf olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Söze dayanan tasavvufta hakikatin dahi bir söz olduğunu, yaşanan tasavvufun ise; söz ve büyük faydasını anlatmaya ve tabir etmeye güç yetirilemeyeceğini ifade etmiştir.

İmam Efendi tasavvufî terbiye yollarından biri olarak insan-ı kâmil konumundaki şeyhle kalbi irtibatı görmektedir. Mürşid-i kâmil, kendisine bağlanan saliki alır, önce Hz. Rasul'de fani olmaya; ardından da asıl paye olarak Rabb-ı Müteal'de faniliğe ulaştırır. Rabıta bir bakıma başkalarına benzeme ve taklid arzusunun tezahürüdür. Tasavvufta rabıta, kâmil ahlak sahibi kişilerle kurulması istenen sevgi bağıdır.

Erzurumî inananların da kısımlara ayrıldığını ifade etmiştir. Bazı insanların emir ve nehiylere uyduklarını fakat temizlenemediklerini, ahlâklarını ve nefislerini güzelleştirmediklerini vurgulamaktadır. Bir kısmının her şeyi mükemmel surette uyguladıklarını ki bu kimselerin makbul ve daha iyi olduğunu belirtmektedir. Nefis ve

şeytan, hevâ ve kötü arkadaş insanın düşmanıdır. Ancak kötü arkadaş, hepsinden daha şiddetli bir düşmandır. Bu sebeple ihvan edinmenin faydalarından bahsetmiştir. İhvan; tarikat kardeşi demektir. Aynı yol üzere bulunan aynı görüşü benimseyen kişilerdir. Bu kişilerin görüşleri aynı doğrultuda olduğu için birbirlerini kötü yönden ziyade iyiliğe yönelteceklerdir.

Bu dünya rüya âlemidir. İnsan bu âlemde gafletten kendisini muhafaza etmeli, Allah'a giden yolu bulmalı ve o yoldan ayrılmamalıdır. Allah'a giden yol ise hakikat yoludur. İmam Efendi bu âlemde Cenab-ı Hakk'ın dostuyla dost düşmanı ile düşman olunması gerektiğini söylemiştir. Bu düşmanlardan en büyüğü ise nefistir. İnsan kendisini bu düşmandan muhafaza etmelidir.

Vahdet birliktir. Allah'tan başka her şeyi aklından ve gönlünden çıkarmak vahdete erişmektir. Tasavvufun aslını ise vahdet anlayışı oluşturmaktadır. Vahdet anlayışı bir kalp tasfiyesidir. İmam Efendi kalbin tasfiyesiyle imanın derecatının artacağını söylemiştir. Erzurûmî Peygamber Efendimizin sünnetlerine bağlı olarak herkesi imanlı olmaya davet etmiş ve bu konu üzerine önemle eğilmiştir. İman gönlün gıdasıdır. İmansız gönül; ölüdür. Kişinin imanı, Yüce Allah katında mükâfatlandırılacaktır. Her şeyin başı imandır. İmansız ibadet ve kulluğun gerçekleşmesi mümkün değildir.

İmam Efendi insanı, büyük âlem içinde bir küçük âlem olarak nitelendirmiştir. İnsan; eşref-i mahlûkattır. Hz. Peygamber de insan suretinde yaratılmıştır. Bu sebeple yaratılan her insan şerefli ve bu bilinçle yaşamını sürdürmelidir.

Osman Bedrüddîn Erzurûmî sık sık mürşide tabiyyetin önemini vurgulamıştır. Mürşid gerçek bir insan-ı kâmil olmalıdır. İnsan-ı kâmil etrafına ışık saçan bir meşaledir. Onun feyzinden ve ilminden faydalanmak her kula nasip değildir. Bu sebeple Erzurûmî, her insanın gerçek mürşidini araması ve bulması için tavsiyelerde bulunmuştur.

Takva; her an Allah huzurundaymışçasına yaşama, ibadetleri yerine getirme, Allah sevgisini her şeyden üstün tutma, dünya hayatını reddederek ahiret hayatını tercih etmedir. Yüce Allah kullarının takva üzere yaşamalarını buyurmuştur. Erzurumî de insan için en elzem şeyin takva olduğunu söylemiştir. Çünkü takva bir nevi zırhtır. Kişi bu zırh ile maddi manevi her türlü kötülükten korunacaktır.

Tarikat; yol demektir. Her insan bir tarikate dâhil olmalı ve bir mürşide intisab etmelidir. Hafız Efendi insan-ı kâmil olma yolunda tarikat ve bir mürşidi elzem ve efdal görmüştür. Bu dünya insanın heva ve isteklerine hizmet edecek nitelikte şeytanın tuzaklarıyla doludur. İnsan ise bu dünyaya Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmeye O'nu tanıyıp bilmek üzere gönderilmiştir. Tarikat ise kula Allah'a ulaşma yolunda yol niteliğindedir. Tarikat ehli kimselerin hayatlarını emsal gösteren Erzurûmî çevresindekileri tarikate davet etmiştir.

Osman Bedrüddin Erzurumî, şeyh-mürîd ilişkisiyle kendisini geliştirmiş bir zattır. Bu sebeple mürşidin önemini ve değerini iyi bilmektedir. Kendisi de mürşidliğe yükselerek müridlerine faydalı olmak için tüm hayatı boyunca çaba sarf etmiştir. Sâlik ise, ilim yolunun talebesidir. Şeyhin görevi; tarikat yolunda sâliği en iyi şekilde yetiştirmektir.

Kulluk vazifesi içinde ibadet ve taat büyük önem arz etmektedir. Farz ibadetlerin yanında nafile ibadetlerle de meşgul olan İmam Efendi, ibadetlerin kul ile Allah arasındaki yakınlığı sağladığını söylemiş ve kul olmanın ilk vazifesi olarak Rabb'ini bilerek ona ibadet etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple ibadet mevzusuna dikkat çekmiştir.

Zikir hatırlama, anmadır; Allah ile beraber olmaktır. Kemalat mertebesinde zikir önemli bir taattir. Zikir ile meşgul olan kalp ve akıl başka şeyleri düşünemeyecek ve asıl hakikate yönelecektir. Zikirin çeşitleri mevcuttur. Erzurumî, hafi (sessiz) zikri daha önemli görmüş ve bu zikrin kişide huşû yaratacağını ifade etmiştir.

İlim kişinin ulviyetinde son derece önemlidir. Erzurûmî ilimi dörte ayırmış ve bunların mutlaka öğrenilmesini gerekli görmüştür. Bunlardan ilki dünya ilmidir. İkinci ilim ise âhiret ilmidir. Bu iki ilim de insana yaşamını sürdürmesi için gereklidir. Bir diğer ilim ise nefis ilmidir. Bu ilim kemalat ilmidir. Bu ilim ile kişi kalbine zırh giydirmekte ve dünyevî arzuları kalbinden uzaklaştırmayı öğrenmektedir. Bahsedilen son ilim ise ilimlerin en yücesi Cenâb-ı Hakk'ın ilmidir. O'nu tanımak, O'nu bilmek, O'nun ilmine yönelmek en güzel ilimdir. Allah her yerin ve her şeyin sahibidir. O tüm eksikliklerden münezzehtir. Bu ilmi tanımak ve bilmek her kul için en faydalı ve en elzem görev olarak nitelendirilmiştir.

Sohbet, ilim ve dinin yayılması adına önemli olan müstesna mücahedelerden biridir. Erzurûmî, zamanında sohbetin rahatlığını dile getirmekte ve tesirinden bahsetmektedir. Sohbet; kul için bir davettir. Bu davetin rahatlıkla yapılması İslamiyet adına sevindirici görülmüştür.

Gaflet, insan için en uzun ve en kötü uykudur. Bu uyku hali insanı sarıp sarmalamakta ve cehenneme sürüklemektedir. Kişi her daim uyanık olmalı gaflete düşmemelidir.

Ma'rifeullah, dünyanın ve insanların yaratılış gayesidir. Ma'rifetullah'ı tahsil her kul için elzendir. Erzurûmî ahir zaman olan şu zaman diliminde insanların bu gayeden habersiz yaşadıklarını ve yanlış zevkler uğruna asıl gayeden uzaklaştıklarını ifade etmiştir. Bu bi-haber gaflet hali din adına üzücüdür. Erzurûmî her kulun bunu idrak etmesini istemiş ve müridlerine bu mevzu üzere tavsiyelerde bulunmuştur.

Tevbe manevi yıkanmadır. Her kul günah işleyecek fitratta yaratılmıştır. Yüce Allah kulların tevbe etmesini buyurmuştur. Tevbe etme; günahlardan arınma, kalbi temizleme, Allah'a yaklaşma halidir. Tevbekâr kişi Allah katında pek makbul pek muteberdir. Yüce Rab tevbe eden kişi için bütün zemin ve semâvâtı tezyin etmektedir. Ancak gaflet denizine gark olan insan bundan bihaber yaşamakta ve bu güzelliğe muvaffak olamamaktadır.

Ahlak, Allah ile kul arasındaki yakınlaşmayı artırmada pek tesirlidir. Erzurûmî, her sâliğin güzel ahlaka sahip olması üzerinde durmuş ve insanların Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmasının önemini vurgulamıştır. Çünkü en güzel ahlak Hz. Peygamber'in ahlakıdır.

Hayâ, utanma demektir. Hayânın en büyüğü ise Allah'tan hayâdır. Kişinin Yüce Rabb'e karşı hayâ duyması O'nun varlığını bilerek ve O'nun her dem bizimle beraber olduğu idrakini taşıyarak yaşamasıdır. Bu hayâ bilincine sahip olan kimse her daim Allah'ı huzurunda hissedecek ve gafletten uzaklaşacaktır. Bu uzaklaşma kişiyi felaha erdirecektir. Allah'ın tecellisini her an her yerde görmek mümkündür. Ancak bunun için kişi her şeyin yaratıcısının Allah olduğu idrakinde olmalıdır.

Osman Bedrüddin Erzurûmî gönül ehli bir zat olarak ahiret âlemine dönük yaşamıştır. Dünya maddiyatını kalbinden çıkaran Erzurûmî mutlaka ebedi âlem için

alışılması gerektiğini söylemiştir. İlmi, ibadeti, sevgisi ve Yüce Hakk'a bağlılığı ile örnek bir zat olan Erzurûmî; varlığı, zor şartlar altında olmasına rağmen Allah'a sadakatin emsalini oluşturmuştur.

Osman Bedrddin Erzurûmî ve onun gibi Hak şıklarının, yolunu kaybeden ve asıl varlık sebebinin mahiyetini idrak edemeyen günümüz insanına da örnek olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

KAYNAKÇA

- Aydoğmuş, Günerkan. (2009). *Harput Kültüründe Din Alimleri*, İstanbul: Manas Yayınları.
- Aydın, Mahir. (1992). *Şarkî Rumeli Vilayeti*, Ankara: TTK Yayınları.
- Ayhan, Halis. (1986). *Eğitime Giriş ve İslamiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, İstanbul: Damla Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eraydın, Selçuk. (1990). *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Eşref, Seyyid. Ali. (1991). *İslâm Eğitiminde Yeni Ufuklar*, İstanbul: Fikir Yayınları.
- Gözütok, Şakir. (1996). *Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, İstanbul: Seha Neşriyat.
- Güner, Ahmet. (1991). *Tarikatlar Ansiklopedisi*, Ankara: Milliyet Yayını.
- İpek, Nedim. (1999). "93 Muhacereti, Osmanlı", C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- Kara, Mustafa. (2005). *Dervişin Hayatı, Sûfinin Kelâmı (Hal Tercümeleri-Tarikatlar-Istılahlar)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erzurûmî, O. B. (1993) *Sohbetler I-II*, (Haz. : Fevzi Özçimi) İstanbul: Marifet Yayınları.
- _____. (2006) *Mektubât I-II*, (Haz. : Fevzi Özçimi) İstanbul: Marifet Yayınları.
- Karal, Enver. Ziya. (1995). *Osmanlı Tarihi*, VIII, Ankara: TTK Yayınları.
- Karaman, Hayreddin. (1992). *İmam-ı Rabbani ve İslam Tasavvufu*, İstanbul: Nesil Yayınları.

- Kılıç, Cevdet. (2006). *Osman Bedruddin Erzurumi'nin Hayatı Şahsiyeti Ve Fikirleri Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu 26-28 Haziran 2006*. Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.
- Küçük, Hasan. (1976). *Tarikatlar*, İstanbul: TÜRDAV Yayınları.
- Memiş, Abdurrahman. (2000). *Hâlid-i Bagdadî ve Anadolu'da Hâlidilik*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Muslu, Ramazan. (2007). *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Soysaldı, İhsan. (2003) *Osman Bedrüddin'in Tasavvuf Felsefesi*, Ankara: Tasavvuf Dergisi.
- _____. *Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin Bazı Dini ve Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı*, Harran Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 14.
- Topbaş, Osman. Nuri. (2002). *İmandan İhsana Tasavvuf*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Uçarol, Rifat. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları.
- Uludağ, Süleyman. (1990). "Takdim", *Din hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul.
- _____. (1991). *Abdülkerim Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- _____. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı.
- Ulusoy, Turgut. (1995). *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetnâme*, C: II, İstanbul: Tüz Ofset.
- Ülgener, Sabri. (2006). *Zihniyet ve Din İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri, İktisat Ahlakı*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Yazır Hamdi. (2005). *Hak Dini Kur'an Dili Meâli*, (Haz: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç), Ankara: Akçağ Yayınları.

Yılmaz, Hasan Kâmil.(1982) *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celveti Tarîkatı*, İstanbul: Erkam Yayınları.

Yılmaz Necdet. (1992). Naksibendiyye Tarikati ve Seriate Bağlılığı, Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri, İstanbul: Seha Yayıncılık.

_____. (2001). *Tasavvuf Mes'eleleri*, İstanbul: Erkam Yayınları.

_____. (2007). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat,

Zeyrek, Yunus. (2009). *Elviye-i Selâse'nin Son Yılları-I*, Bizim Ahıska Dergisi, Ankara.

İnternet Kaynakları

Yılmaz, Hasan Kâmil, “İntisâb-El Alma”, Altınoluk Dergisi, Sayı: 113, Temmuz 1995; Tasavvuf Mes'eleleri, Erkam Yayınları, İstanbul 2004.

Ağmanvermez, Ahmet, *Kur'an-ı Dinlemek Allah'ı Dinlemektir*, [http: //nefs-i . ilkadimdergisi. net/node/712](http://nefs-i . ilkadimdergisi. net/node/712) , 2010, Sayı: 261, Erişim Tarihi: 20/12/2013.

Pala, İskender (2006), Vahdet Bahsinde, ([http: //nefs-i . zaman. com. tr/iskander-pala/vahdet-bahsinde_273278. html](http://nefs-i . zaman. com. tr/iskander-pala/vahdet-bahsinde_273278. html)), 06. 04. 2006, Erişim Tarihi: 12/04/2014

Osman Türer, Tasvufi düşüncede insan [http: //nefs-i . tasavvufdergisi. net/Makaleler/618998799_5. 1. pdf](http://nefs-i . tasavvufdergisi. net/Makaleler/618998799_5. 1. pdf), Erişim Tarihi: 12/04/2014

[http: //nefs-i . mahmudsamini. com/index. asp?git=icerik&menu=haber&id=105](http://nefs-i . mahmudsamini. com/index. asp?git=icerik&menu=haber&id=105), Erişim Tarihi: 12/12/2013.

[http: //nefs-i . nasihatler. com/tasavvuf-sohbetleri/letaif-nedir. html](http://nefs-i . nasihatler. com/tasavvuf-sohbetleri/letaif-nedir. html), Erişim Tarihi: 02/12/2013.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ahmet Ziyauddin KARAKURAN
Doğum Yeri ve Tarihi	TOKAT-28.02.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	karakuran@hotmail.com
Tarih	